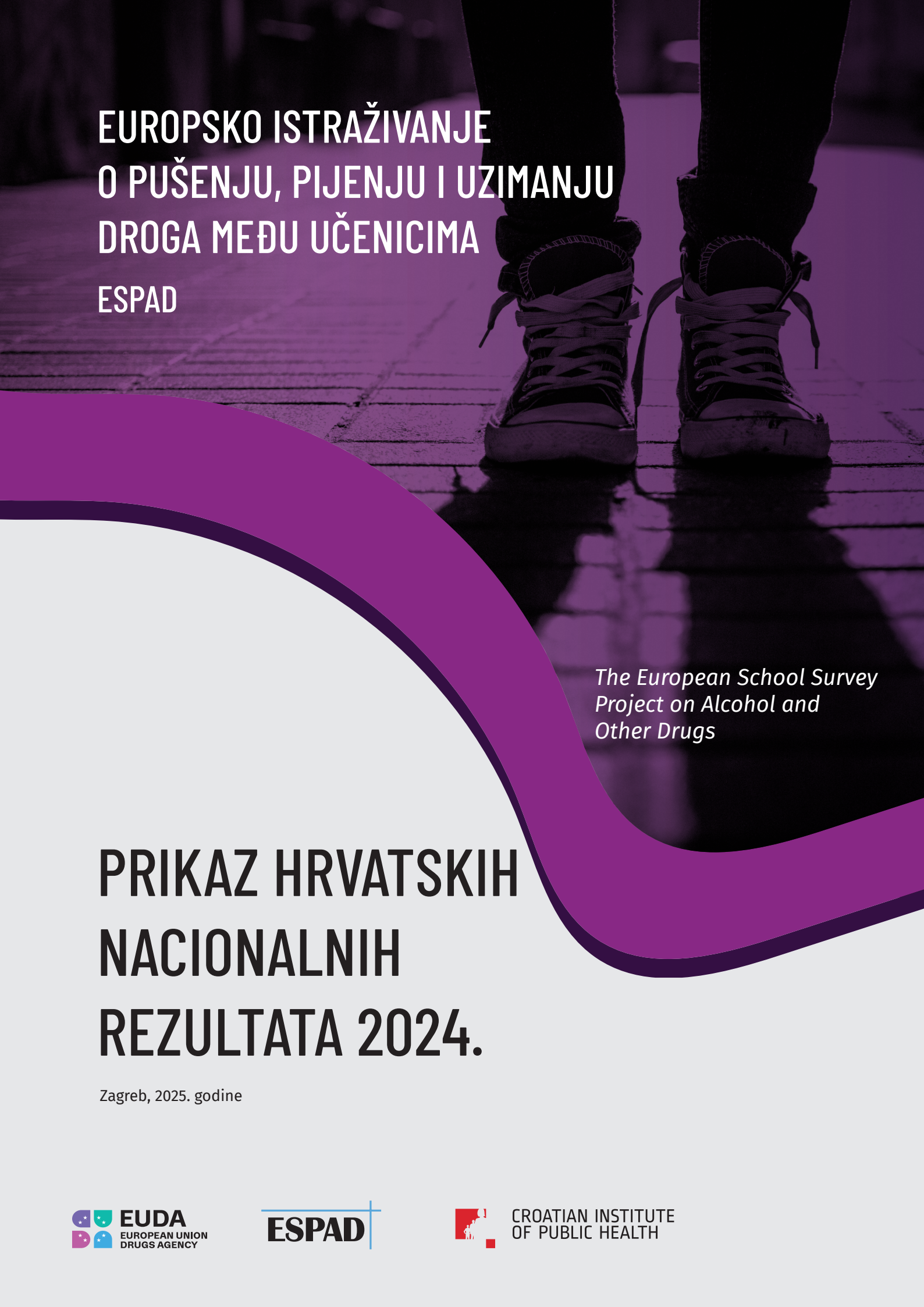

EUROPSKO ISTRAŽIVANJE O PUŠENJU, PIJENJU I UZIMANJU DROGA MEĐU UČENICIMA ESPAD

*The European School Survey
Project on Alcohol and
Other Drugs*

PRIKAZ HRVATSKIH NACIONALNIH REZULTATA 2024.

Zagreb, 2025. godine

HRVATSKI ZAVOD ZA JAVNO ZDRAVSTVO

EUROPSKO ISTRAŽIVANJE O PUŠENJU, PIJENJU I UZIMANJU DROGA MEĐU UČENICIMA

ESPAD

THE EUROPEAN SCHOOL SURVEY PROJECT ON ALCOHOL AND OTHER DRUGS

PRIKAZ HRVATSKIH
NACIONALNIH REZULTATA 2024.

Zagreb, 2025. godine

Europsko istraživanje o pušenju, pijenju i uzimanju droga među učenicima 2024., Hrvatska
The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD)

Prikaz hrvatskih nacionalnih rezultata iz 2024. godine

Izdavač

Hrvatski zavod za javno zdravstvo

Rockefellerova 7

10000 Zagreb

www.hzjz.hr

-

Urednik

izv. prof. dr. sc. Krunoslav Capak, prim. dr. med.

Autori

Martina Markelić, prof. sociologije

dr. sc. Ljiljana Muslić, prof. psihologije

prof. dr. sc. Sanja Musić Milanović, dr. med.

Grafička priprema:

Studio HS d.o.o.

Tisak:

Studio HS d.o.o.

Listopad 2025.

ISBN 978-953-8362-60-6

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem
001284301.

Mrežna stranica publikacije:

www.hzjz.hr

Zahvale

Zahvaljujemo na potpori Ministarstvu zdravstva, Ministarstvu znanosti i obrazovanja i Agenciji za odgoj i obrazovanje. Posebno zahvaljujemo svim uključenim školama, roditeljima i djeci na ukazanom povjerenju i prepoznavanju važnosti istraživanja ESPAD.

Također zahvaljujemo svim odgojno-obrazovnim djelatnicima koji su nam u svojim školama pomogli provesti terensko istraživanje papir-olovka prema zadanim uputama. Zahvaljujemo i studentima psihologije s Filozofskog fakulteta u Zagrebu koji su nam pomagali u organizaciji i pripremi terenskog dijela istraživanja i unosa podataka.

Ovu publikaciju pripremio je Hrvatski zavod za javno zdravstvo,
Služba za promicanje zdravlja, Referentni centar Ministarstva
zdravstva za promicanje zdravlja.
Hrvatski zavod za javno zdravstvo zadržava sva prava na ovu
publikaciju.

Preporučeno navođenje izvora na sljedeći način:
Markelić M., Muslić Lj., Križan H. i Musić Milanović S. (2025).
*Europsko istraživanje o pušenju, pijenju alkohola i uzimanju droga
među učenicima 2024.*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.

Koordinator istraživanja ESPAD u Republici Hrvatskoj:
Hrvatski zavod za javno zdravstvo

Glavni istraživač 2024. godine za Hrvatsku:
Martina Markelić, prof. sociologije

Ostali članovi hrvatskog istraživačkog tima ESPAD 2024.:

Služba za promicanje zdravlja:
dr. sc. Ljiljana Muslić, klinička psihologinja
Sanja Vučagić, mag. sanit. ing.
Matea Bučkal, mag. soc.
prof. dr. sc. Sanja Musić Milanović, dr. med.
Helena Križan, mag. paed. soc.

Sadržaj

1. Uvod	10
2. Metodologija	11
2.1. Uzorak	11
2.2. Anketni upitnik	13
2.3. Provedba istraživanja	13
3. Sredstva ovisnosti	15
3.1. Cigarete i e-cigarete	16
3.1.1. Prevalencije pušenja cigareta	17
3.1.2. Uporaba e-cigareta	18
3.1.4. Dob prvog korištenja e-cigarete	21
3.1.5. Ukratko o pokazateljima pušenja u dobi od 16 godina	23
3.2. Alkohol	23
3.2.1. Prevalencija pijenja alkohola	24
3.2.2. Dob početka pijenja alkohola	26
3.2.3. Ekscesivno epizodično pijenje	27
3.2.4. Prevalencije opijanja	28
3.2.5. Dob prvog opijanja	29
3.2.6. Energetska pića u kombinaciji s alkoholom	29
3.2.7. Motivi pijenja alkohola	31
3.2.8. Mjesto konzumacije alkohola	32
3.2.9. Ukratko o pokazateljima pijenja alkohola u dobi od 16 godina	33
3.3. Psihoaktivne droge	33
3.3.1. Životna prevalencija korištenja psihoaktivnih droga	33
3.3.2. Korištenje kanabisa	35
3.3.3. Dob početka korištenja kanabisa	37
3.3.4. Ostale droge i supstance	38
3.3.5. Ukratko o pokazateljima uporabe psihoaktivnih tvari u dobi od 16 godina	44

3.4. Usporedba prevalencije najraširenijih sredstava ovisnosti u ranoj dobi	44
3.5. Cjeloživotna apstinencija	46
3.6. Rizična ponašanja pod utjecajem sredstava ovisnosti	47
3.7. Percepcije okruženja	48
3.7.1. Percepcija dostupnosti	48
3.7.2. Percepcija navika prijatelja	50
4. Preventivne aktivnosti	52
5. Ponašajne ovisnosti	54
5.1. Vrijeme provedeno na internetu i društvenim mrežama	54
5.2. Vrijeme provedeno u igranju videoigara	57
5.3. Učestalost igranja igara na sreću	60
5.4. Ukratko o pokazateljima ponašajnih ovisnosti	65
6. Zaključni osvrt	66
7. Popis slika	69
8. Popis tablica	71
9. Popis kratica	73
10. Literatura	74

1. Uvod

Europsko istraživanje o pušenju, pijenju i uzimanju droga među učenicima (*European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs – ESPAD*) međunarodno je istraživanje koje se od 1995. godine svake četiri godine provodi među učenicima u dobi 15-16 godina (odnosno među učenicima koji u kalendarskoj godini provedbe istraživanja navršavaju 16 godina) u tridesetak europskih zemalja, uključujući Hrvatsku. Hrvatska je sudjelovala u svim valovima istraživanja, a 2024. godine proveden je osmi val. U posljednjem osmom valu istraživanja sudjelovalo je 37 zemalja i 113 882 učenika.

Temeljni cilj istraživanja ESPAD prikupljanje je standardiziranih i međunarodno usporedivih podataka o pušenju cigareta, pijenju alkohola, uporabi psihoaktivnih droga te drugim rizičnim ponašanjima među učenicima u što većem broju europskih zemalja, a kako bi se unaprijedile spoznaje o korištenju sredstava ovisnosti među adolescentima, što uključuje i utvrđivanje i praćenje čimbenika koji utječu na njihov odabir korištenja sredstava ovisnosti. Ponavljanje istraživanja istom metodologijom i na jednako odabranim uzorcima populacije učenika osigurava valjanost usporedbe i provjere rezultata od 1995. godine. Krajnji cilj je pružiti čvrstu osnovu za pomoć pri kreiranju javnih politika, posebno onih usmjerenih mladima.

Istraživanje je uključilo prikupljanje podataka i o drugim potencijalno rizičnim ponašanjima mladih (uporaba interneta, igranje videoigara, kockanje).

Prva studija ESPAD provedena je 1995. godine u 26 zemalja Europe, na poticaj Pompidou grupe Vijeća Europe, kao epidemiološka studija raširenosti uporabe duhana, alkohola i droga među mladima. Važnost i opravdanost ovog istraživanja svojom potporom naglasili su Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (eng. European Monitoring Centre for Drug and Drug Addiction, EMCDDA), Pompidou grupa Vijeća Europe, Švedsko vijeće za alkohol, dok Ministarstvo zdravstva RH i Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH pružaju dugogodišnju potporu provođenju ovog istraživanja u srednjim školama u Republici Hrvatskoj. Rezultati istraživanja ESPAD koriste se u godišnjoj publikaciji Agencije Europske unije za droge (EUDA, bivši EMCDDA) kao službeno istraživanje o uporabi droga među adolescentima u Europi.

Međunarodnu publikaciju pod naslovom *ESPAD Report 2024: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs* objavili su grupa ESPAD i **Agencija Europske unije za droge (EUDA)**, kao aktivni partner u provedbi istraživanja. Dostupna je na mrežnoj stranici grupe ESPAD te sadrži podatke koji omogućuju usporedbu među zemljama koje su sudjelovale u istraživanju (1).

U ovom izvješću prikazani su hrvatski nacionalni rezultati o uporabi sredstava ovisnosti iz provedenog osmog vala istraživanja ESPAD u školskoj godini 2023./2024., na reprezentativnom uzorku učenika koji su u kalendarskoj godini istraživanja 2024. navršavali 16 godina.

2. Metodologija

2.1. Uzorak

Od početka istraživanja ESPAD ciljana populacija definirana je kao nacionalna populacija učenika koji pohađaju redovne srednjoškolske programe i koji u godini istraživanja navršavaju 16 godina. U osmom valu istraživanja 2024. godine to je uključivalo učenike rođene 2008. godine. U Republici Hrvatskoj ta populacija učenika pohađa prve i druge razrede srednje škole. Stoga je istraživanje ESPAD 2024. u Hrvatskoj provedeno na nacionalnom reprezentativnom uzorku učenika prvih i drugih razreda redovnih srednjih škola, a prema metodologiji istraživanja u uzorak nisu uključeni učenici koji pohađaju centre za odgoj i obrazovanje i umjetničke škole (2).

Procjena veličine populacije utvrđena je prema dostupnim podacima Državnog zavoda za statistiku u vrijeme planiranja istraživanja. Tako je prema službenim priopćenjima Državnog zavoda za statistiku iz 2022. godine procjena broja trenutačnih stanovnika Republike Hrvatske rođenih 2008. bila 39903 (3). Broj učenika u školovanju rođenih 2008. godine bio je 38614, što je udio od 96,8 % tadašnje populacije šesnaestogodišnjaka u Hrvatskoj (4). Od toga je 38104 učenika u redovnom školovanju bilo obuhvaćeno **okvirom uzorkovanja**, što je udio od 98,7 % populacije učenika u školovanju rođenih 2008., dok je ostatak učenika navedenog godišta još uvijek pohađao osnovnu školu ili se nalazio u višim razredima srednje škole (4, 5).

U istraživanju je korištena metoda stratificiranog slučajnog odabira, a jedinica uzorkovanja je bio razred unutar pojedine vrste srednjoškolskog programa obrazovanja (6). Kako bi se sačuvala struktura srednjoškolskog obrazovanja, sačinjene su tri odvojene liste razreda prema vrsti srednjoškolskog obrazovnog programa (gimnazijski program, četverogodišnje i trogodišnje strukovno obrazovanje) te je metodom slučajnih brojeva odabran potreban broj prvih i drugih razreda proporcionalan ukupnom broju učenika unutar pojedinog stratuma. Osim liste razreda koji su odabrani u uzorak, istom metodom odabrani su i rezervni razredi koji su korišteni kada neka škola odbije sudjelovati u istraživanju. Razredi su birani sa službenog popisa razreda Ministarstva znanosti i obrazovanja prema rednom broju razreda.

U skladu sa smjernicama ESPAD-a pri planiranju veličine uzorka, ciljni uzorak činilo je minimalno 1200 učenika po spolu radi osiguravanja zadovoljavajuće razine preciznosti u procjenama. Reprezentativnost uzorka na populaciju učenika procijenjena je na 98 %.

Uzorak je obuhvatio 187 škola, a istraživanje je provedeno u 163 škola, odnosno u 338 razreda (Tablica 1.) na uzorku od 7094 učenika, od toga 3033 učenika prvih razreda i 2967 učenika drugih razreda srednjih škola (gimnazije, četverogodišnje i trogodišnje škole).

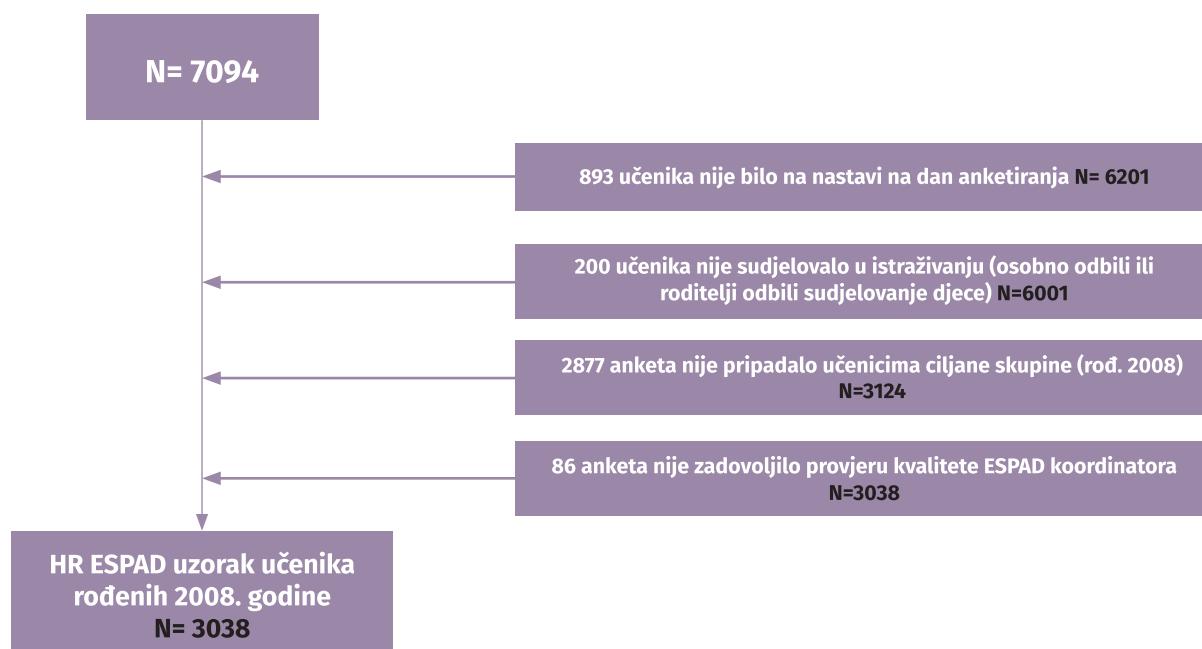
Anketiranje su provodili razrednici, nastavnici ili stručni suradnici u školi, u zadanom razdoblju (26. veljače – 27. ožujka 2024. godine), kada je to njima najbolje odgovaralo prema obvezama i aktivnostima odabranih razreda, a tijekom jednog školskog sata.

Tablica 1. Broj škola i razreda koji su sudjelovali u istraživanju prema vrsti obrazovnog programa

Vrsta obrazovnog programa	Broj škola	Broj razreda
Gimnazija	48	94
4-godišnja škola	74	157
3-godišnja škola	41	87
Ukupno	163	338

Protokol istraživanja ESPAD u analizu podataka uključuje učenike koji su u kalendarskoj godini istraživanja navršili 16 godina te su prema navedenoj definiciji uzorka ESPAD u analizu podataka uključeni samo navedeni učenici (N=3038). Opis tijeka uzorkovanja do uzorka ESPAD HR koji je analiziran prikazan je na Slici 1., a obilježja tog uzorka po spolu u Tablici 2.

Na Slici 1. prikazan je postupak uzorkovanja. Od ukupno 7094 anketna upitnika koje smo poslali u škole njih 6001 vratilo se ispunjeno što čini odaziv na istraživanje od 84,6 %.

Slika 1. Tijek uzorkovanja

U konačnom uzorku šesnaestogodišnjaka prevladavaju mladići s udjelom od 53,1 % u odnosu na 46,9 % djevojaka na ukupnom uzorku od 3038 sudionika (Tablica 2.).

Tablica 2. Opis uzorka po spolu

Spol	N	%
Mladići	1612	53,1
Djevojke	1426	46,9
Ukupno	3038	100,0

2.2. Anketni upitnik

Za prikupljanje podataka korišten je međunarodno usuglašeni strukturirani anketni upitnik ESPAD 2024. Upitnik se sastoji od glavnog, odnosno obaveznog dijela koji je jednak u svim zemljama koje provode istraživanje. Zemljama sudionicama ostavlja se i mogućnost korištenja izbornih pitanja iz upitnika. Odlukom istraživačkog tima hrvatski upitnik ESPAD-a iz 2024. godine je uz 173 obvezna pitanja u glavnom dijelu upitnika sadržavao i 64 izborna i 26 dodatnih specifičnih pitanja za Hrvatsku. Rezultati prikazani u ovoj publikaciji odnose se na pitanja koja prikupljaju podatke o pokazateljima uporabe cigareta i e-cigareta, pijenja alkohola te obrascima i motivima pijenja alkohola, korištenja psihoaktivnih droga te nekim drugim bihevioralnim i društvenim odrednicama korištenja sredstava ovisnosti kao što su rizična ponašanja, mjesta pijenja, okolnosti pijenja, rano korištenje, dostupnost i percepcija vršnjačkog okruženja. Po prvi puta su u upitnik uključena i pitanja o sudjelovanju u preventivnim aktivnostima.

2.3. Provedba istraživanja

Nositelj istraživanja ESPAD 2024. u Hrvatskoj je Hrvatski zavod za javno zdravstvo (HZJZ). Provedbu istraživanja odobrilo je Etičko povjerenstvo Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, a svoju je suglasnost dalo i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih.

Prema uobičajenom protokolu provedbe istraživanja u Hrvatskoj odabrani razredi, odnosno škole u kojima se ti razredi nalaze, prvo su kontaktirane telefonskim putem. Članovi istraživačkog tima su u telefonskom kontaktu s ravnateljima škola predstavili istraživanje, a zatim elektroničkim putem poslali školama sve potrebne suglasnosti i informativne materijale o istraživanju ESPAD. Škole su imale mogućnost odbiti sudjelovati, a ako su pristale dogovoreno je da pisanim putem obavijeste roditelje o provedbi istraživanja te tako zatraže njihov pasivni pristanak, u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom (7). Oni koji nisu bili suglasni s time da njihovo dijete sudjeluje u istraživanju svojim su potpisom na pisanu obavijest mogli iskazati svoje odbijanje. Sudionici (učenici) su također mogli odbiti sudjelovanje u istraživanju, o čemu su prethodno usmeno informirani uputom od strane provoditelja istraživanja na terenu (učitelji, nastavnici, stručni suradnici u školama), kao i pisanom uputom na početku anketnog upitnika. Ukupno 200 učenika nije sudjelovalo u istraživanju jer su se tako osobno izrazili i/ili su to učinili njihovi roditelji.

Istraživanje je provedeno metodom papir-olovka, a učenici su individualno ispunjavali anketni upitnik tijekom boravka u razredu za vrijeme nastavnog sata.

Sudjelovanje u istraživanju bilo je dobrovoljno i anonimno. Anonimnost sudionika osigurana je metodom uzorkovanja. Osobni podaci sudionika ne traže se ni u jednom koraku istraživanja. Sudionicima je dodatna anonimnost unutar razreda osigurana neoznačenim kuvertama za ispunjene anketne upitnike. U cilju osiguranja anonimnosti, svaki je učenik nakon ispunjavanja upitnika isti odložio u zasebnu kuvertu, zalijepio je i predao provoditelju istraživanja.

Tijekom provedbe u razredu provoditelji istraživanja prikupljali su podatke o provedbi putem obrasca razrednog izvješća. Podaci iz razrednih izvješća nisu ukazivali na probleme u provedbi odnosno tijekom ispunjavanja upitnika. Tek je nekoliko provoditelja istraživanja prijavilo nešto veća ometanja tijekom ispunjavanja upitnika, kao što su smijanje i glasno komentiranje pitanja. Prema podacima prikupljenim o provođenju istraživanja u samo 28 razreda (8,2 %) je bilo potrebno više od 45 minuta (jednog školskog sata) za provedbu istraživanja.

Ispunjeni upitnici i razredna izvješća u Hrvatski zavod za javno zdravstvo vraćeni su poštom, osobnom dostavom ili su preuzeti od članova tima HR ESPAD-a.

Terenski dio istraživanja proveden je u odabranim srednjim školama u razdoblju od 26. veljače 2024. do 27. ožujka 2024. godine.

Svi materijali potrebni za provođenje istraživanja prethodno su školama dostavljeni poštom, izuzev jednom dijelu škola s područja Grada Zagreba, kojima su materijale za istraživanje dostavili članovi istraživačkog tima osobno.

Svaka škola dobila je detaljne upute o provedbi istraživanja, a za sva dodatna pitanja tim HR ESPAD-a bio je u potpunosti na raspolaganju.

Paketi s materijalima za provođenje istraživanja za pojedine škole sadržavali su sljedeće:

1. Šifrirane anketne upitnike
2. Kuverte s individualnim upitnicima za svakog učenika na kojima je bilo označeno za koji razred su namijenjeni
3. Upute za provoditelje istraživanja
4. Informativni letak za roditelje s podacima o istraživanju na kojem su mogli navesti ako ne žele da njihovo dijete sudjeluje u istraživanju
5. Kuverte srednje veličine za samostalno pospremanje ispunjenih upitnika od strane učenika, kako bi dodatno osigurali anonimnost odgovora
6. Razredno izvješće za prikupljanje podataka o provođenju istraživanja u razredu i provjeru kvalitete provedbe.

3. Sredstva ovisnosti

U razdoblju odrastanja dio mladih upušta se u različita rizična ponašanja eksperimentirajući s cigaretama, alkoholom i drugim psihoaktivnim tvarima. Nerijetko je prisutno više različitih rizičnih ponašanja, što može dovesti do kratkotrajnih, ali i dugotrajnih posljedica na njihovo tjelesno i psihičko zdravlje (8).

Rezultati obuhvaćaju sljedeći prikaz pokazatelja uporabe sredstava ovisnosti: 1. pušenje cigareta (i/ili uporaba e-cigareta), 2. pijenje alkohola, 3. konzumacija psihoaktivnih droga, 4. bihevioralne i društvene odrednice korištenja sredstava ovisnosti. Rezultati su prikazani s obzirom na spol kao udio kod mladića i djevojaka pojedinačno te ukupno kao udio svih sudionika.

Uz prikaz podataka za Hrvatsku prikazana je i usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a. U prikazu podataka za 2024. godinu, prosjek ESPAD-a neponderirani je prosjek nacionalnih prevalencija 37 zemalja koje su sudjelovale u istraživanju ESPAD 2024. godine. U prikazu podataka za razdoblje 1995.-2024. prosjek ESPAD-a uključuje zemlje koje su sudjelovale u najmanje 4 vala istraživanja, a jedno od njih je posljednje istraživanje iz 2024. godine (1, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15). Njih 33 ispunjava taj kriterij.

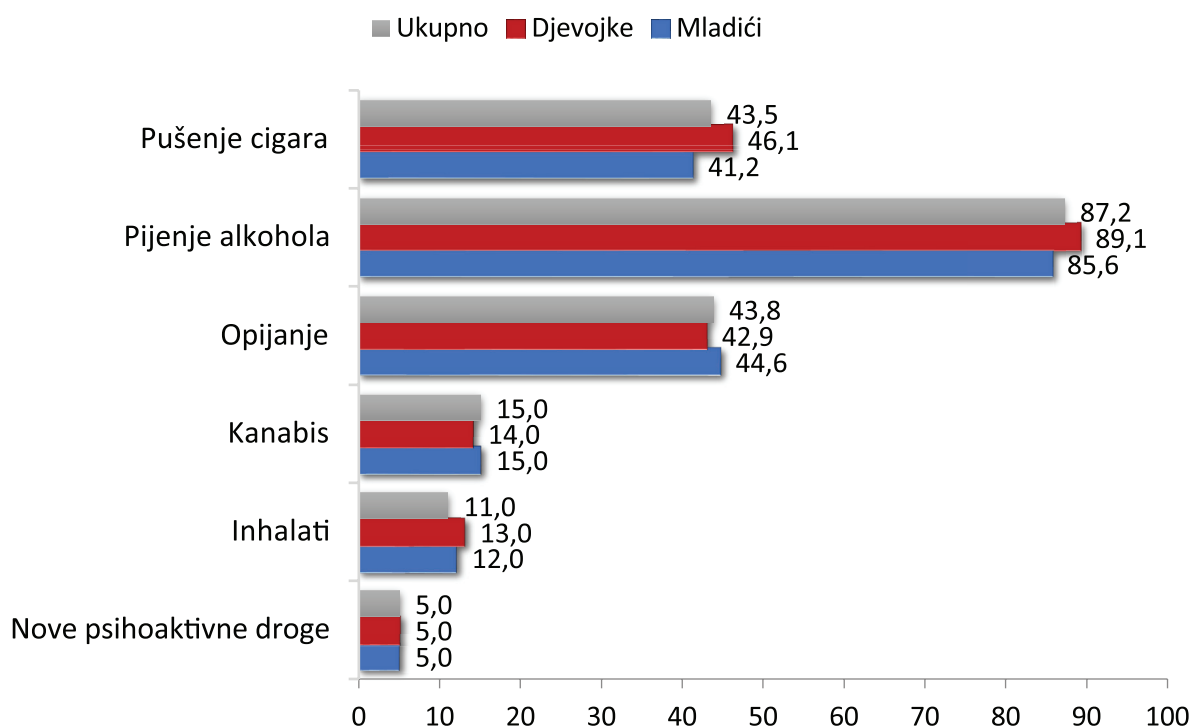
U prikazu usporedbe Hrvatske i prosjeka ESPAD-a za razdoblje 1995.-2024. podaci za Hrvatsku prikazani su od 1999. godine budući da hrvatski podaci iz prvog vala istraživanja ESPAD 1995. nisu dio dostupne baze trenda ESPAD-a. Također, u istraživanju ESPAD 1995. nisu ispitivani svi prikazani pokazatelji.

Prevalencije uporabe sredstava ovisnosti prikazane su za tri vremenska razdoblja: u životu, u posljednjih 12 mjeseci i u posljednjih 30 dana. Navedene prevalencije odnose se na udio učenika koji je izjavio da je u tom vremenskom razdoblju (u životu, u posljednjih 12 mjeseci ili u posljednjih 30 dana) koristio određeno sredstvo. Udio je zaokružen na cijeli broj, osim u slučajevima kada je udio manji od 10 % (tada je udio zaokružen na jednu decimalu).

Zbog greške u zaokruživanju moguće je da zbroj svih postotaka u prikazanim tablicama ne iznosi točno 100,0 %.

Rezultati za sve pokazatelje u kojima se uspoređuje ESPAD prosjek i Hrvatska rezultati su zbog ESPAD metodologije zaokruženi na cijeli broj.

Na Slici 2. prikazani su osnovni rezultati životne prevalencije uporabe svih sredstava ovisnosti na uzorku ESPAD-a 2024. godine koji će biti detaljnije interpretirani u ovom izvješću.

Slika 2: Životne prevalencije uporabe sredstava ovisnosti, po spolu i ukupno (%)

3.1. Cigarete i e-cigarete

Pušenje cigareta izrazito je štetna životna navika koja ugrožava zdravlje osobe koja puši kao i zdravlje svih koji je okružuju. Pušenje cigareta velik je javnozdravstveni problem i jedan od vodećih uzroka opterećenja bolešću kao i smrti u Republici Hrvatskoj.

Mladi vole oponašati ponašanje odraslih, što za njih znači biti slobodan, donositi vlastite odluke. Poruke koje im govore što to znači biti odrastao mladi primaju iz različitih izvora, neposredno od roditelja, putem medija, od vršnjaka i sl. Primljene poruke mladi potom tumače, promatrajući model koji imaju u roditeljima i drugim odraslim osobama i tako uče. Ako roditelji puše, piju ili uzimaju droge, mlada osoba to može interpretirati kao najbolji način zabave, suočavanja s problemom ili stresom (16).

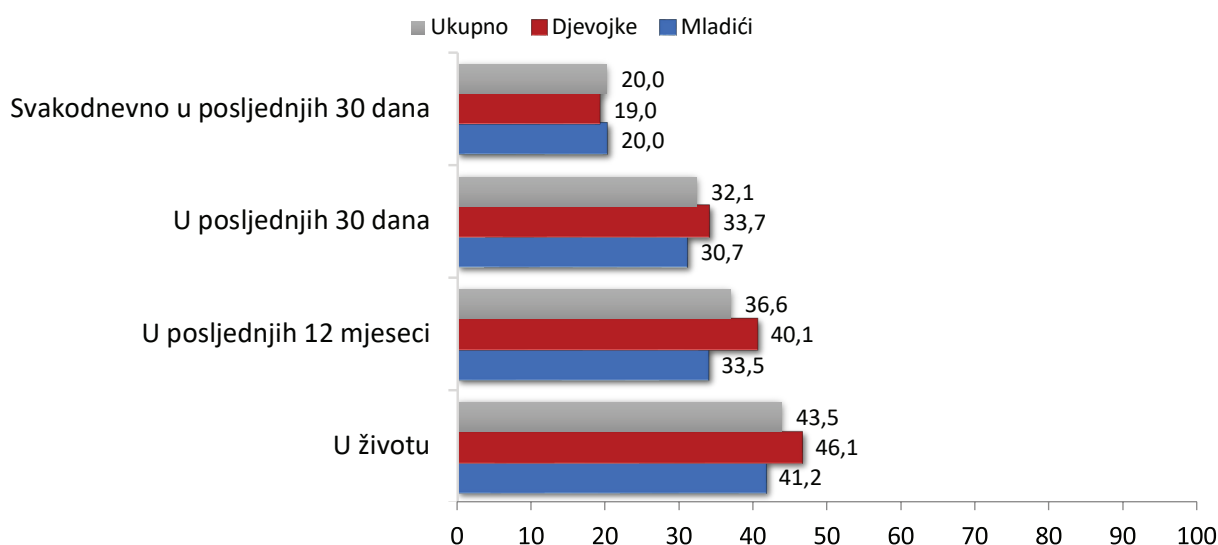
Rano eksperimentiranje, vršnjački pritisak, nedovoljna društvena podrška i nedosljednost poruka odraslih osoba u okruženju pogoduju ranom usvajanju pušačkih navika. Što osoba ranije započne pušiti, veći su izgledi za intenzivnije i dulje pušenje u odrasloj dobi te razvoj ovisnosti o nikotinu. Često se zanemaruje da nikotin u duhanu kao psihoaktivna tvar ima iznimno jak potencijal razvijanja ovisnosti, posebno kod mladih (17).

Prema Zakonu o ograničavanju uporabe duhanskih proizvoda u Hrvatskoj je zabranjena prodaja duhanskih proizvoda mladima od 18 godina, no postoji mnogo slučajeva kada osnovnoškolci puše duhanske proizvode od svoje trinaeste godine, što je posebno štetno za zdravlje u toj dobi razvoja i odrastanja i rizično za razvoj ovisnosti (18).

U istraživanju ESPAD 2024. pitanja vezana uz pušenje cigareta odnose se isključivo na cigarete bez e-cigareta te su stoga podaci za 2024. prikazani odvojeno za pušenje cigareta i uporabu e-cigareta.

3.1.1. Prevalencije pušenja cigareta

Prema podacima prikazanim na Slici 3. 43,5 % učenika pušilo je cigarete u životu, podjednako mladići i djevojke. U posljednjih 30 dana cigarete je pušilo ukupno 32,1 % učenika te također ne postoji znatnija razlika u odnosu mladića prema djevojkama. Svakodnevno pušenje definirano je kao pušenje minimalno jedne cigarete na dan u posljednjih 30 dana. Takav obrazac ponašanja prisutan je kod gotovo svakog petog učenika (20 %).

Slika 3. Životna prevalencija, prevalencija u posljednjih 12 mjeseci, prevalencija u posljednjih 30 dana i prevalencija svakodnevnog pušenja cigareta u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalencijama pušenja za razdoblje 1995.-2024.

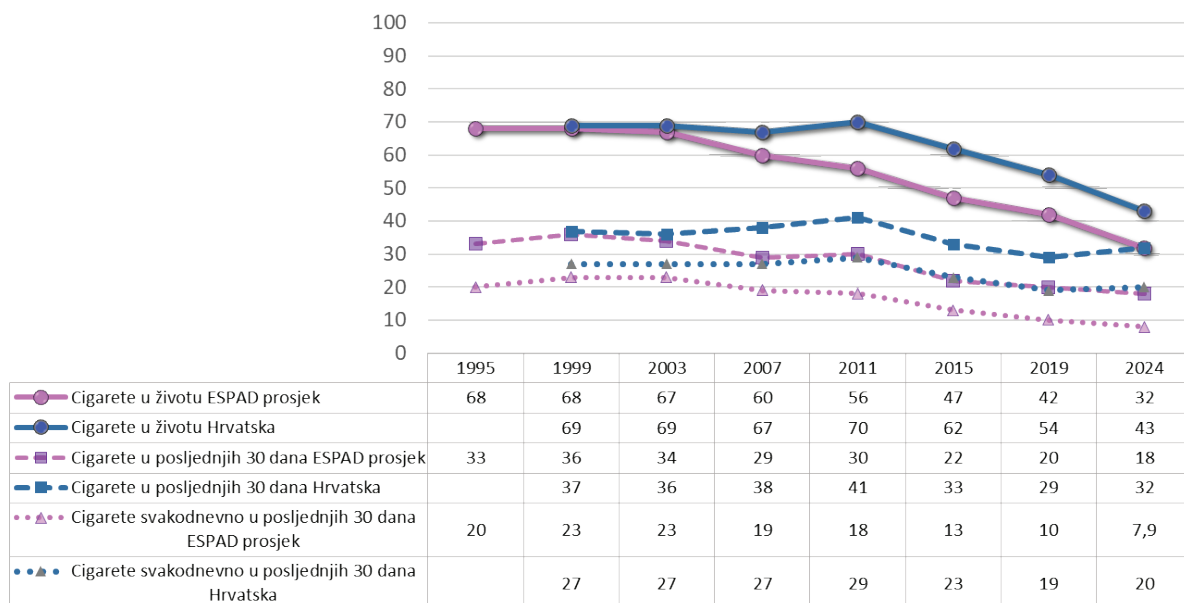
Na Slici 4. prikazana je usporedba prevalencije pušenja cigareta učenika u Hrvatskoj u odnosu na prosjek ESPAD-a u razdoblju od 1995. do 2024. u različitim vremenskim okvirima. Podaci nam govore da je u gotovo svim promatranim vremenskim okvirima prisutan pad prevalencije te da je udio učenika koji puše kontinuirano viši u odnosu na prosjek ESPAD-a.

Punim linijama prikazana je prevalencija pušenja cigareta u životu. Hrvatska bilježi veći udio učenika koji je pušio barem jednu cigaretu u životu u odnosu na prosjek ESPAD-a od 2007. godine. Vidljiv je pad prosjeka ESPAD-a nakon 2003., a za Hrvatsku nakon 2011. godine. Podaci za 2024. godinu su nastavili trend i na najnižoj su razini prevalencije pušenja cigareta u životu među učenicima i u Hrvatskoj (43 %) i na razini prosjeka ESPAD-a (32 %) od početka praćenja.

Isprekidanim linijama prikazana je usporedba prevalencije pušenja cigareta u posljednjih 30 dana u Hrvatskoj u odnosu na prosjek ESPAD-a. U Hrvatskoj i prosječno u zemljama uključenim u istraživanje ESPAD bilježe se niže prevalencije pušenja cigareta u posljednjih 30 dana 2019. godine u odnosu na prethodne

valove istraživanja, ali je Hrvatska (32%) i dalje iznad prosjeka zemalja u kojima se provodi istraživanje ESPAD (18 %). U odnosu na prošli val istraživanja bilježimo blagi porast udjela učenika koji su pušili cigarete u posljednjih mjesec dana.

Točkastom linijom prikazana je prevalencija svakodnevnog pušenja cigareta u posljednjih 30 dana. U svim prikazanim valovima istraživanja u Hrvatskoj bilježi se viša prevalencija svakodnevnog pušenja cigareta u posljednjih 30 dana među 16-godišnjacima u odnosu na prosjek ESPAD-a. Prosjek ESPAD-a bilježi pad ovog pokazatelja nakon 2003., a Hrvatska nakon 2011. godine. Trend pada je značajniji u ESPAD prosjeku te je u 2024. godini 7,9 % učenika izjavilo da je svakodnevno pušilo cigarete, dok ih je taj udio u Hrvatskoj iznosio 20 % te nas svrstava u zemlje s najvišom prevalencijom svakodnevnog pušenja cigareta.

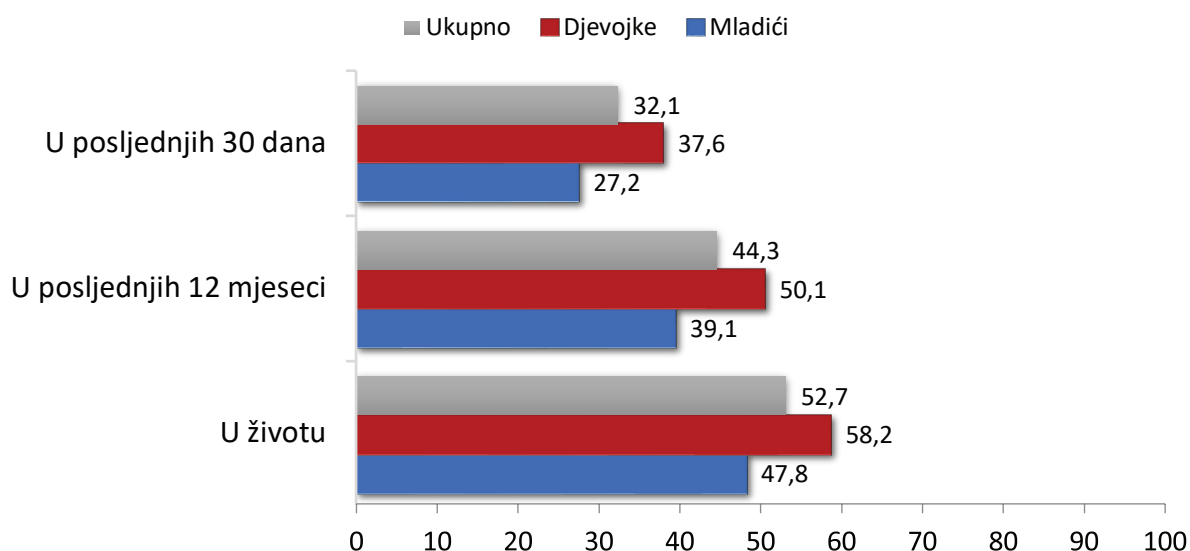

Slika 4. Prevalencija pušenja cigareta u životu, u posljednjih 30 dana i svakodnevnog pušenja cigareta u posljednjih 30 dana u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

3.1.2. Uporaba e-cigareta

Uporaba e-cigareta u posljednjih nekoliko godina postaje sve prisutniji obrazac ponašanja kako u odraslih tako i kod mladih. Iako se uporaba e-cigareta prikazuje kao manje štetan način uporabe nikotina i dalje je to način uporabe nikotina koji razvija ovisnost. S obzirom na relativno nedavnu pojavu e-cigareta dokazi o njihovom utjecaju na razvoj mnogih bolesti, naročito malignih, neće biti dostupni još godinama (19).

Podaci prikazani na Slici 5. prikazuju nam da je trend uporabe e-cigareta sve prisutniji i kod mladih u Hrvatskoj. Najnoviji rezultati nam govore da je u odnosu na prošli val istraživanja došlo do značajnog porasta konzumacije e-cigareta kod mladih. Tako je e-cigarete u životu konzumiralo 52,7 % učenika, a udio djevojaka koje su probale e-cigarete u životu je nešto veći u odnosu na mladiće (58,2 % djevojke, 47,8 % mladići). Prevalencija pušenja e-cigareta je u svim vremenskim okvirima zastupljenija kod djevojaka. E-cigarete je u posljednjih 30 dana pušilo 32,1 % mladih, udio djevojaka je veći u odnosu na mladiće (djevojke 37,6 %, mladići 27,2 %).

Slika 5. Životna prevalencija, prevalencija u posljednjih 12 mjeseci i prevalencija korištenja e-cigareta u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)

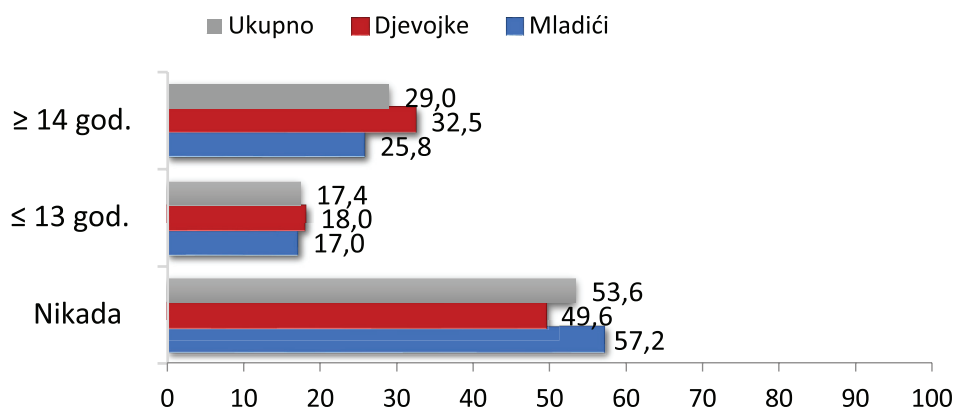
Usporedba podataka o korištenju e-cigareta ESPAD prosjeka i Hrvatske u posljednja dva vala istraživanja pokazuje da korištenje e-cigareta kod mladih postaje sve zastupljenije te da su nužne preventivne aktivnosti (Tablica 3.) kako bi se ova situacija stabilizirala. U zemljama ESPAD prosjeka zabilježen je porast uporabe e-cigareta (Tablica 3.) u životu s 40 % na 44 %, a u Hrvatskoj je taj porast bio značajniji (s 44 % na 53 %). Podaci o uporabi e-cigareta u posljednjih 30 dana pokazuju još značajniji rast u odnosu na prošli val istraživanja te se Hrvatska u prevalenciji uporabe e-cigareta u posljednjih 30 dana nalazi na trećem mjestu u odnosu na ostale zemlje sudionice (porast s 12 % na 32 %).

Tablica 3. Životna prevalencija i prevalencija korištenja e-cigareta u posljednjih 30 dana, usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka po spolu i ukupno (%)

	2019.		2024.	
	ESPAD prosjek	Hrvatska	ESPAD prosjek	Hrvatska
Uporaba e-cigareta u životu	40	44	44	53
Uporaba e- cigareta u životu (mladići)	46	51	41	48
Uporaba e-cigareta u životu (djevojke)	34	36	46	58
Uporaba e-cigareta u posljednjih 30 dana	14	12	22	32
Uporaba e-cigareta u posljednjih 30 dana (mladići)	16	16	19	27
Uporaba e-cigareta u posljednjih 30 dana (djevojke)	11	9	25	38

3.1.3. Dob početka pušenja cigareta i svakodnevnog pušenja cigareta

Dob početka eksperimentiranja s cigaretama ima značajnu ulogu u razvoju ovisnosti o nikotinu kako u mlađoj, tako i u zreloj dobi (16). Gotovo svaki peti učenik prvi je puta cigaretu pušio s 13 godina ili ranije. Udio mladića koji su pušili cigarete s 13 godina i ranije podjednak je u odnosu na djevojke (17 % mladići, 18 % djevojke). Odnos djevojaka i mladića mijenja se u grupi koja je počela pušiti s 14 godina i više, gdje je udio djevojaka veći (32 %) u odnosu na mladiće (26 %). (Slika 6.)

Slika 6. Dob pušenja prve cigarete, po spolu i ukupno (%)

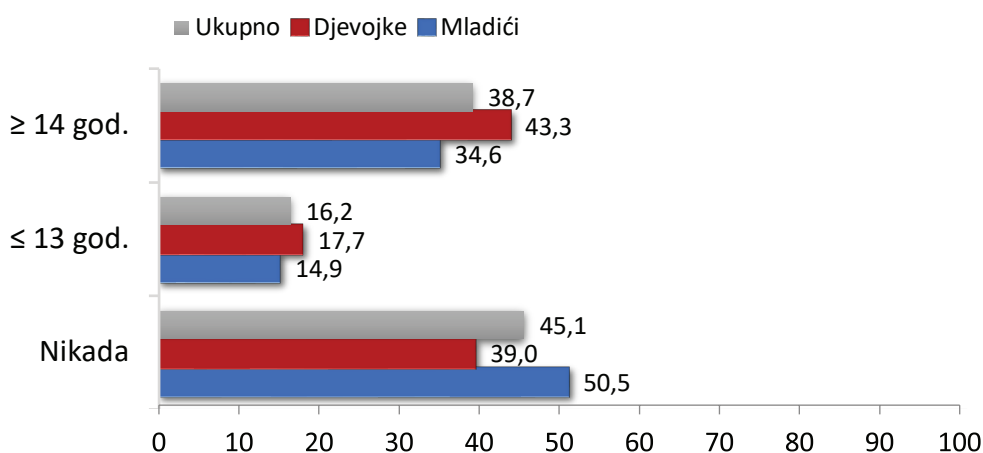
Kao što je ranije navedeno, svakodnevno pušenje definirano je kao pušenje minimalno jedne cigarete na dan u posljednjih 30 dana. Takav obrazac ponašanja prisutan je kod gotovo svakog petog učenika (20 %). U Tablici 4. prikazana je dob početka pušenja prve cigarete i svakodnevnog pušenja za učenike koji su izjavili da su svakodnevno pušili cigarete u posljednjih 30 dana, njih 595. Većina njih počeli su to činiti u dobi od 14 godina i više, zapalili svoju prvu cigaretu (52,9 %) i započeli svakodnevno pušenje cigareta (73,0 %). Zabrinjavajući je podatak da je 21,2 % učenika svakodnevno počelo pušiti cigarete u dobi od 13 godina i ranije.

Tablica 4. Dob početka svakodnevnog pušenja cigareta učenika koji su izjavili da su svakodnevno pušili cigarete u posljednjih 30 dana, ukupno (%)

	≤ 13 godina (%)	≥ 14 godina (%)
Dob pušenja prve cigarete	46,1	52,9
Dob početka svakodnevnog pušenja cigareta	21,2	73,0

3.1.4. Dob prvog korištenja e-cigarete

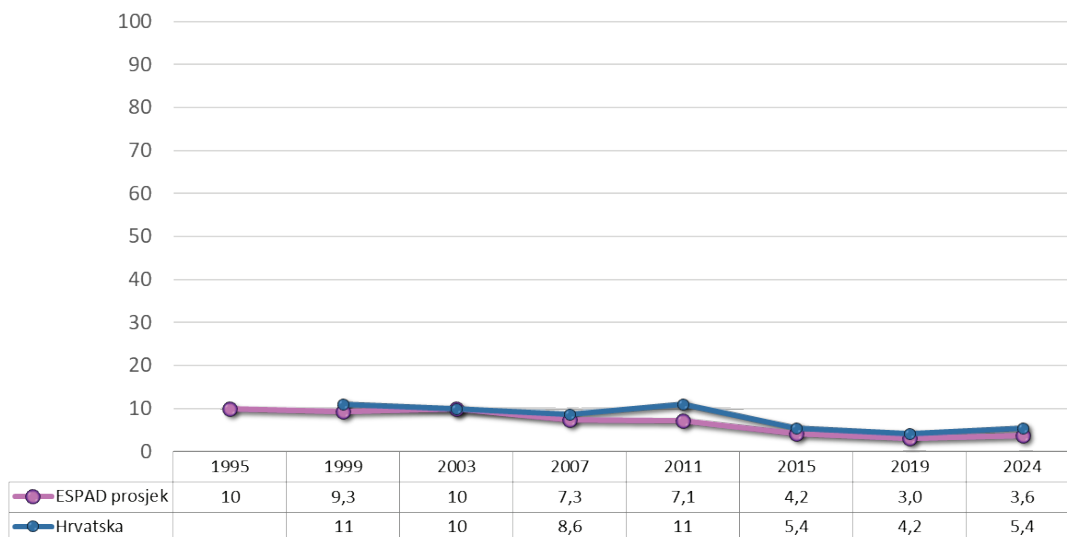
Kao što je ranije navedeno, u proteklih pet godina od prošlog vala istraživanja došlo je do značajnijih promjena vezano uz uporabu e-cigareta kod mladih. Takav obrazac ponašanja postao je učestaliji kod mladih, dominantniji kod djevojaka. Tako 45,1 % učenika navodi da nije koristilo e-cigarete, dok većina onih koji jesu navode da su prvi put koristili e-cigarete u dobi od 14 godina i više, njih 38,7 %, djevojke više u odnosu na mladiće (43,3 % djevojke, 34,6 % mladići, Slika 7.)

Slika 7. Dob početka pušenja e-cigareta, po spolu i ukupno (%)

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji svakodnevnog pušenja cigareta s 13 godina ili ranije za razdoblje 1995.-2024.

Prema podacima o prevalenciji svakodnevnog pušenja s 13 godina i ranije u 2024. godini zabilježen je rast u odnosu na 2019. godinu (5,4 % u odnosu na 4,2 %). Trend blagog rasta zabilježen je i u ESPAD zemljama. Hrvatska bilježi više prevalencije u odnosu na ESPAD prosjek u gotovo svim valovima istraživanja, osim 2003. godine kada je u Hrvatskoj i zemljama ESPAD prosjeka zabilježena jednaka prevalencija, 10%.

Slika 8. Prevalencija svakodnevnog pušenja cigareta s 13 godina ili ranije u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

Podaci o udjelu učenika koji puše cigarete te usporedba različitih pokazatelja prevalencije pušenja Hrvatske i ESPAD prosjeka za razdoblje 1995.-2024. godine prikazani u ovom poglavlju ukazuju da se nastavlja smanjenje pušenja cigareta u promatranoj dobnoj skupini učenika. Međutim, Hrvatska je i nadalje iznad ESPAD prosjeka, s prisutnim trendom smanjenja, ali u manjoj mjeri. Smanjenje udjela učenika povezanih sa svim odrednicama pušenja cigareta mogući je rezultat preventivnog djelovanja i zakonskih regulativa koji se odnose na maloljetnike i ograničavanje dostupnosti pušenja. Kao pozitivno treba istaknuti kontinuirano smanjivanje udjela učenika koji započinju konzumiranje cigareta u dobi od 13 godina i ranije (Slika 8.), kao i kontinuirani pad životne prevalencije pušenja (Slika 5.).

U budućnosti bi bilo važno daljnjim preventivnim djelovanjem održati postojeći pad prevalencije pušenja.

3.1.5. Ukratko o pokazateljima pušenja u dobi od 16 godina

Hrvatska je iznad ESPAD prosjeka za sve prikazane pokazatelje pušenja cigareta i e-cigareta.

- Nastavljen je trend pada prevalencije pušenja cigareta u životu, u Hrvatskoj je pušilo 43,5 % učenika u dobi od 16 godina.
- Svakodnevno je u posljednjih 30 dana cigarete pušio gotovo svaki peti učenik (20,0 %).
- Zabrinjavajući podatak je da je 17 % učenika koji izjavljuju da svakodnevno puše cigarete počelo pušiti u dobi od 13 godina i ranije.
- E-cigarete je u životu pušilo 52,7 % učenika.
- U posljednjih 30 dana 32,1 % učenika je pušilo e-cigarete, djevojke više (37,6 %) u odnosu na mladiće (27,2 %).
- U odnosu na posljednji val istraživanja 2019. bilježimo rast od 20 % u svakodnevnoj uporabi e-cigareta.

3.2. Alkohol

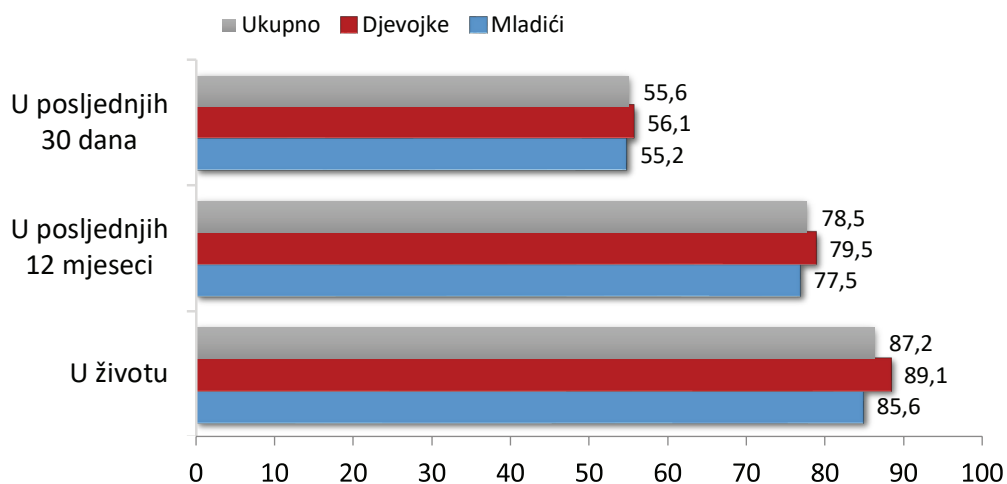
U Hrvatskoj je pijenje alkoholnih pića kulturološki prihvatljiv oblik ponašanja, prisutan kod mnogih obiteljskih i društvenih okupljanja. No konzumacija alkohola rizičan je čimbenik za zdravlje. Povezuje se s razvojem čak 7 vrsta raka, a štetan utjecaj alkohola na razvoj raka prisutan je bez obzira na razinu konzumacije alkohola. Stručnjaci naglašavaju da nema sigurne donje razine konzumacije alkohola (20).

Posebno osjetljivi na štetno djelovanje alkohola su djeca i mladi. Štetnosti konzumacije alkohola pridonose i obrasci pijenja (21). Adolescenti su, za razliku od obrazaca pijenja alkohola u odraslih, skloni pijenju većih količina alkohola u kraćem vremenu. Posljedično tome konzumacija alkohola u doba adolescencije može dovesti do dugoročnih posljedica i pridonosi većoj učestalosti konzumacije alkohola i u odrasloj dobi (22, 23).

Unatoč zakonskim ograničenjima, kao što je zabrana prodaje alkoholnih pića i svih drugih pića koja u svom sastavu sadrže alkohol te usluživanja i dopuštanja konzumacije pića u ugostiteljskim objektima osobama mlađim od 18 godina, alkohol je i dalje najčešće korišteno sredstvo ovisnosti među adolescentima i u Europi i u svijetu, ispred duhana i drugih droga (24, 25).

3.2.1. Prevalencija pijenja alkohola

Prevalencija pijenja alkohola u životu, u posljednjih 12 mjeseci i u posljednjih 30 dana prikazana je na Slici 9. Prevalencija pijenja alkohola nije se značajno mijenjala u odnosu na prošli val istraživanja. Prema navedenim podacima oko 13 % učenika nikada u životu nije probalo alkohol. Barem jednom u životu alkohol je pilo 9 od 10 učenika, podjednako mladića i djevojaka. U posljednjih 12 mjeseci to je činilo 8 od 10 učenika (78,5 %), također podjednako mladića i djevojaka. U posljednjih 30 dana alkohol je pilo više od polovice učenika 55,6 %, podjednako mladići (56,1 %) i djevojke (55,2 %).

Slika 9. Pijenje alkohola u životu, u posljednjih 12 mjeseci, u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)

Pijenje alkoholnih pića u posljednjih 30 dana, po vrsti pića i spolu

Usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a po zastupljenosti pojedine vrste pića konzumiranog alkohola u posljednjih 30 dana prikazana je u Tablici 5. Učenici u Hrvatskoj u najvećoj mjeri piju žestoka pića (44,0 %), slijedi pivo (39,0 %), a vino je na trećem mjestu s udjelom od 37,4 % učenika koji su izjavili da su ih pili u posljednjih 30 dana. Učenici zemalja koje sudjeluju u istraživanju ESPAD u prosjeku najviše piju pivo (32 %), ali na drugom mjestu su prema zastupljenosti žestoka pića s 31 % te vino na trećem mjestu s 29 %.

Tablica 5. Pijenje alkoholnih pića prema vrsti, usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a (%)

Vrsta pića	Prosjek ESPAD-a	Hrvatska
Pivo	32	39,0
Cider	17	13,4
Gotova miješana pića s alkoholom	27	30,9
Vino	29	37,4
Žestoka pića	31	44,0

Podaci o vrsti konzumiranog alkoholnog pića u posljednjih 30 dana prema spolu prikazani su u Tablici 6. Podaci ukazuju na razliku između mladića i djevojaka prema zastupljenosti vrste pića koje su pili u posljednjih 30 dana. Mladići u najvećoj mjeri piju pivo (48,4 %) pa žestoka pića (42,9 %), te vino (39,0 %), dok djevojke u najvećoj mjeri piju žestoka pića (45,3 %) pa vino (35,5 %) i gotova miješana pića s alkoholom (33,7 %). Kao i u prethodnim ciklusima istraživanja učenike smo pitali o konzumiranju piva radler jer ga mladi sve više konzumiraju te je općenito rašireno mišljenje da se ne radi o alkoholnom piću.

Tablica 6. Pijenje alkoholnih pića u posljednjih 30 dana, po vrsti pića i spolu (%)

Vrsta pića	Mladići	Djevojke
Pivo	48,4	27,6
Cider	13,7	13,0
Gotova miješana pića s alkoholom	28,4	33,7
Vino	39,0	35,5
Žestoka pića	42,9	45,3
Pivo radler	26,3	22,9

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalencijama pijenja alkohola za razdoblje 1995.-2024.

Na Slici 10. prikazana je usporedba životne prevalencije i pijenja alkohola u posljednjih 30 dana učenika u Hrvatskoj u odnosu na prosjek ESPAD-a u razdoblju od 1995. do 2024. godine.

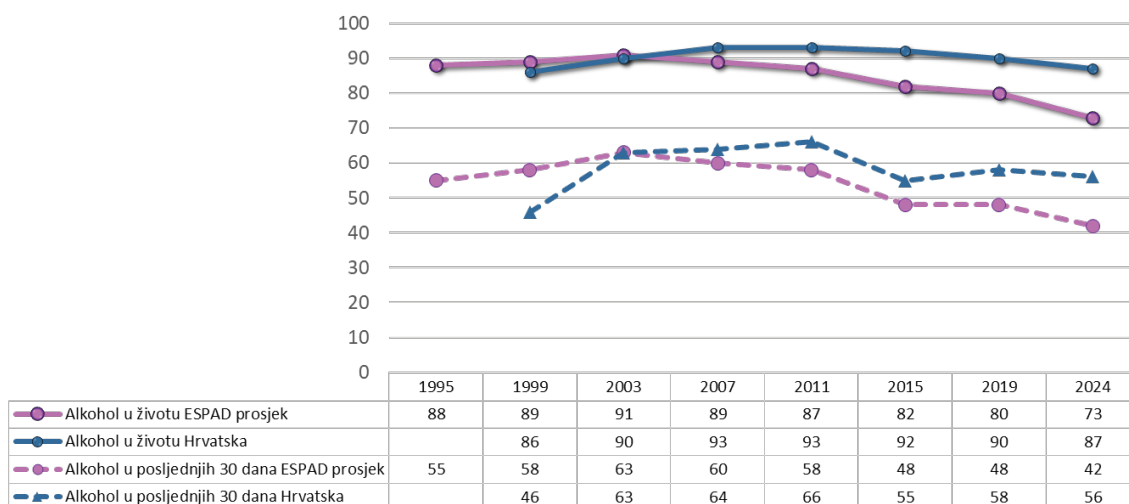
Punim linijama prikazana je usporedba pijenja alkohola u životu. Prema podacima za 2024. godinu bilježi se nastavak pada životne prevalencije pijenja alkohola među učenicima u Hrvatskoj (bilježi se pad s 93 % iz 2011. godine na 87 % 2024. godine) i zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD (bilježi se pad s 91 % iz 2003. godine na 73 % 2024. godine).

U Hrvatskoj se bilježi viša životna prevalencija pijenja alkohola među učenicima u odnosu na prosjek ESPAD-a od 2007. godine.

Isprekidanim linijama prikazana je usporedba pijenja alkohola u posljednjih 30 dana. U 2003. godini Hrvatska i prosjek ESPAD-a bilježe jednake prevalencije pijenja alkohola u posljednjih 30 dana među učenicima (63 %) dok u nastavnim valovima istraživanja Hrvatska kontinuirano bilježi višu prevalenciju.

Na razini prosjeka ESPAD-a 2003. godine dosegnut je vrhunac prevalencije pijenja alkohola u posljednjih 30 dana. Nakon toga slijedi kontinuirani pad udjela učenika koji su izjavili da su pili alkohol u posljednjih 30 dana (42 % u 2024.).

Najveći udio učenika u Hrvatskoj koji je izjavio da je pio alkohol u posljednjih 30 dana bilježi se 2011. godine (66 %), nakon čega u narednim valovima bilježimo dinamično kretanje udjela takvog obrasca pijenja. U 2024. godini ponovno bilježimo pad na 56 %.

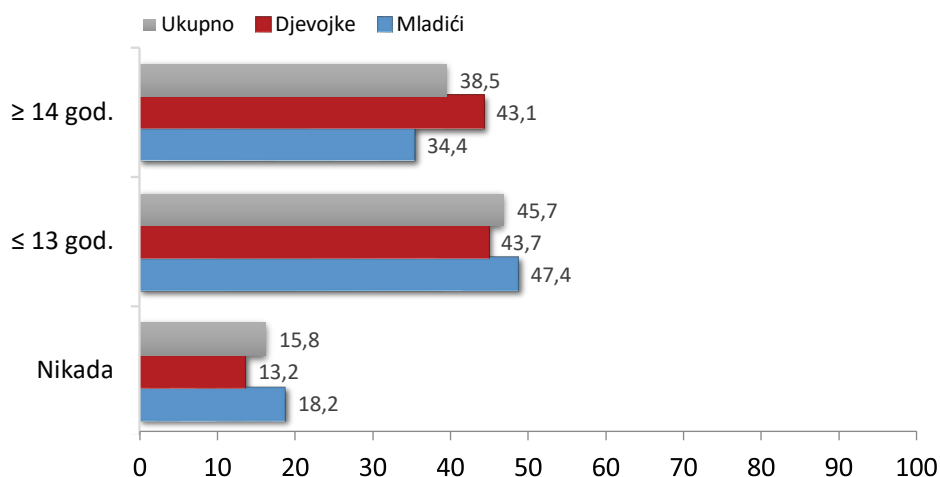

Slika 10. Životna prevalencija i prevalencija pijenja alkohola u posljednjih 30 dana u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

3.2.2. Dob početka pijenja alkohola

Dob početka pijenja alkohola smatra se rizičnim čimbenikom razvoja ovisnosti o alkoholu kasnije u životu. Raniji početak pijenja alkohola predstavlja veći rizik (26, 27). Podaci o dobi prvog pijenja alkohola prikazani na Slici 11. Podaci ukazuju da je gotovo 46 % učenika prvi put pilo alkohol s 13 godina ili ranije, a 38,5 % njih je izjavilo da su prvi put pili alkohol s 14 godina ili kasnije. Veći udio mladića je počeo piti alkohol s 13 godina ili ranije u odnosu na djevojke (47,4 % mladića u odnosu na 43,7 % djevojaka).

U odnosu na 2019. godinu bilježi se rast udjela djevojaka koje su počele piti alkohol u dobi od 13 godina i ranije (37 % u 2019. godini u odnosu na 44 % u 2024.)

Slika 11. Dob početka pijenja alkohola, po spolu i ukupno (%)

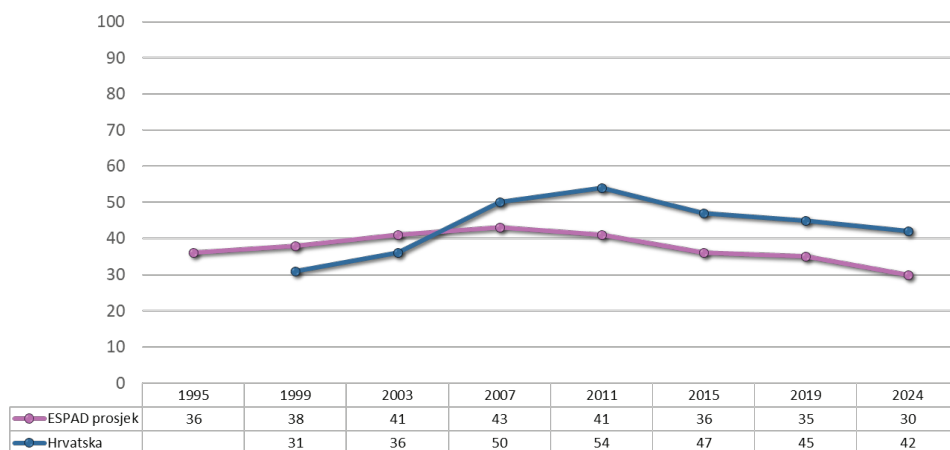
3.2.3. Ekscesivno epizodično pijenje

Pijenje 5 ili više alkoholnih pića u jednoj prigodi definira se kao ekscesivno epizodično pijenje. Ovaj obrazac pijenja posebno je rizičan jer većinom vodi u pijanstvo često praćeno negativnim posljedicama (hospitalizacija, upuštanjem u druga rizična ponašanja) (28, 29).

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji ekscesivnog epizodičnog pijenja u posljednjih 30 dana za razdoblje 1995.-2024.

Prevalencija pijenja 5 ili više alkoholnih pića u jednoj prigodi u posljednjih 30 dana među učenicima zemalja u kojima se provodi istraživanje ESPAD u padu je od 2007. godine, kada je navedeno izjavilo 43 % učenika, a 2024. godine njih 30 %.

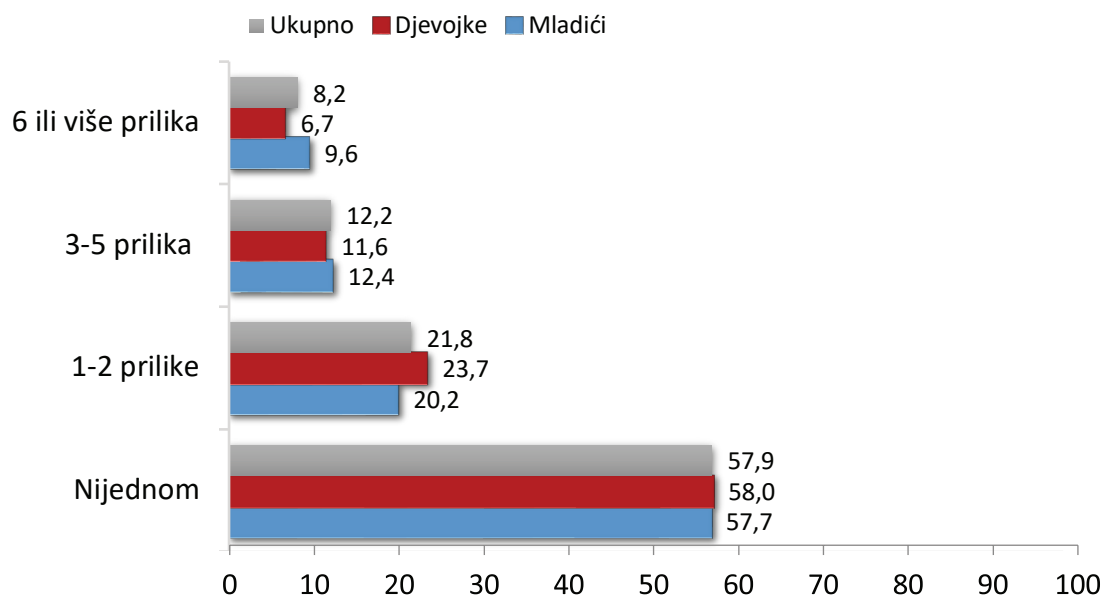
U Hrvatskoj je ovakav obrazac pijenja bio ispod prosjeka ESPAD-a do 2003. godine, nakon toga slijedi nagli rast. Preko polovice učenika (54 %) izjavilo je 2011. godine da je ekscesivno epizodično pilo u posljednjih 30 dana. Od 2015. godine bilježimo kontinuirani pad prevalencije. U 2024. godini 42 % učenika je izjavilo da su pili na ovakav način.

Slika 12. Prevalencija pijenja 5 ili više alkoholnih pića u jednoj prigodi u posljednjih 30 dana u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

Ekscesivno epizodično pijenje u posljednjih 30 dana prema broju prilika i spolu

Udio učenika koji su pili 5 ili više pića u jednoj prigodi prema broju prilika prikazana je na Slici 13. Djevojke su češće ekscesivno pile alkohol u 1 do 2 prilike (u svakoj prigodi pile su 5 ili više alkoholnih pića) u posljednjih 30 dana (23,7 % djevojaka u odnosu na 20,2 % mladića), u 3 do 5 prilika udio je gotovo jednak (oko 12 %). Zabrinjavajući podatak je da je 8,2 % učenika ekscesivno pilo u posljednjih 30 dana u 6 ili više prilika, što je više od jednom tjedno. Ekscesivan obrazac pijenja u 6 ili više prilika imalo je više mladića, njih 9,6 % u odnosu na 6,7 % djevojaka.

Slika 13. Prevalencija pijenja 5 ili više alkoholnih pića u jednoj prigodi u posljednjih 30 dana prema broju prilika, po spolu i ukupno (%)

3.2.4. Prevalencije opijanja

Pri konzumaciji veće količine alkohola u kratkom vremenu raste koncentracija alkohola u krvi što može dovesti do akutne intoksikacije alkoholom, odnosno pijanog stanja s utjecajem na motoričke, kognitivne i emocionalne funkcije pojedinca. Opijanje je u ovom istraživanju učenicima opisano kao jak utjecaj alkoholnog pića, na način da je učenik nesigurno hodao/-la, nije bio/-la u stanju pravilno govoriti, povraćao/-la je ili se ne sjeća što se događalo.

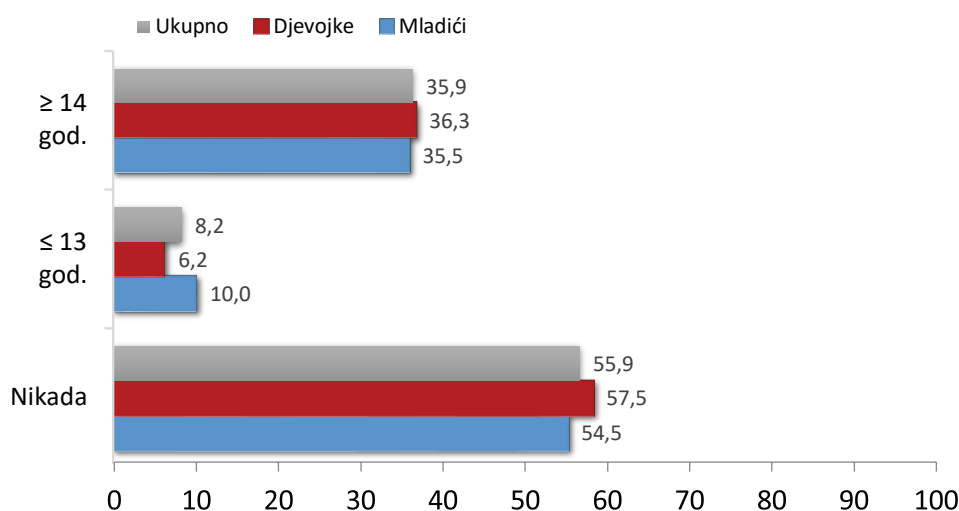
U Tablici 7. prikazana je prevalencija opijanja učenika po spolu i po broju opijanja, za razdoblja u životu, u posljednjih 12 mjeseci i u posljednjih 30 dana. Prema prikazanim podacima u Hrvatskoj se barem jednom u životu opilo 43,8 % učenika. U posljednjih 12 mjeseci opilo se njih 36,2 %, a u posljednjih 30 dana njih 17,3 %. U sva tri promatrana vremenska okvira razlike između mladića i djevojka su gotovo nestale.

Tablica 7. Prevalencija opijanja u životu, u posljednjih 12 mjeseci, u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)

Opijanje	Nijednom			1-5 puta			6-19 puta			20 i više puta		
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U
u životu	55,4	57,1	56,2	31,1	33,4	32,1	9,0	7,8	8,5	4,5	1,7	3,2
u posljednjih 12 mjeseci	63,2	64,3	63,7	28,2	30,0	29,0	6,3	5,3	5,8	2,2	0,5	1,4
u posljednjih 30 dana	82,1	83,4	82,7	15,4	15,7	15,6	1,9	0,7	1,3	0,6	0,1	0,4

3.2.5. Dob prvog opijanja

Budući da opijanje često vodi negativnim posljedicama kao što su akutna intoksikacija, druga rizična ponašanja, ali i razvoj ovisnosti, prikazat ćemo posebno i podatke o dobi prvog opijanja. Prema podacima prikazanim na Slici 14. više od polovice učenika (55,9 %) izjavilo je da se nije opilo. Većina onih koji su se opili učinili su to u dobi od 14 godina ili kasnije, ne postoji razlika među spolovima (gotovo 36 % svi), a njih 8,2 % prvi se put opilo s 13 godina ili ranije. Veći udio mladića počeo se opijati s 13 godina ili ranije u odnosu na djevojke (10 % mladića u odnosu na 6,2 % djevojaka).

Slika 14. Dob početka opijanja, po spolu i ukupno (%)

3.2.6. Energetska pića u kombinaciji s alkoholom

Energetska pića pripadaju bezalkoholnoj vrsti pića koja sadrže povećanu količinu kofeina s drugim dodacima ili bez njih. Iako u svom nazivu sadrže pojam „energetska“, ova pića nisu direktan izvor energije, već potiču bolje iskorištavanje energije organizma, a zbog sadržaja kofeina djeluju stimulirajuće (30).

Konzumacija energetske pića može imati štetne posljedice na zdravlje, osobito među djecom i adolescentima (31, 32). Poseban oprez nužan je pri konzumaciji energetske pića u kombinaciji s alkoholom.

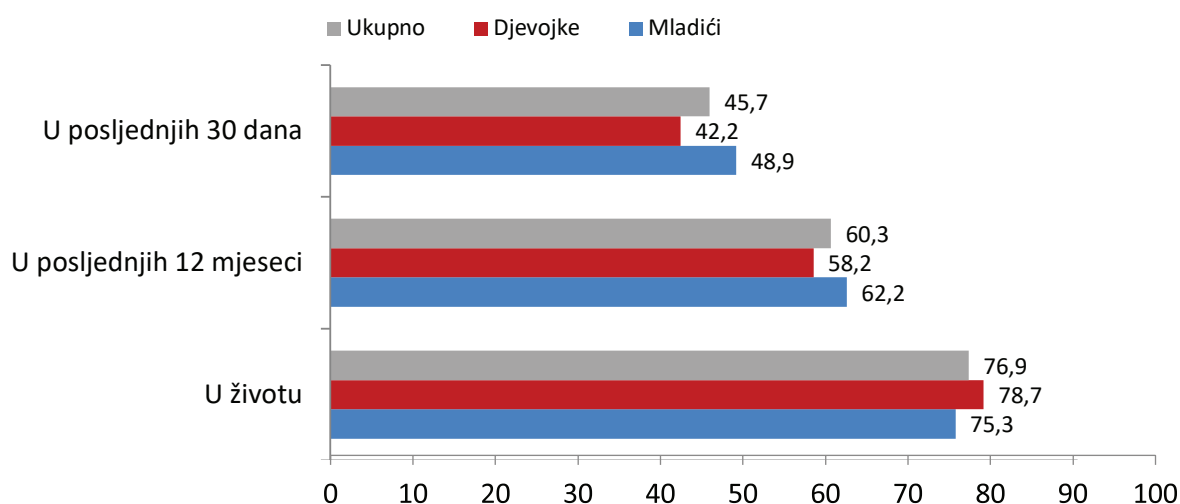
Prevalencije pijenja energetske pića: u životu, u posljednjih 12 mjeseci i posljednjih 30 dana

I alkohol i energetska pića imaju svoje opasnosti kada se piju sami, a kada se piju zajedno posljedice su još štetnije. Alkohol djeluje depresivno. Energetska pića djeluju kao stimulansi. Kada se kombiniraju, njihova mješavina često dovodi do nerealne predodžbe o stanju opijenosti. To posebno može biti opasno kod djece i mladih.

Miješanje alkohola i energetske pića dovodi do više opijanja zbog otrežnjujućih učinaka energetske pića, što dovodi do većeg potencijala za ekstremno opijanje, do trovanja alkoholom, hospitalizacije i rizičnog ponašanja (33).

Podaci o pijenju energetske pića u različitim vremenskim okvirima prikazani su na Slici 15.

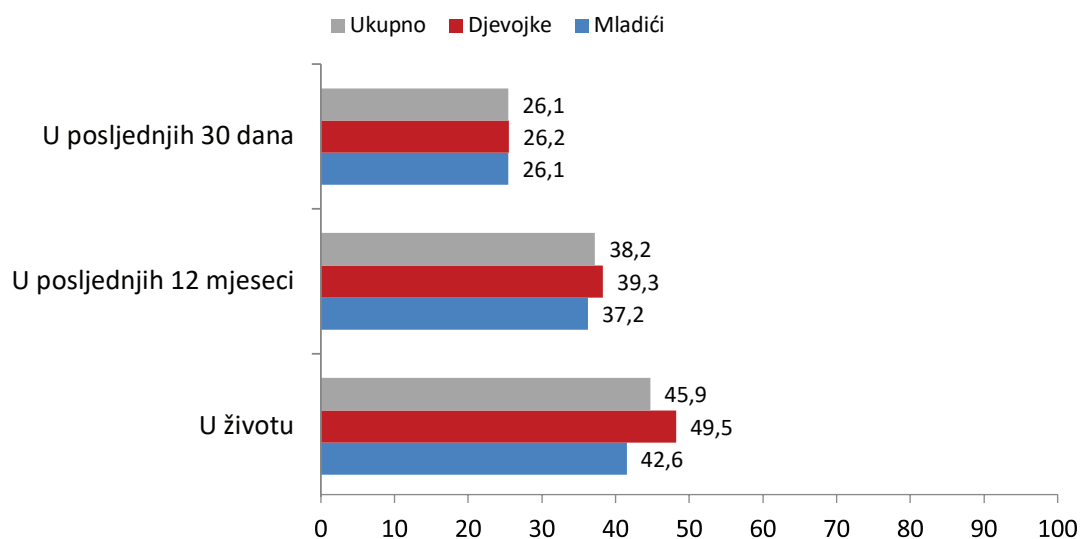
Energetska pića je u životu pilo 76,9 % učenika, u posljednjih 12 mjeseci je to činilo njih 60,3 %, a u posljednjih 30 dana 45,7 % učenika. Za dva od tri promatrana vremenska okvira veći je udio mladića u odnosu na djevojke koji su pili energetska pića.

Slika 15. Prevalencije pijenja energetskih pića: u životu, u posljednjih 12 mjeseci i posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)

Prevalencije pijenja energetskih pića i alkohola u istoj prilici

Kao što je ranije navedeno pijenje alkohola i energetskih pića u istoj prigodi izuzetno je štetno i može dovesti do neželjenih posljedica. Podaci o takvom obrascu pijenja energetskih pića u različitim vremenskim okvirima prikazani su na Slici 16. Energetska pića i alkohol u istoj je prilici u životu pilo je 45,9 % učenika, u posljednjih 12 mjeseci oko trećina učenika (38,2 %), a u posljednjih 30 dana 26,1 % učenika. U odnosu na pijenje energetskih pića samostalno, gdje je prevalencija veća za mladiće, za njihovu kombinaciju s alkoholom veći je udio djevojkina u odnosu na mladiće. U prevalenciji pijenja energetskih pića i alkohola u posljednjih 30 dana nema razlike po spolu (svi 26 %).

Slika 16. Prevalencije pijenja energetskih pića i alkohola u istoj prilici: u životu, u posljednjih 12 mjeseci i posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)

3.2.7. Motivi pijenja alkohola

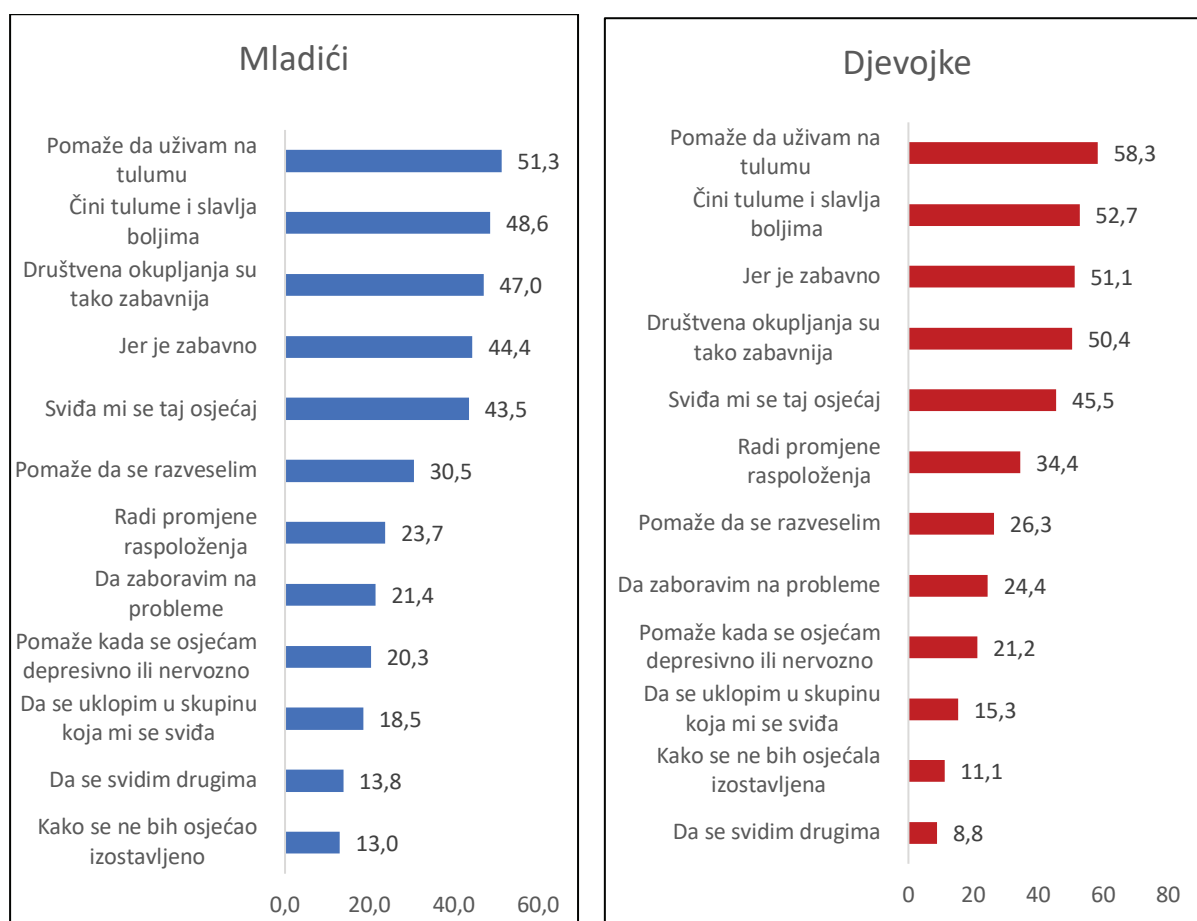
Motivi se definiraju kao svjesni ili nesvjesni razlozi nekog ponašanja. Razumijevanje motiva pijenja alkohola pruža nam uvid u razloge zbog kojih osoba donosi odluku da će piti alkohol (34, 35). Pokazalo se kako se ti razlozi razlikuju u osoba različite dobi (36, 37). U adolescenata i mlađih odraslih ističu se društveni motivi i oni vezani uz zabavu, dok u starijih dobni skupina jači utjecaj imaju motivi vezani uz zdravlje (36, 37).

Raspodjela motiva pijenja alkohola u posljednjih 12 mjeseci prikazana je na Slici 17. Najčešći motivi pijenja alkohola i kod mladića i djevojaka vezani su uz zabavu: pomaže da uživam na tulumu, čini tulum i slavlja boljima, društvena okupljanja su tako zabavnija, jer je zabavno.

Rezultati nam pokazuju da su udjeli odgovora ponuđenih motiva za pijenje alkoholnih pića zastupljeniji kod djevojaka (djevojke imaju više udjele na 8 od 12 ponuđenih motiva).

Kod mladića su u odnosu na djevojke zastupljeniji sljedeći motivi: radi promjene raspoloženja, da se uklopim u skupinu koja mi se sviđa, da bih se svidio drugima, kako se ne bih osjećao izostavljeno.

Istraživanja ukazuju na značajan utjecaj vršnjaka kao prediktora za konzumaciju alkohola kao i za opijanje (23, 38). Iz prikazane raspodjele motiva u učenika vidljiva je i važnost osobnog zadovoljstva i ugone kao motiva pijenja. Uočavaju se razlike po spolu. Tako su motivi prilagodbe i uklapanja u društvo izraženiji kod mladića u odnosu na djevojke, dok su kod djevojaka izraženiji motivi vezani uz bolji osjećaj.

Slika 17. Motivi pijenja alkohola u posljednjih 12 mjeseci, po spolu (%)

3.2.8. Mjesto konzumacije alkohola

Mjesto posljednje konzumacije alkohola

U Hrvatskoj je zakonom zabranjena prodaja alkoholnih pića i svih drugih pića koja u svom sastavu sadrže alkohol kao i usluživanja alkoholnih pića u ugostiteljskom objektu osobama mlađim od 18 godina. Ipak, učenici u velikom udjelu ističu konzumaciju alkohola u kafiću ili pub-u i u disku ili klubu kao mjestu posljednje konzumacije alkohola (24, 25).

Najčešće mjesto konzumacije alkohola (Slika 18.) kod mladića je privatno okruženje (kod kuće 23 % i doma kod nekoga drugoga 23 %) dok je 20 % mladića navelo da konzumira alkohol u kafiću/pub-u. U prošlom valu istraživanja (2019. godine) konzumacija u kafiću/pub-u je bila najzastupljenija (28 %).

Rezultati za mjesto konzumacije alkohola kod djevojaka nisu se mijenjali u odnosu na prošli val istraživanja. Djevojke su najčešće konzumirale alkohol doma kod nekog drugog, njih 26 %, a slijede pijenje kod kuće s 23 %, te u disku ili klubu njih 21 %.

Slika 18. Mjesto posljednje konzumacije alkohola, po spolu (%)

3.2.9. Ukratko o pokazateljima pijenja alkohola u dobi od 16 godina

Podaci o pijenju alkohola i dalje su zabrinjavajući. Hrvatska je 2024. godine iznad ESPAD prosjeka za sve prikazane pokazatelje pijenja alkohola. Većina šesnaestogodišnjaka u Hrvatskoj je u životu pila alkohol, podjednako mladići i djevojke.

- 9 od 10 učenika (87,2 %) je pilo alkohol u životu.
- Više od polovice učenika je to činilo u posljednjih 30 dana (55,6 %) - 56,1 % mladića i 55,2 % djevojaka.
- Prema vrsti pića mladići u najvećoj mjeri piju pivo, njih 48,4 %, a djevojke žestoka pića, njih 45,3 %.
- Ekscesivno epizodično pijenje, odnosno pijenje 5 ili više alkoholnih pića u jednoj prigodi u posljednjih 30 dana je i dalje rašireni obrazac pijenja kod 16-godišnjaka u RH, oko 42% ukupno, visoko iznad ESPAD prosjeka (30 %).
- I dalje nas zabrinjava podatak o ranoj dobi početka pijenja alkoholnih pića – čak 45,7 % učenika navodi da su počeli piti alkohol u dobi od 13 godina i ranije.
- Najčešći motivi za pijenje su osobno zadovoljstvo i motivi ugone, a ne utjecaj vršnjaka.

3.3. Psihoaktivne droge

Mladi ljudi, najčešće u adolescentnom razdoblju, eksperimentiraju u potrazi za nezavisnošću i identitetom. U tom razdoblju često posežu i za sredstvima ovisnosti kako bi se postigao osjećaj samopouzdanja i sigurnosti te eventualnog bijega iz realnosti. Veći dio njih prestaje s njihovom uporabom u vrijeme sazrijevanja, no oni koji imaju smanjene kapacitete za rješavanje problema i nošenje sa stresom, u opasnosti su od razvijanja ovisnosti (39).

3.3.1. Životna prevalencija korištenja psihoaktivnih droga

Prikazani podaci o prevalenciji psihoaktivnih droga iz istraživanja ESPAD uključuju najčešće konzumirane droge: kanabis, amfetamine, kokain, crack, ecstasy, LSD ili druge halucinogene, heroin i od 2007. godine GHB.

U Tablici 8. prikazane su životne prevalencije korištenja različitih vrsta psihoaktivnih droga među 16-godišnjacima u zemljama u kojoj se provodi istraživanje ESPAD i Hrvatskoj.

Udio učenika u Hrvatskoj koji je koristio psihoaktivne droge u životu veći je u odnosu na prosjek ESPAD-a, ali samo dok u psihoaktivne droge ubrajamo i kanabis. Pokazuje se da je kanabis najčešće korištena psihoaktivna droga u Hrvatskoj, kao i prosječno u zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD.

Od ostalih psihoaktivnih droga izuzev kanabisa u Hrvatskoj učenici najčešće koriste inhalante (10.6 %), nove psihoaktivne droge (4,1 %), sintetske kanabinoide (2,8 %) i kokain (2,7 %). U ESPAD zemljama učestalost konzumiranja ostalih psihoaktivnih droga je podjednaka po tipu droge, dok su udjeli nešto niži u odnosu na Hrvatsku.

Tablica 8. Životna prevalencija korištenja različitih psihoaktivnih droga, usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a 2024. godine (%)

	ESPAD prosjek	Hrvatska
Psihoaktivne droge (UKUPNO)	13	16
Kanabis	12	15
Psihoaktivne droge (bez kanabisa)	5,0	5,3
Ecstasy	2,1	2,6
LSD ili drugi halucinogeni	1,8	2,2
Kokain	2,3	2,7
Amfetamini	1,8	1,9
Metamfetamini	1,4	1,5
Crack	1,2	1,3
Heroin	1,2	1,2
GHB	0,9	0,8
Sintetski kanabinoide	3,5	2,8
Inhalanti	7,3	10,6
Nove psihoaktivne droge	2,8	4,1

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalencijama korištenja psihoaktivnih droga za razdoblje 1995.-2024.

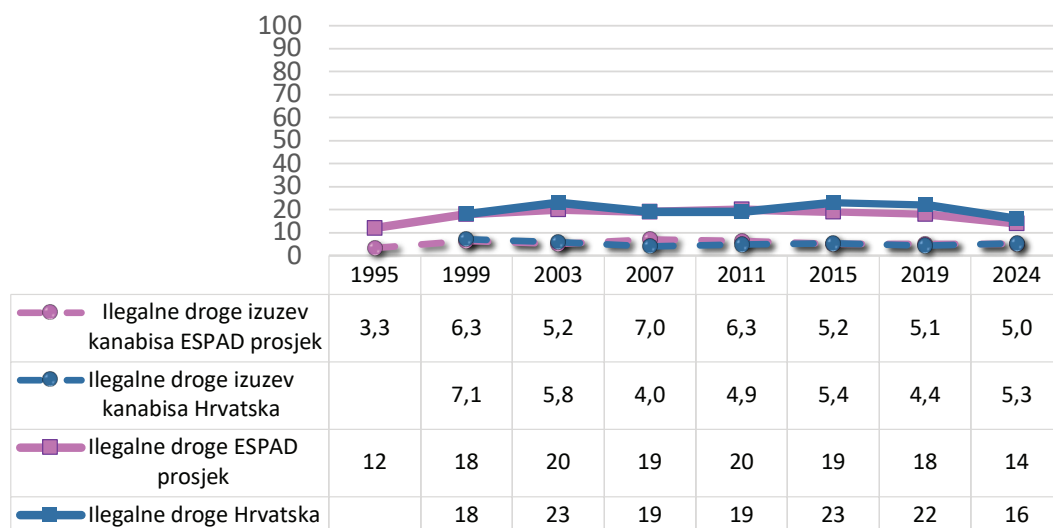
Na Slici 19. prikazana je usporedba životne prevalencije korištenja psihoaktivnih droga i psihoaktivnih droga izuzev kanabisa kod učenika u Hrvatskoj u odnosu na prosjek ESPAD-a u razdoblju 1995.-2024.

Prosjek ESPAD-a bilježi pad životne prevalencije korištenja psihoaktivnih droga od 2011. godine (20 % 2011. godine u odnosu na 14 % 2024. godine). U Hrvatskoj je nakon pada prevalencije od 2003. i stagnacije (2007. i 2011.) uslijedio ponovno rast u 2019. godini da bi u istraživanju 2024. godine ponovno zabilježili pad uporabe droga (16 %).

U Hrvatskoj je 2024. godine 16 % učenika izjavilo da je probalo neku od psihoaktivnih droga, 2 postotna boda više u odnosu na prosjek ESPAD-a.

Korištenje kanabisa najviše doprinosi udjelu korištenja psihoaktivnih droga te su prevalencije njihova korištenja izuzev kanabisa kod učenika u istraživanju ESPAD znatno niže u odnosu na ukupnu prevalenciju korištenja psihoaktivnih droga koja uključuje kanabis.

Životna prevalencija korištenja psihoaktivnih droga izuzev kanabisa u zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD pala je od 2007. godine sa 7,0 % na 5,0 % 2024. godine. U Hrvatskoj bilježimo dinamičan trend u 2015. godini udio od 5,4 % mladih na 4,4 % 2019. godine te ponovni rast u 2024. na 5,3 %.

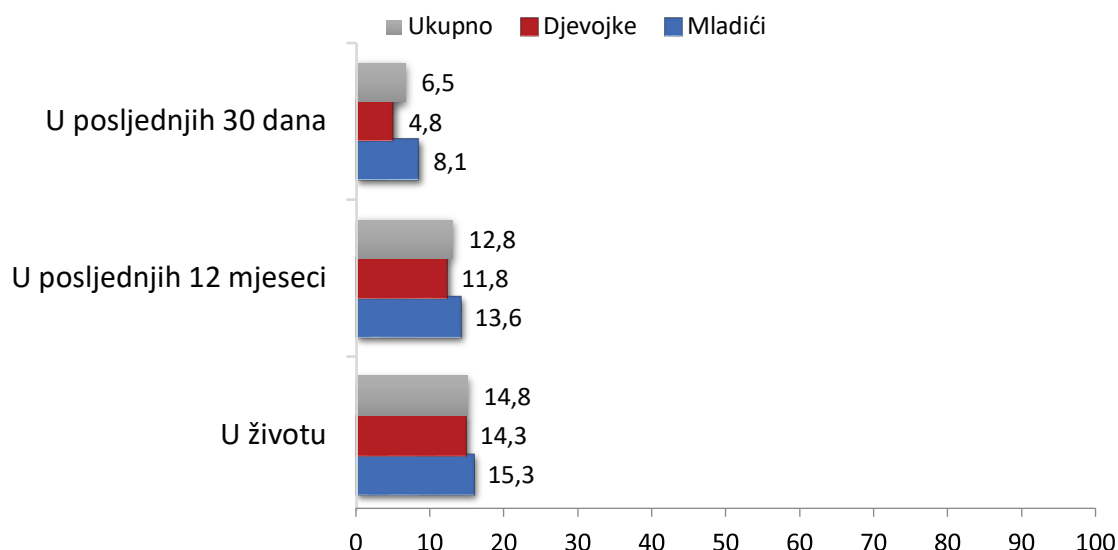

Slika 19. Životna prevalencija korištenja psihoaktivnih droga i korištenja psihoaktivnih droga izuzev kanabisa u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

3.3.2. Korištenje kanabisa

Adolescenti su dobna skupina koja najviše eksperimentira sa sredstvima ovisnosti. Mladima je važno da ih društvo prihvati, često se događa da pod pritiskom društva čine neke stvari koje možda i ne žele.

Zbog najvećeg udjela korištenja kanabisa među učenicima u istraživanju ESPAD, u odnosu na druge psihoaktivne droge, prikazat ćemo neke podatke samo za kanabis. Prema podacima prikazanim na Slici 20. vidljivo je da je 14,8 % učenika koristilo kanabis u životu, u posljednjih 12 mjeseci kanabis je koristilo 12,8 % učenika, a u posljednjih 30 dana 6,5 % učenika. U svim promatranim vremenskim okvirima mladići u većoj mjeri konzumiraju kanabis u odnosu na djevojke.

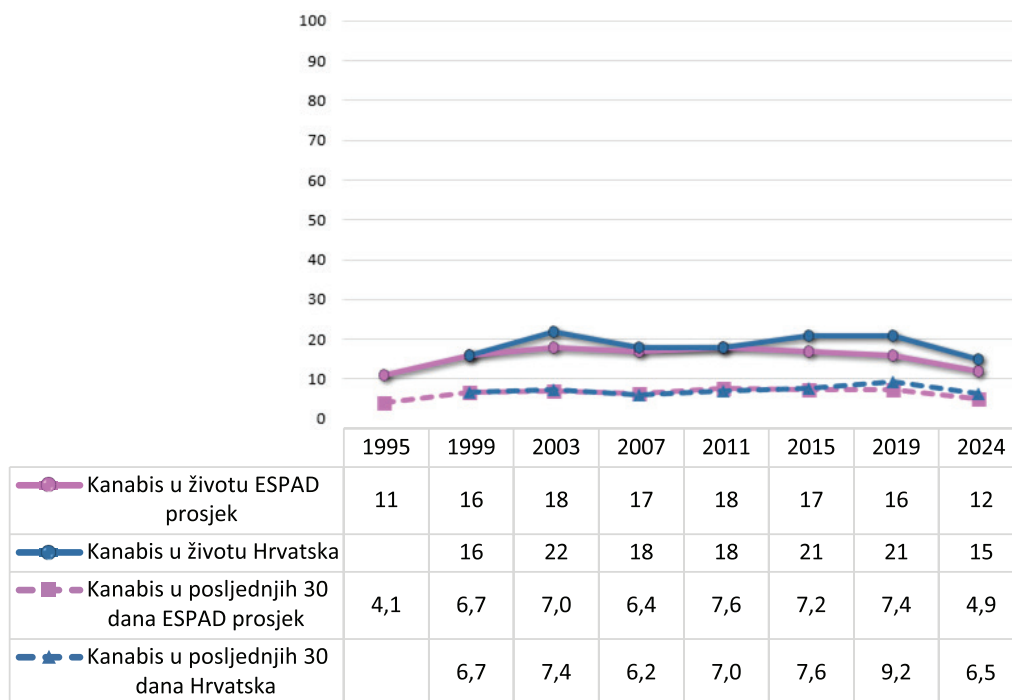
Slika 20. Životna prevalencija, prevalencija u posljednjih 12 mjeseci i prevalencija korištenja kanabisa u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalencijama korištenja kanabisa za razdoblje 1995.-2024.

Na Slici 21. prikazani su trendovi prevalencije korištenja kanabisa usporedbom Hrvatske i prosjeka ESPAD-a. Prema životnoj prevalenciji korištenja kanabisa Hrvatska je jednaka ili iznad ESPAD prosjeka u razdoblju od 1999. do 2024. godine.

Od 2011. godine Hrvatska bilježi blagi porast životne prevalencije korištenja kanabisa s 18 % na 21 % 2019. godine. Pozitivno je što je prema rezultatima iz 2024. došlo do pada konzumacije među učenicima. Tako 15 % učenika u 2024. navodi da je u životu koristilo kanabis. U zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD prevalencija korištenja kanabisa gotovo je podjednaka s razlikom od dva postotna boda, od 2011. godine bilježi se lagani pad s 18 % 2011. na 12 % 2024. godine.

Prevalencija korištenja kanabisa u posljednjih 30 dana u Hrvatskoj prati slijed u zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD. Najviša prevalencija uporabe kanabisa u posljednjih 30 dana u Hrvatskoj zabilježena je 2019. godine (9,2 %). U 2024. godini i u ovom vremenskom okviru došlo je do pada (6,5 %).

Slika 21. Prevalencija korištenja kanabisa u životu i u posljednjih 30 dana u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

Prevalencija visokorizičnih korisnika kanabisa

ESPAD upitnik kao obvezno pitanje uključuje i Skalu probira na visokorizičnu uporabu kanabisa, engl. Cannabis Abuse Screening Test, CAST (1, 40). Ova skala je probirni test prema kojem se može odrediti udio korisnika kanabisa koji bi se mogli smatrati visokorizičnim korisnicima za razvoj ovisnosti.

Šest pitanja koja su uključena u skalu CAST referiraju se na razdoblje od posljednjih 12 mjeseci pitajući učenike: „Koliko puta u posljednjih 12 mjeseci 1) si pušio/la marihuanu prije podneva?; 2) si pušio/la marihuanu sam/-a?; 3) si imao/la problema s pamćenjem kada si pušio/-la marihuanu?; 4) su ti prijatelji ili članovi obitelji rekli da moraš smanjiti ili prestati uzimati marihuanu?; 5) si bezuspješno pokušao/-la smanjiti ili prestati uzimati marihuanu?; 6) si imao/-la probleme koje ti je uzrokovalo uzimanje marihuane (svađa, tučnjava, nesreća, loš uspjeh u školi)?“. Kategorije odgovora za skalu CAST su „nikada“, „rijetko“, „ponekad“, „većinom“ i „uvijek“. Na svakom je pitanju mogući rezultat 0 ili 1 te se odgovori zbrajaju na način da se za prva dva pitanja dodjeljuje vrijednost 1 za odgovore „ponekad“, „većinom“ i „uvijek“, a za sva ostala pitanja koja se odnose na problematičniju uporabu marihuane vrijednost 1 se dodjeljuje za odgovore „rijetko“, „ponekad“, „većinom“ i „uvijek“. Ukupni rezultat od 2 boda i više interpretira se kao visokorizična uporaba kanabisa.

Prema rezultatima na skali CAST 13 % učenika koristilo je kanabis u posljednjih 12 mjeseci. Od tih učenika koji su koristili kanabis u posljednjih 12 mjeseci 38 % je visokorizičnih za razvoj ovisnosti.

U Tablici 9. prikazani su udjeli visokorizičnih korisnika kanabisa u Hrvatskoj u odnosu na cijeli uzorak, a ne samo korisnike kanabisa. Udjeli pokazuju da je nešto veća visokorizična uporaba kanabisa među mladićima (5,6 %) u odnosu na djevojke (4,7 %).

Prevalencija visokorizičnih korisnika kanabisa na razini prosjeka ESPAD-a također je veća među mladićima (3,6 %) nego među djevojkama (3,1 %).

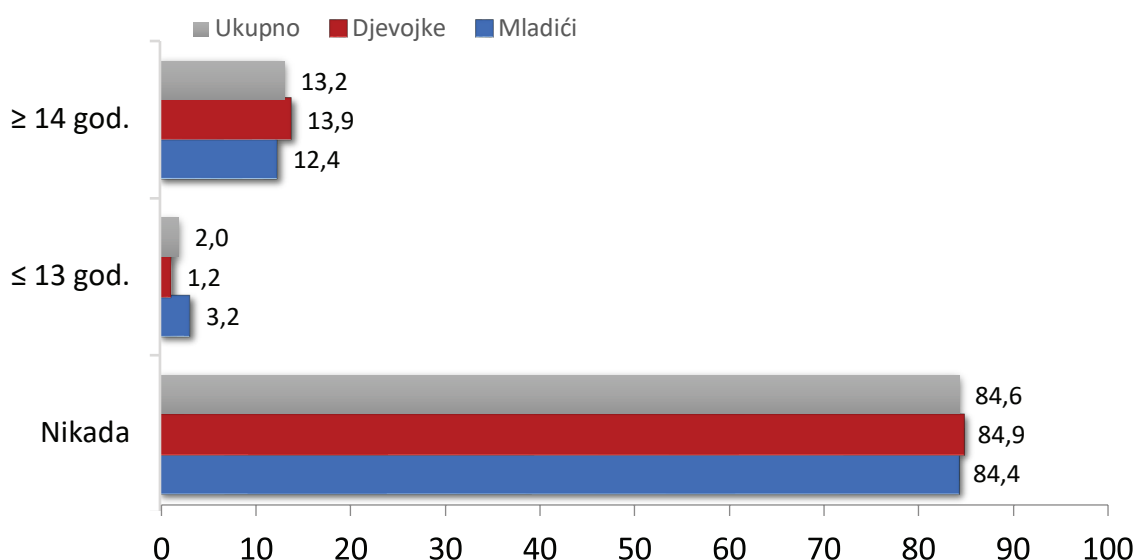
Tablica 9. Prevalencija visokorizičnih korisnika kanabisa na ukupnom uzorku, po spolu, usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

	Hrvatska	ESPAD prosjek
Mladići	5,6	3,6
Djevojke	4,7	3,1
Ukupno	5,2	3,4

3.3.3. Dob početka korištenja kanabisa

Zabrinjavajuća je činjenica da se mladi s drogom susreću u sve ranijoj životnoj dobi te da im je iz naraštaja u naraštaj stav prema drogi sve tolerantniji. Stručnjaci ističu problem da sve veći broj mladih ima pozitivan stav glede legalizacije kanabisa (41).

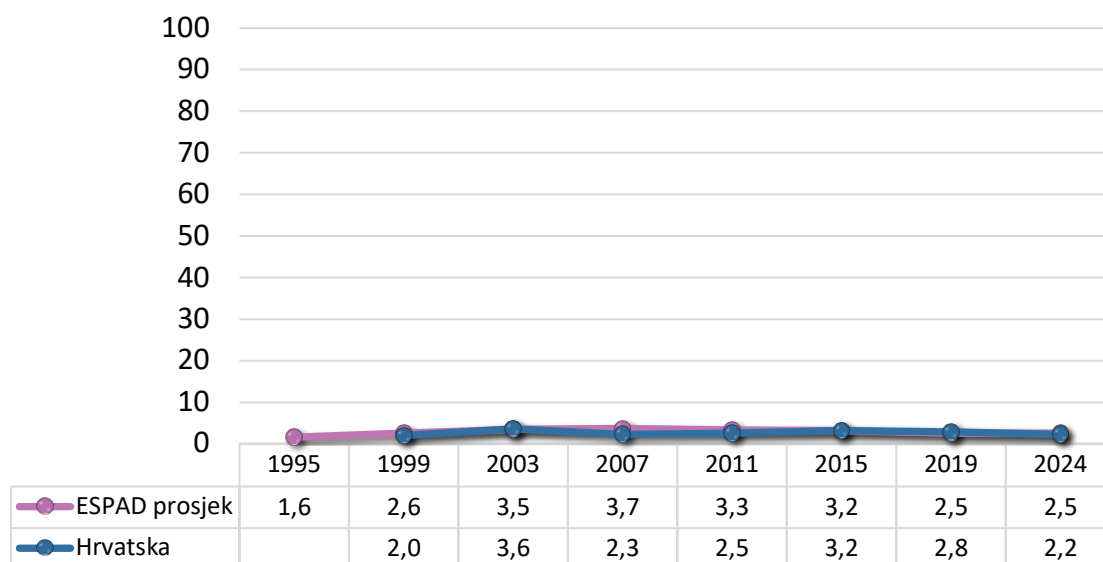
Prema rezultatima istraživanja ESPAD iz 2024. prikazanima na Slici 22. 13,2 % učenika izjavilo je kako je prvi put koristilo kanabis s 14 godina ili kasnije, a njih 2,0 % je to učinilo u dobi od 13 godina ili ranije. Mladići su u odnosu na djevojke više koristili kanabis te su u većoj mjeri ranije počeli koristiti kanabis (s 13 godina ili ranije) u odnosu na djevojke (3,2 % mladića u odnosu na 1,2 % djevojaka).

Slika 22. Dob početka prvog korištenja kanabisa, po spolu (%)

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji ranog korištenja kanabisa za razdoblje 1995.-2024.

Rano korištenje kanabisa definirano je kao uporaba kanabisa u dobi 13 godina i ranije (1). Usporedba rezultata trenda za Hrvatsku i prosjek ESPAD-a po navedenom pokazatelju prikazana je na Slici 23. U Hrvatskoj se od 2015. godine bilježi pad s 3,2 % na 2,2 % u 2024. godini. U zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD bilježi se kontinuirani pad od 2007. godine s 3,7 % na 2,5 % 2019. godine., te stagnacija do 2024. godine.

Slika 23. Prevalencija ranog korištenja kanabisa u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

3.3.4. Ostale droge i supstance

Ostale psihoaktivne droge koje se promatraju u istraživanju ESPAD su droge koje su najdostupnije i najčešće korištene među adolescentima. U Tablici 10. prikazani su udjeli učenika koji su koristili neku od prikazanih supstanci barem jednom u životu. Hrvatska se prema udjelu učenika nalazi iznad prosjeka ESPAD-a za 3 od 6 supstanci: inhalanti, nove psihoaktivne tvari, anabolički steroidi.

Tablica 10. Prevalencije korištenja odabranih supstanci barem jednom u životu, usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a 2024. godine (%)

	Prosjek ESPAD-a	Hrvatska
Nove psihoaktivne tvari	2,8	4,1
Inhalanti	7,3	10,6
Čarobne gljive	/	2,1
Droge injekcijom	/	1,5
Anabolički steroidi	1,5	1,5
Trankvilizatori ili sedativi bez liječničkog recepta	14	4,2

*podaci za ESPAD prosjek nisu nam bili dostupni (/)

Životna prevalencija uporabe lijekova radi promjene raspoloženja

Korištenje farmaceutskih proizvoda u nemedicinske svrhe smatra se značajnim problemom koji treba pratiti. Zloupotreba lijekova definirana je kao uporaba lijekova koje nije propisao liječnik, koji se ne uzimaju na način koji je preporučio liječnik ili nije u skladu s uputom o lijeku. Učenici mogu zloupotrijebiti lijekove iz niza razloga, uključujući izazivanje euforije, da bi pojačali učinke alkohola i drugih psihoaktivnih droga, za samoliječenje bolesti ili ozljede i poboljšanje školskog uspjeha (42). U istraživanju ESPAD prikupljaju se podaci o korištenju trankvilizatora ili sedativa te alkohola u kombinaciji s tabletama.

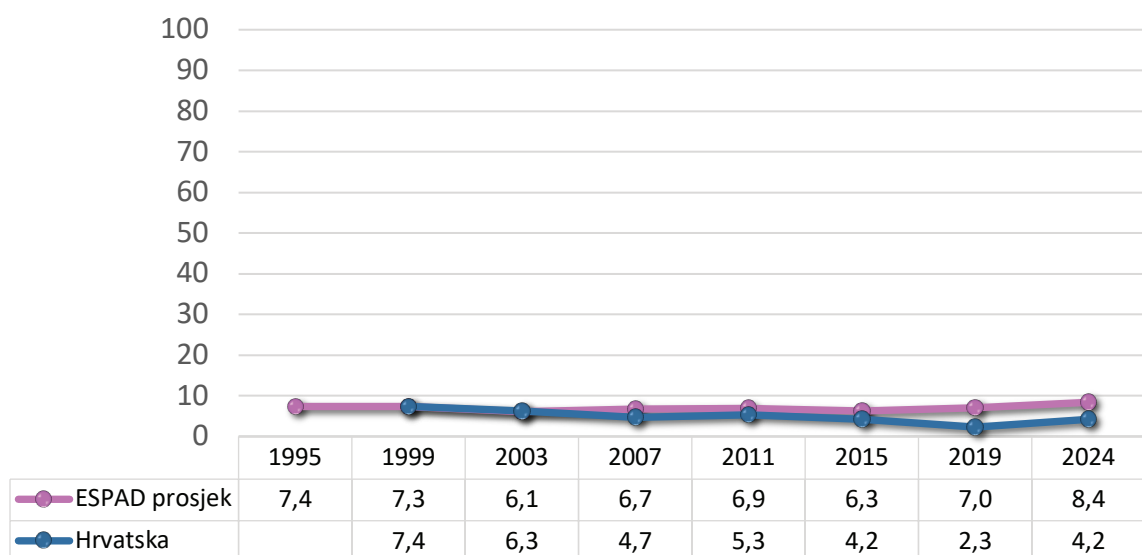
Prema podacima prikazanim u Tablici 11. vidljivo je da su djevojke u većoj mjeri koristile trankvilizatore, alkohol u kombinaciji s tabletama i analgetike radi promjene raspoloženja u odnosu na mladiće. Kao što je ranije navedeno, učenici koriste tablete kako bi pojačali učinak djelovanja alkohola. Tako je 4,4 % djevojka izjavilo da su koristile alkohol u kombinaciji s tabletama, dok je isto činilo 4,0 % mladića. Analgetike radi promjene raspoloženja koristila je svaka četvrta djevojka (26 %) i 17 % mladića. U razdoblju od prošlog vala istraživanja 2019. godine došlo je do porasta udjela korištenja analgetika radi promjene raspoloženja s 5,7 % na 20,8 % u 2024. godini.

Tablica 11. Životna prevalencija uporabe lijekova, po spolu i ukupno (%)

	Mladići	Djevojke	Ukupno
Trankvilizatori ili sedativi	4,0	4,4	4,2
Alkohol u kombinaciji s tabletama	2,3	4,1	3,1
Analgetici radi promjene raspoloženja	17	26	20,8

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji korištenja trankvilizatora ili sedativa bez liječničkog recepta za razdoblje 1995.-2024.

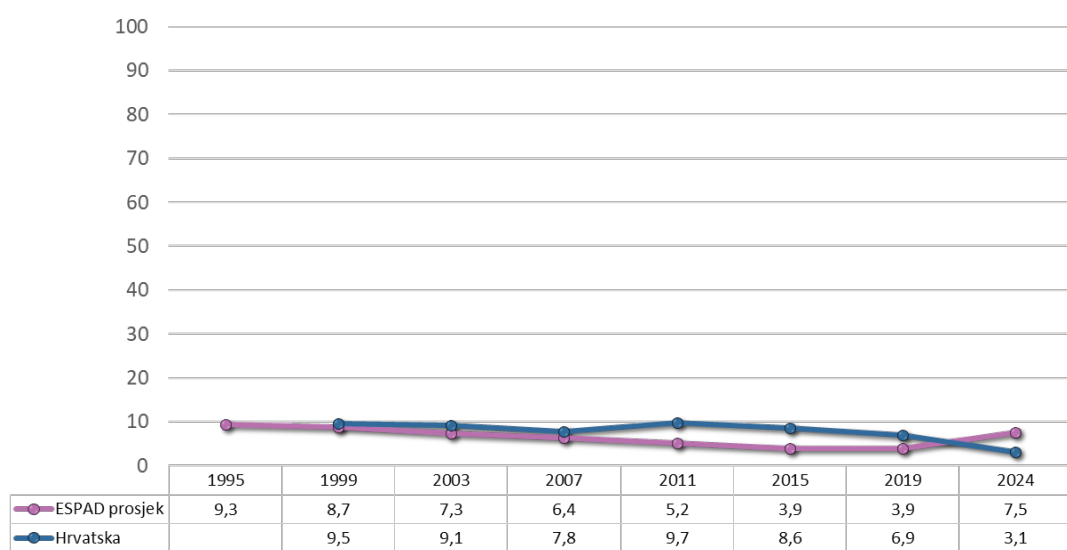
Za gotovo cijelo promatrano razdoblje, prisutan je trend pada osim malog porasta u Hrvatskoj (2011. godina). U Hrvatskoj je u razdoblju između dva posljednja vala zabilježen blagi porast (4,2 % u 2024.) (Slika 24.). U prosjeku su u zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD prevalencije korištenja navedenog pokazatelja podjednake tijekom cijelog promatranog razdoblja, a 2019. godine je zabilježen porast koji se nastavio i u valu istraživanja 2024. godine. Ovo je jedan od rijetkih promatranih pokazatelja u kojem su rezultati Hrvatske niži od ESPAD prosjeka.

Slika 24. Životna prevalencija korištenja trankvilizatora ili sedativa bez liječničkog recepta u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji pijenja alkohola u kombinaciji s tabletama za razdoblje 1995.-2024..

Kao što je ranije prikazano, Hrvatska ima nižu prevalenciju korištenja trankvilizatora i sedativa u odnosu na prosjek ESPAD-a (Slika 24.), ali je zabrinjavajuće da Hrvatska kontinuirano ima višu prevalenciju učenika koji su u životu pili alkohol u kombinaciji s tabletama (Slika 25). Nakon 2011. godine bilježi se pad s 9,7 % na 3,1 % 2024. godine (najniža razina od početka praćenja). Prosjek ESPAD-a je u kontinuiranom padu do 2019. godine (s 9,3 % 1995. na 3,9 % 2019.) dok je u 2024. godini zabilježen porast te je prevalencija viša u odnosu na Hrvatsku (7,5 %).

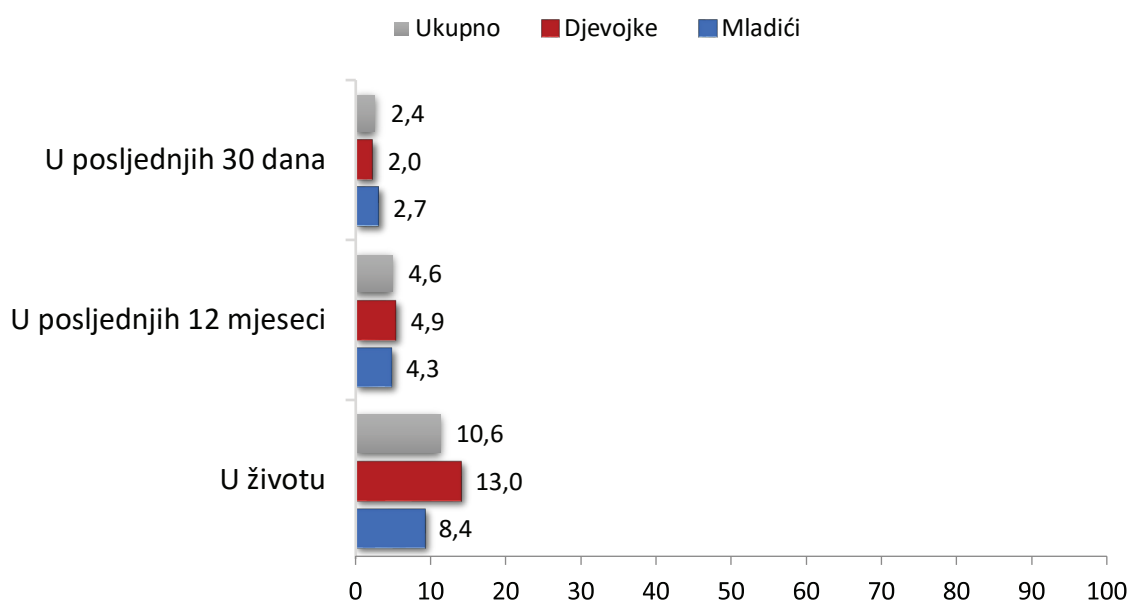
Slika 25. Životna prevalencija pijenja alkohola u kombinaciji s tabletama u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

Korištenje inhalanata

Inhalanti su različiti proizvodi koji se lako kupuju i nalaze u kući ili na radnom mjestu, npr. boje u spreju, markeri, ljepila i tekućine za čišćenje. Sadrže opasne tvari koje pri udisanju imaju psihoaktivna svojstva. Ljudi obično ne misle o ovim proizvodima kao o drogama jer nisu namijenjeni za poticanje stanja opijenosti, ali neki ih ljudi koriste u tu svrhu (43).

Ovaj problem je velik jer se ovi preparati mogu lako nabaviti, jeftini su, prodaja je legalna, a nabaviti se mogu posvuda. Udisanje para ovih proizvoda može dovesti do nepopravljivog oštećenja mozga pa čak i do smrti (trovanjem i sl.).

Hrvatska je u odnosu na zemlje u kojima se provodi istraživanje ESPAD među zemljama koje imaju visoku prevalenciju korištenja inhalanata. Pozitivno je što je trend pada prisutan i kontinuiran. Na Slici 26. prikazano je korištenje inhalanata u tri vremenska okvira pa tako 10,6 % učenika navodi da je koristilo inhalante u životu, 4,6 % u posljednjih 12 mjeseci, a 2,4 % učenika izjavilo je da je u posljednjih 30 dana koristilo inhalante. Prevalencija korištenja inhalanata kod djevojaka je veća u odnosu na mladiće u životnoj prevalenciji i prevalenciji u posljednjih 12 mjeseci.

Slika 26. Prevalencija korištenja inhalanata u životu, u posljednjih 12 mjeseci, u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji korištenja inhalanata za razdoblje 1995.-2024.

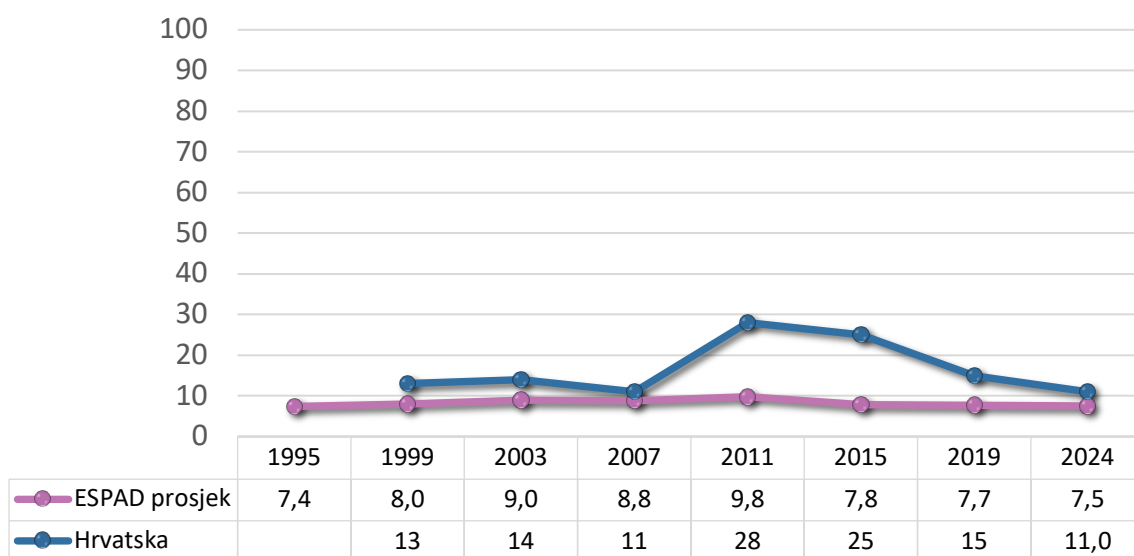
Životna prevalencija korištenja inhalanata jedan je od promatranih pokazatelja korištenja sredstava ovisnosti u kojem je Hrvatska od početka istraživanja među najlošijim zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD. Na Slici 27. možemo vidjeti da je prosjek ESPAD-a bilježio blagi rast do 2011., nakon čega je uslijedio pad te u posljednja tri vala istraživanja udio mladih koji su koristili inhalante stagnira.

U Hrvatskoj se od 2007. do 2011. bilježi strmi porast životne prevalencije korištenja inhalanata da bi 2011. godine dosegnuo maksimum s udjelom od 28 %. Nakon 2011. godine slijedi kontinuirani pad. U 2024. udio

mladih koji su koristili inhalante iznosio je 11 % što je jednako udjelu iz 2007. godine kada je u Hrvatskoj zabilježen nagli rast uporabe inhalanata, a potom pad koji se nastavio i u sljedećim valovima istraživanja.

Prevalencija na razini prosjeka ESPAD-a manjih je oscilacija. Od 2011. godine bilježi se pad s 9,8 % (najviša prevalencija u toku praćenja u zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD) na 7,5 % 2024. godine.

Važno je napomenuti da se pitanje o konzumaciji inhalanata mijenjalo tijekom prijašnjih valova istraživanja, kako u ESPAD-u tako i na nacionalnoj razini. Do 2007. godine pitanje je glasilo: „Koliko si puta (ako si uopće), probao inhalante (ljepilo i sl.) da bi se bolje osjećao?“. Zatim je 2007. godine izmijenjeno u: „Koliko si puta (ako si uopće), probao inhalante da bi se bolje osjećao?“. Od 2011. godine zemlje sudionice mogle su korigirati pitanje na način da što bolje odgovara nacionalnom izričaju te je stoga 2019. godine izmijenjeno pitanje u: „Koliko si puta (ako si uopće), snifao/-la ljepilo ili druga otapala?“.

Slika 27. Životna prevalencija korištenja inhalanata u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

Korištenje novih psihoaktivnih tvari

Nove psihoaktivne tvari opojna su sredstva koja oponašaju učinke psihoaktivnih droga (poput kanabisa ili ecstasyja). Ponekad se nazivaju „legalne droge“, „biljni pripravci“ i sl. te se mogu javiti u različitim oblicima (biljne mješavine, prah, kristali ili tablete). Neke od tih supstanci su se prodavale, ili se još uvijek prodaju, kao legalne alternative tradicionalnim drogama. U novije vrijeme europske zemlje donijele su zakon o kontroli trgovine i prodaji tih tvari (44).

Istraživanje ESPAD prvo je međunarodno istraživanje koje je 2015. godine u upitnik uvrstilo pitanja o korištenju novih psihoaktivnih tvari. Na taj način omogućeno je praćenje osnovnih pokazatelja prevalencije i vrste novih psihoaktivnih tvari prema njihovom izgledu (biljna mješavina, prah, tekućina itd.) (9).

Prema podacima u Tablici 12. nove psihoaktivne tvari u životu koristilo je 5,1 % učenika, a njih 4,2 % u posljednjih 12 mjeseci. Prevalencija korištenja novih psihoaktivnih tvari u životu i u posljednjih 12 mjeseci viša je kod mladića 4,6 % u odnosu na djevojke 3,7 %.

Tablica 12: Prevalencija korištenja novih psihoaktivnih tvari u životu i u posljednjih 12 mjeseci, po spolu i ukupno (%)

	Mladići	Djevojke	Ukupno
U životu	5,0	5,3	5,1
U posljednjih 12 mjeseci	4,6	3,7	4,2

Izgled korištenih novih psihoaktivnih tvari

U Tablici 13. prikazani su rezultati izgleda novih psihoaktivnih tvari te usporedba Hrvatske i prosjeka zemalja u kojima se provodi istraživanje ESPAD. Učenici su izjavili da su biljne mješavine bile najčešći oblik novih psihoaktivnih tvari, isti udio za Hrvatsku i ESPAD prosjek (46 %). Podaci o izgledu svih ostalih novih psihoaktivnih droga je niži u Hrvatskoj u odnosu na prosjek ESPAD-a.

Tablica 13. Izgled korištenih novih psihoaktivnih tvari u posljednjih 12 mjeseci, usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a (%)

	Hrvatska	ESPAD prosjek
Biljne mješavine	46	46
Prah	26	29
Tekućina	5,2	18
Nešto drugo	15	17

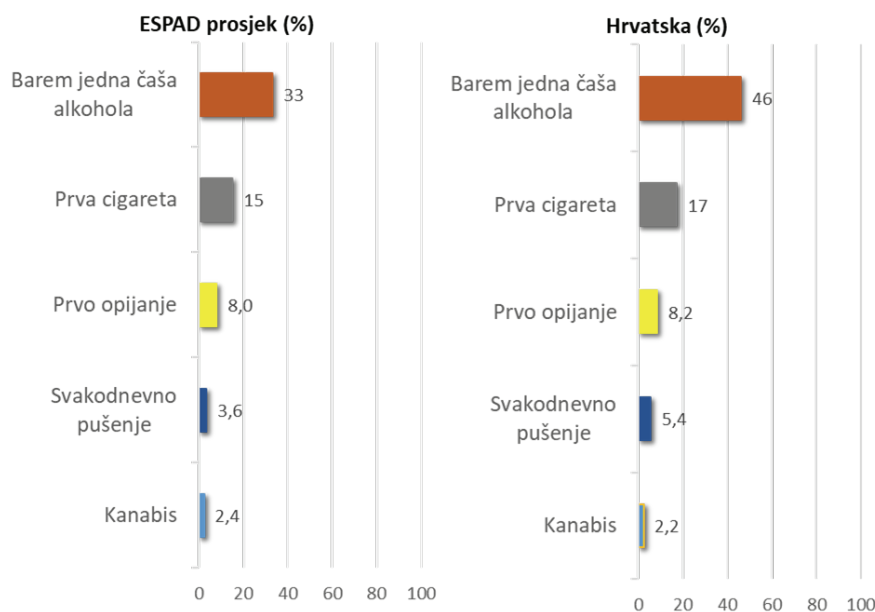
3.3.5. Ukratko o pokazateljima uporabe psihoaktivnih tvari u dobi od 16 godina

U Hrvatskoj je 2024. godine nastavljen trend pada uporabe psihoaktivnih droga (uključujući kanabis). Kanabis je i dalje najčešće korištena psihoaktivna droga u Hrvatskoj kao i prosječno u zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD.

- Hrvatska se prema konzumaciji psihoaktivnih droga u životu i prema udjelu učenika koji su koristili neku psihoaktivnu tvar nalazi iznad prosjeka ESPAD-a.
- 14,8 % učenika je koristilo kanabis u životu, 12,8 % učenika je to činilo u posljednjih 12 mjeseci, a 6,5 % učenika je koristilo kanabis u posljednjih 30 dana.
- Većina učenika je probala kanabis u dobi od 14 godina i više (13,2 %).
- Životna prevalencija (konzumacija barem jednom u životu) uzimanja psihoaktivnih droga iznosila je: kanabis 14,8 %, trankvilizatori bez liječničkog recepta 4,2 %, ecstasy 2,6 %, inhalanti 10,6 %, nove psihoaktivne tvari/droge 4,1 %.
- U odnosu na prošle valove istraživanja prevalencija korištenja inhalanata i dalje je u padu. Istovremeno još uvijek je znatno viša u odnosu na ESPAD prosjek (udio od 10,6 % učenika koji su koristili inhalante u odnosu na 7,3 % učenika u ESPAD zemljama).

3.4. Usporedba prevalencije najraširenijih sredstava ovisnosti u ranoj dobi

Budući da pokazatelji rizičnih obrazaca korištenja sredstava ovisnosti predstavljaju rizik za razvoj ovisnosti, posebno ćemo prikazati podatke vezane uz taj pokazatelj (17). Pokazatelji rizičnog korištenja sredstava ovisnosti definirani su kao korištenje sredstava ovisnosti s 13 godina ili ranije, odnosno kao rano rizično/ učestalo konzumiranje istih (svakodnevno pušenje ili opijanje). Na Slici 28. prikazani su najrašireniji pokazatelji korištenja sredstava ovisnosti u ranoj dobi: konzumiranje barem jedne čaše alkoholnog pića, pušenje prve cigarete, prvo opijanje, svakodnevno pušenje, korištenje inhalanata i korištenje kanabisa. U Hrvatskoj kao i prosječno u zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD najčešće korištena sredstva ovisnosti u ranoj dobi su alkohol i cigarete. Prema rezultatima istraživanja ESPAD, Hrvatska je u svim promatranim pokazateljima lošija od prosjeka ESPAD-a. Prevalencije ranog korištenja alkohola i cigareta u Hrvatskoj iznad su prosjeka ESPAD-a (alkohol 46 % u odnosu na 33 %; cigarete 17 % u odnosu na 15 %). Udio učenika koji su rizično rano konzumirali navedena sredstva je također veći u Hrvatskoj u odnosu na prosjek ESPAD-a. Obrazac svakodnevnog pušenja u dobi od 13 godina i ranije zastupljeniji je Hrvatskoj, 5,4 % u odnosu na prosjek ESPAD-a koji iznosi 3,6 %, kao i prvo opijanje u dobi od 13 godina i ranije 8,2 % u odnosu na 8,0 % prosjek ESPAD-a.

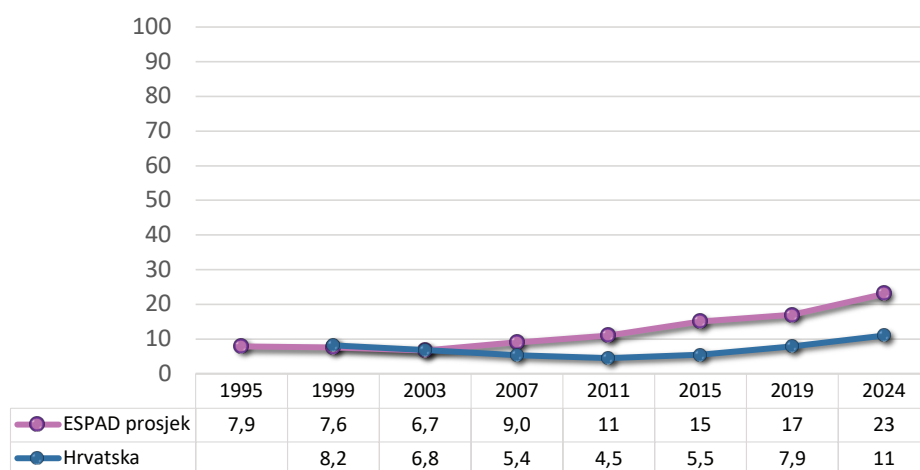
Slika 28. Rano korištenje najraširenijih sredstava ovisnosti, usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka, 2024. (%)

3.5. Cjeloživotna apstinencija

Prevalencija cjeloživotne apstinencije predstavlja udio učenika koji su izjavili da nikada nisu koristili nijedno sredstvo ovisnosti (cigarete, alkohol, inhalante, trankvilizatore ili sedative bez liječničkog recepta te psihoaktivne droge).

Na Slici 29. prikazana je usporedba prevalencija cjeloživotne apstinencije od cigareta, alkohola, inhalanata, trankvilizatora ili sedativa bez liječničkog recepta te psihoaktivnih droga u Hrvatskoj i prosjeku ESPAD-a. U Hrvatskoj je do 2011. godine zabilježen pad udjela cjeloživotne apstinencije, a od 2011. do 2024. godine bilježi se rast s 4,5 % na 11 % (relativan porast od 50 %).

Na razini prosjeka ESPAD-a prevalencija apstinencija kontinuirano je u porastu od 2003. godine (6,7 %) te je 2024. godine iznosila 23 %.

Slika 29. Prevalencija cjeloživotne apstinencije najraširenijih sredstava ovisnosti u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

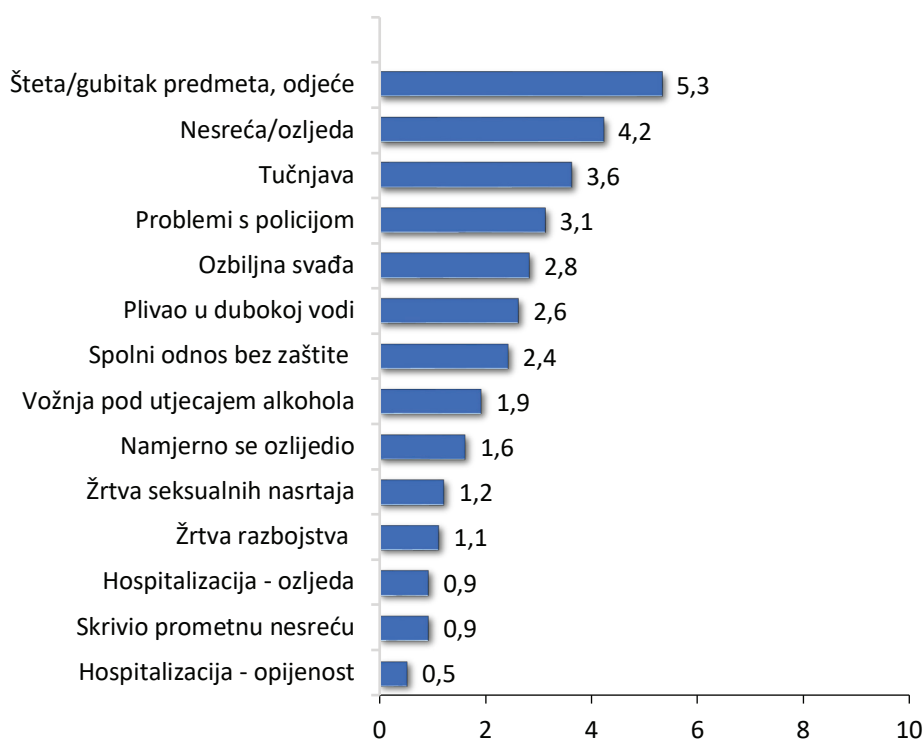
3.6. Rizična ponašanja pod utjecajem sredstava ovisnosti

Među rizičnim ponašanjima pod utjecajem sredstava ovisnosti prikazat ćemo rezultate za rizična ponašanja pod utjecajem alkohola u posljednjih 12 mjeseci.

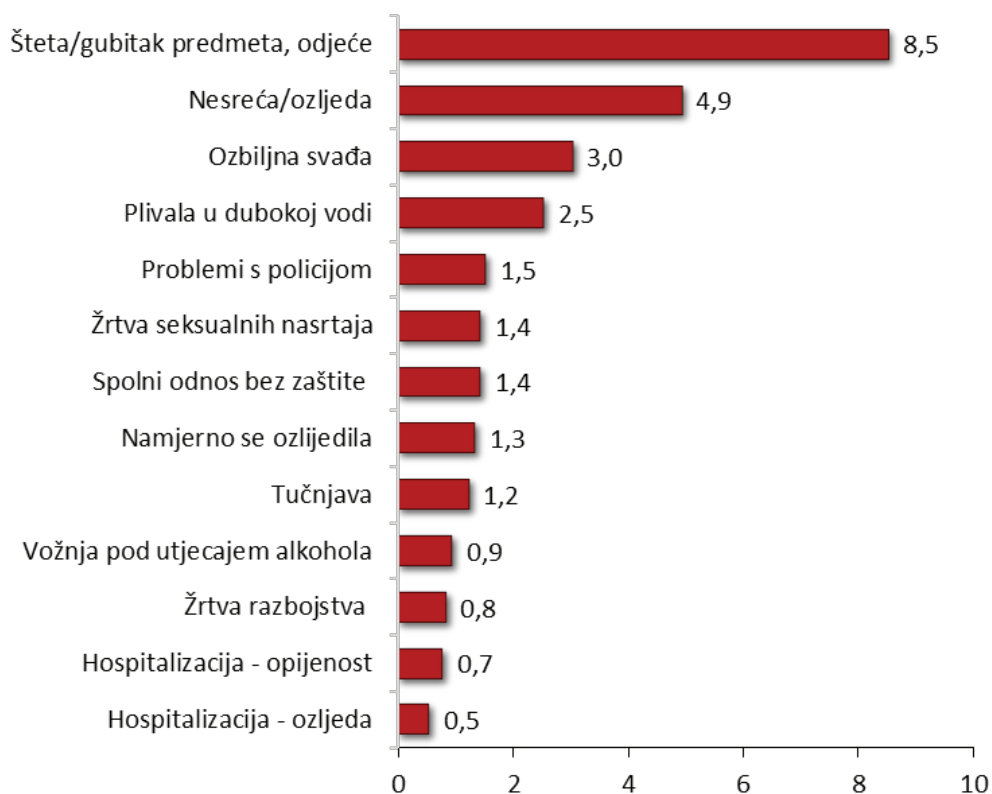
Konзумiranje sredstava ovisnosti vrlo često ima neželjene posljedice. Iako su učenici svjesni rizika i posljedica pijenja alkohola kao i utjecaja koje pijenje alkohola ima na odlučivanje, lošu prosudbu te moguću agresiju i nasilje, odlučuju se za konzumaciju istog, a koji su motivi konzumacije prikazani su na Slici 17. ranije u ovom izvješću (45).

Na Slikama 30. i 31. prikazani su rezultati za sve mladiće i djevojke koji su izjavili da su iskusili neko od navedenih rizičnih ponašanja u posljednjih 12 mjeseci pod utjecajem alkohola. Najveći udio učenika izjavio je da je pod utjecajem alkohola iskusio štetu/gubitak predmeta, odjeće, njih 6,8 % (8,5 % djevojaka i 5,3 % mladića).

Rizična ponašanja pod utjecajem alkohola zastupljenija kod mladića u odnosu na djevojke su sljedeća: ozbiljna svađa, tučnjava, problemi s policijom, vožnja pod utjecajem alkohola, spolni odnos bez zaštite, plivanje u dubokoj vodi, namjerno ozljeđivanje. Rizična ponašanja pod utjecajem alkohola zastupljenija kod djevojaka u odnosu na mladiće su sljedeća: šteta/gubitak predmeta, odjeće i nesreća/ozljeda.

Slika 30. Rizična ponašanja **mladića** pod utjecajem alkohola u posljednjih 12 mjeseci (%)

Slika 31. Rizična ponašanja **djevojaka** pod utjecajem alkohola u posljednjih 12 mjeseci (%)

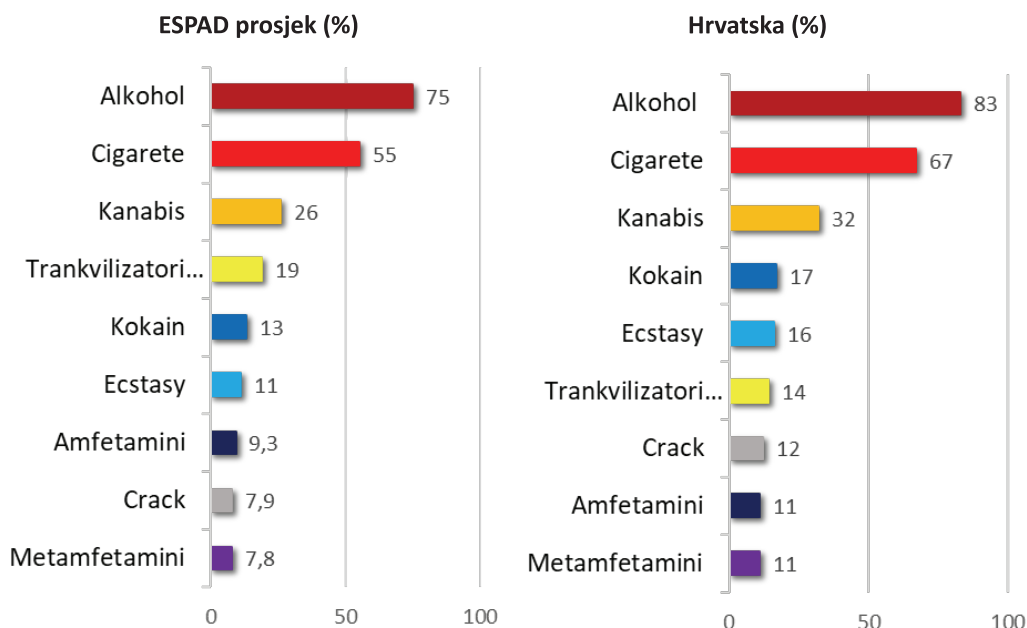
3.7. Percepcije okruženja

3.7.1. Percepcija dostupnosti

Percepcija dostupnosti sredstava ovisnosti daje informaciju koliko je učenicima lako ili teško nabaviti određeno sredstvo ovisnosti (cigarete, alkohol i nedopuštene droge). Učenike smo u upitniku pitali koliko misle da bi im bilo teško nabaviti određeno sredstvo ovisnosti kada bi to željeli. Kategorije odgovora bile su „nemoguće“, „vrlo teško“, „prilično teško“, „prilično lako“, „vrlo lako“ i „ne znam“. Razina dostupnosti definirana je kao udio učenika koji su odgovorili da je „prilično lako“ ili „vrlo lako“ nabaviti određeno sredstvo ovisnosti.

Sve zemlje, pa tako i Hrvatska, imaju zakonske regulative koje ograničavaju dostupnost i konzumaciju sredstava ovisnosti, ali unatoč tome podaci o percepciji dostupnosti sredstava ovisnosti su i dalje vrlo zabrinjavajući (14, 20, 21).

Prema podacima iz istraživanja ESPAD iz 2024. prikazanim na Slici 32. alkohol i cigarete su najlakše dostupna sredstva ovisnosti među učenicima kako u Hrvatskoj tako i u zemljama prosjeka ESPAD-a. U Hrvatskoj čak 32 % učenika smatra kako „prilično lako“ ili „vrlo lako“ može nabaviti kanabis, dok 26 % učenika, odnosno svaki treći učenik iz zemalja u kojima se provodi istraživanje ESPAD procjenjuje kanabis lako dostupnim. Ako usporedimo podatke iz 2024. s ranijim valovima istraživanja (11, 10, 9), percipirana dostupnost najzastupljenijih sredstava ovisnosti nije se značajnije mijenjala, oscilacije su bile prisutne u tek nekoliko postotnih bodova.

Slika 32. Dostupnost sredstava ovisnosti, usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

S obzirom na visok udio učenika koji percipiraju alkohol prilično lako ili vrlo lako dostupnim unatoč zakonskoj regulativi, u Tablici 14. smo prikazali percepciju dostupnosti alkohola prema vrsti pića. Iako je zakonski jasno regulirano, ipak više od 50 % učenika za sva navedena alkoholna pića navodi da „prilično lako“ ili „lako“ mogu nabaviti alkoholna pića. Učenici navode da je pivo i radler pivo najlakše dostupno alkoholno piće (76 %), slijede ih vino (67 %) i žestoka pića (58 %)

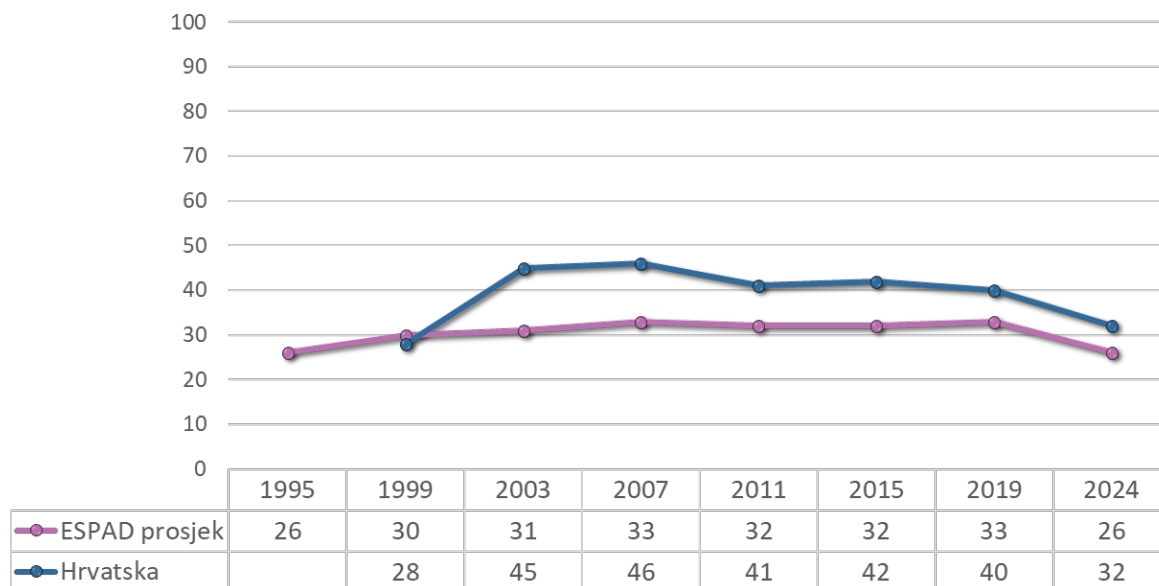
Tablica 14. Percepcija dostupnosti alkohola po vrsti pića (%)

	Pivo	Cider	Gotova miješana pića s alkoholom	Vino	Žestoka pića	Radler pivo
Nemoguće	4,2	7,2	5,7	4,5	6,6	4,0
Vrlo teško ili prilično teško	9,5	8,8	15,7	15,5	20,5	6,1
Prilično lako ili vrlo lako	76,1	47,0	55,8	67,1	58,3	76,2
Ne znam	10,2	36,6	22,8	13,0	14,6	13,4

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u percepciji dostupnosti kanabisa za razdoblje 1995.-2024.

Hrvatska od 2003. godine bilježi višu prevalenciju učenika koji percipiraju da je kanabis lako ili vrlo lako dostupan u odnosu na prosjek ESPAD-a. Nakon porasta od 1999. (28 %) do 2007. godine (46 %) Hrvatska bilježi pad 2011. godine na 41 %. U narednim valovima istraživanja i dalje se nastavio trend pada ovog pokazatelja (32 % u 2024.)

Na razini prosjeka ESPAD-a bilježi se rast percepcije lake ili vrlo lake dostupnosti kanabisa od 1995. do 2007. godine (s 26 % na 33 %) te potom stagnacija (2011. 32 %, 2015. 32 %, 2019. 33 %) i pad u posljednjem valu istraživanja (26 % u 2024.).

Slika 33. Percepcija dostupnosti kanabisa u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

3.7.2. Percepcija navika prijatelja

Percepcija navika prijatelja značajno utječe na donošenje odluka i namjere ponašanja u razdoblju adolescencije (17). Također postoji sklonost uopćavanja prisutnosti određenih ponašanja, u ovom slučaju korištenja sredstava ovisnosti među vršnjacima (46). Zbog navedenog je zanimljivo provjeriti kako učenici percipiraju raširenost konzumacije različitih sredstava ovisnosti među svojim vršnjacima.

U Tablici 15. navedeni su rezultati percepcije navika prijatelja. Tako učenici u Hrvatskoj u najvećoj mjeri procjenjuju da većina ili svi njihovi prijatelji piju alkohol (njih 40,5 %), zatim da puše cigarete (njih 37,0 %) i e-cigarete (37,4 %) , a da se većina ili svi njihovi prijatelji opijaju procjenjuje njih 34,3 %. Kada usporedimo navedene podatke s prevalencijama dobivenima istraživanjem zapažamo da percepcija učenika ne odgovara stvarnom ponašanju mladih. Podaci o pušenju cigareta i opijanju ukazuju da učenici u manjoj mjeri konzumiraju navedena sredstava nego što to istovremeno procjenjuju za svoje vršnjake u okruženju. Samo su za konzumaciju alkohola učenici procijenili da u manjoj mjeri njihovi vršnjaci piju alkohol u odnosu na stvarno stanje.

Tablica 15. Percepcija navika prijatelja (%)

	Nijedan	Malo	Poneki	Većina	Svi
Puši cigarete	14,7	20,0	28,2	32,2	4,8
Puši e-cigarete	15,2	31,3	16,2	33,2	4,2
Pije alkohol	14,5	17,4	27,6	33,9	6,6
Opije se	18,2	19,1	28,4	26,9	7,4
Puši marihuanu	56,4	20,5	12,1	8,4	2,5
Uzima trankvilizatore ili sedative bez liječničkog recepta	81,8	10,5	4,1	2,3	1,3
Uzima ecstasy	85,1	9,1	3,1	1,7	1,0
Snifa (udiše) ljepilo ili druga otapala	84,5	9,4	3,3	1,7	1,0
Pije energetska pića	18,7	13,9	23,0	30,3	14,0

4. Preventivne aktivnosti

Po prvi puta u ESPAD istraživanje su uključene varijable o sudjelovanju učenika u preventivnim aktivnostima u svom okruženju.

U svim odgojno-obrazovnim ustanovama provode se preventivni programi što je propisano zakonskim i podzakonskim aktima. Sukladno odredbama Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi školska ustanova obvezna je donijeti i provoditi školske preventivne programe koji su sastavni dio godišnjeg plana i programa ili školskog/domskog kurikuluma (47).

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi osigurava sigurnost i zaštitu zdravlja u školskim ustanovama propisujući obvezu istima da: stvaraju uvjete za zdrav mentalni i fizički razvoj te socijalnu dobrobit učenika, sprječavaju neprihvatljive oblike ponašanja, brinu o sigurnosti učenika, osiguravaju uvjete za uspješnost svakog učenika u učenju, brinu o zdravstvenom stanju učenika i o tome obavještavaju nadležnog liječnika škole – specijalistu školske medicine, prate socijalne probleme i pojave kod učenika i poduzimaju mjere za otklanjanje njihovih uzroka i posljedica, u suradnji s tijelima socijalne skrbi odnosno drugim nadležnim tijelima, vode evidenciju o neprihvatljivim oblicima ponašanja učenika te pružaju savjetodavni rad učenicima.

Školski preventivni programi imaju za cilj jačati i razvijati osobne i socijalne kompetencije djece i mladih kako bi živjeli kvalitetnim životom i naučili različite strategije kako se nositi i adekvatno odgovoriti na životne okolnosti u kojima se nalaze. Iako je naglasak na razvoju kompetencija djece i mladih, implementacija preventivnih programa te njihovi pozitivni rezultati nisu mogući bez uključivanja i stvaranja kvalitetne okoline u kojoj djeca i mladi odrastaju, što uključuje i sve odrasle koji dolaze s njima u doticaj – obitelj, odgojno-obrazovni djelatnici, prijatelji, lokalna zajednica te samo društvo.

Prema podacima prikazanim u Tablici 16. učenici u Hrvatskoj u znatnoj mjeri sudjeluju u preventivnim aktivnostima. Tako 27,8 % učenika navodi da nije sudjelovalo u takvim aktivnostima, dok ostali navode da su sudjelovali, 66,9 % učenika je sudjelovalo u preventivnim aktivnostima na temu alkohola, 56,4 % na temu duhana, 47,5 % na temu psihoaktivnih droga i 46,2 % u preventivnim aktivnostima na temu ponašajnih ovisnosti. U odnosu na ESPAD zemlje Hrvatska je uz Slovačku zemlja u kojoj su učenici u najvećoj mjeri sudjelovali u preventivnim aktivnostima na temu alkohola.

Tablica 16. Sudjelovanje u preventivnim aktivnostima u posljednje dvije godine (%)

Tema	Mladići	Djevojke	Ukupno
Alkohol	62,74	71,5	66,9
Duhan	52,7	60,6	56,4
Droge	44,2	51,3	47,5
Kockanje, igranje igrica, internet	48,7	43,5	46,2

Prema tipu preventivne aktivnosti najviše učenika je sudjelovalo na radionicama, 45,4 % učenika na radionicama kojima je bio cilj komunikacija i razvoj socijalnih vještina, a 35,5 % učenika na radionicama na temu osobnog razvoja

Tablica 17. Tip preventivne aktivnosti (%)

Tip aktivnosti	Mladići	Djevojke	Ukupno
Radionica / komunikacija, socijalne vještine	41,5	50,0	45,4
Radionica / rad na sebi	33,9	37,3	35,5
Edukacija – medijska pismenost	38,9	44,1	41,4

Provoditelji aktivnosti koji su bili najzastupljeniji u aktivnostima su djelatnici škola, učitelj ili nastavnik 41,2 % i stručni suradnik u školi 23,5 % (ukupno obrazovni sustav 64,7 %), slijedi policija 21,2 % i vanjski stručnjaci 23,6 % (Tablica 18.).

Tablica 18. Provoditelji aktivnosti (%)

Provoditelj aktivnosti	Mladići	Djevojke	Ukupno
Učitelj, nastavnik	36,6	44,3	41,2
Stručna služba škole	20,5	26,8	23,5
Policija	20,3	22,1	21,2
Vanjski stručnjaci (liječnici, razne udruge...)	20,1	27,4	23,6
Bivši korisnik/ca droga	4,6	4,7	4,7
Netko drugi	11,5	7,8	9,7

Učenici su nadalje izjavili da su na većini preventivnih aktivnosti sudjelovali u prostorima škole, za vrijeme nastave (60,4 %), slijede preventivne aktivnosti izvan škole (14,0 %) te preventivne aktivnosti u školi, ali izvan vremena nastave (7,1 %).

Tablica 19. Mjesto provedbe preventivne aktivnosti (%)

Mjesto provedbe aktivnosti	Mladići	Djevojke	Ukupno
U školi tijekom nastave	52,6	68,9	60,4
Izvan škole	15,1	12,7	14,0
U školi u izvannastavnim satima	6,6	7,6	7,1

5. Ponašajne ovisnosti

U posljednja dva vala istraživanja kao sastavni dio ESPAD upitnika uključena su i pitanja o drugim rizičnim ponašanjima mladih kao što su uporaba interneta, igranje videoigara i kockanje.

Poremećaji uzrokovani ovisničkim ponašanjima su prepoznatljivi i klinički značajni sindromi povezani s uznemirenosti ili smetnjama u svakodnevnim aktivnostima koji se razvijaju kao rezultat opetovanog uključivanja u nagrađujuća ponašanja, isključujući korištenje tvari koje izazivaju ovisnost (48).

Ponašajne ovisnosti predstavljaju novi izazov za sve koji se bave mladima. Ovisnost se razvija iz ponašanja koja iz navike prelaze u ponavljajuće i primoravajuće, odnosno u ovisničko ponašanje (npr. pretjerano provođenje vremena u *online* okruženju, provjeravanje društvenih mreža, *online* kupovina, igranje videoigara, patološko kockanje, *online* klađenje (49).

Sve duljim korištenjem interneta osobe se socijalno izoliraju, tjelesno i mentalno iscrpljuju, što se naravno odražava na obiteljskom, socijalnom, školskom ili radnom funkcioniranju, a na kraju može rezultirati potpunom psihičkom dekompenzacijom. U većem riziku za razvoj ovisnosti o internetu svakako su osobe koje teže kontroliraju vlastito ponašanje te nesigurne, povučene i usamljene osobe. Danas, sve više adolescenata i mladih razvija ovisnost o internetu, a da toga nisu svjesni ni oni ni njihovi roditelji, što postaje ozbiljan problem za njihov uspješan i produktivan život te nepovoljno utječe na dinamiku i odnose u obitelji.

Istraživački ESPAD projekt je prepoznao probleme koji se povezuju s novim oblicima ovisnosti te je u posljednjih dvadeset godina uvođenjem novih indikatora u upitnik odgovarao na znanstvene potrebe praćenja ovog problema. Setovi varijabli o korištenju društvenih mreža, vremenu koje mladi provode u *online* okruženju, igranju videoigara te o kockanju i klađenju u tradicionalnom i *online* okruženju postupno su uključivani u upitnik preko izbornih i nacionalno specifičnih pitanja.

5.1. Vrijeme provedeno na internetu i društvenim mrežama

Suvremeno društvo i moderan način života u značajnoj mjeri utječu na sve, a posebno na mlade. Svakodnevni život danas je nezamisliv bez uporabe interneta. Nesumnjivo je da je internet donio mnoge prednosti u život suvremenih obitelji te im olakšao rješavanje različitih situacija s kojima se svakodnevno susreću. Primjerice, putem interneta članovi obitelji danas mogu puno brže i lakše izmjenjivati informacije i usklađivati međusobne dogovore. Nove digitalne aplikacije omogućile su *online* kupovinu, *online* plaćanje režijskih troškova, praćenje nastave na daljinu, određivanje poslovnih zadataka od kuće i slično. Na taj način smanjena je potreba za odlaskom u dućane, banke, škole, radne organizacije ili na druga javna mjesta (50).

Potpunu kontrolu nad svojim ponašanjem i vremenom koje posvećujemo virtualnom svijetu imamo ako korištenje interneta ima jasan cilj i svrhu i ako ga možemo napustiti u svakom trenutku. Ako osoba umjesto izlaska vani, odabire ostanak kod kuće živeći život putem društvenih mreža te većinu svog vremena provodi na internetu, stalno provjeravajući društvene mreže i *online* sadržaje, može se razviti ovisnost.

Rezultati istraživanja nam govore da je internet u značajnoj mjeri zastupljen kao oblik provođenja vremena. Gotovo su svi učenici svakodnevno prisutni u *online* okruženju.

Tablica 20. Korištenje društvenih mreža radnim danom i vikendom po spolu (%)

Društvene mreže prošli tjedan: RADNI DAN	Mladići	Djevojke	Ukupno
Ništa	8,8	1,3	5,1
Pola sata ili manje	10,9	4,8	8,1
oko 1 sat	17,2	9,8	13,7
2-3 sata	32,3	32,9	32,6
4-5 sati	18,7	30,7	24,3
6 sati ili više	12,4	20,4	16,2
Ukupno	100,0	100,0	100,0
Društvene mreže prošli tjedan: VIKEND	Mladići	Djevojke	Ukupno
Ništa	8,1	1,6	4,9
Pola sata ili manje	9,2	2,5	6,1
oko 1 sat	10,3	5,3	8,0
2-3 sata	23,4	18,0	20,9
4-5 sati	26,5	31,8	29,0
6 sati ili više	22,6	40,9	31,2
Ukupno	100,0	100,0	100,0

U Tablici 20. prikazani su rezultati utrošenog vremena za komunikaciju s prijateljima *online* kanalima putem društvenih mreža radnim danom i vikendom. Zabrinjava podatak da više od dva sata dnevno radnim danom u *online* komunikaciji provede 73,1 % učenika, od toga 84,0 % djevojaka i 63,4 % mladića. Podaci o utrošenom vremenu vikendom su još učestaliji, tako 72,5 % mladića i 90,7 % djevojaka izjavljuje da u *online* komunikaciji provede više od dva sata. Vidljivo je da se udio utrošenog vremena vikendom kod djevojaka povećava gotovo linearno, s naglaskom da gotovo 41 % djevojaka provede 6 sati i više na društvenim mrežama, dok je udio mladića najviši u intervalu od 2 do 3 sata.

Tablica 21. Odnos vremena provedenog na društvenim mrežama radnim danom s doživljajem vremena provedenog na društvenim mrežama (%)

Društvene mreže prošli tjedan: radni dan	Mislim da provodim previše vremena na društvenim mrežama					Ukupno
	Jako se slažem	Djelomično se slažem	Niti se slažem niti se ne slažem	Djelomično se ne slažem	Jako se ne slažem	
Ništa	39,0	13,2	11,8	3,7	32,4	100,0
Pola sata ili manje	23,8	25,8	15,6	11,1	23,8	100,0
Oko 1 sat	18,8	34,9	23,3	10,3	12,7	100,0
2-3 sata	26,7	42,4	19,4	7,6	3,8	100,0
4-5 sati	40,2	38,0	15,5	4,2	2,2	100,0
6 sati i više	50,6	26,9	8,8	4,7	9,0	100,0
Ukupno	33,1	35,1	16,6	6,8	8,4	100,0

Učenike se u istraživanju također pitalo da procijene provode li previše vremena na društvenim mrežama. Podatke o odnosu njihove percepcije vremena provedenog na društvenim mrežama povezali smo s vremenom koje su izjavili da su proveli koristeći društvene mreže (Tablica 21.). Većina učenika koji provode dva ili više sati na društvenim mrežama svjesna je količine vremena izjavljujući da se jako slažu ili djelomično slažu s navedenom tvrdnjom. Od učenika koji na društvenim mrežama provode 2-3 sata radnim danom njih 69,1 % navodi da se djelomično slažu ili se jako slažu, nadalje 78,2 % učenika koji dnevno provode 4-5 sati na društvenim mrežama također se slažu s tom tvrdnjom, a 77,5 % učenika koji dnevno provedu 6 i više sati na društvenim mrežama je izjavilo da se slažu s tvrdnjom da provode previše vremena na društvenim mrežama.

Tablica 22. Loše raspoloženje uslijed nedostupnosti društvenih mreža (%)

Loše raspoloženje kad ne mogu provoditi vrijeme na društvenim mrežama	Mladići	Djevojke	Ukupno
Jako se slažem	9,5	9,9	9,7
Djelomično se slažem	13,9	20,5	17,0
Niti se slažem niti se ne slažem	20,5	22,9	21,6
Djelomično se ne slažem	18,2	21,2	19,6
Jako se ne slažem	38,0	25,5	32,1
Ukupno	100,0	100,0	100,0

Loše raspoloženje kao posljedica nedostupnosti društvenih mreža predstavlja jedan od pokazatelja štetnog utjecaja ili ovisnosti o njima. U Tablici 22. prikazano je u kojoj se mjeri učenici slažu ili ne slažu s tvrdnjom da su loše raspoloženi ako im društvene mreže nisu dostupne. Prema podacima 26,7 % učenika navodi da se jako ili djelomično slaže s tvrdnjom da se loše osjećaju bez društvenih mreža, mladići to izjavljuju rjeđe (23,4 %) u odnosu na djevojke djevojke (30,4 %). Djelomično i jako neslaganje, odnosno doživljaj da neprovođenje vremena na društvenim mrežama ne utječe na njihovo raspoloženje, navodi više od polovice učenika (51,7 %). Mladići u odnosu na djevojke navode da nedostupnost društvenih mreža ne uzrokuje njihovo loše raspoloženje (56,2 %), udio djevojka koje se slažu s tom tvrdnjom je manji u odnosu na mladiće (46,7 %).

Tablica 23. Roditeljsko prigovaranje zbog vremena provedenog na društvenim mrežama po spolu (%)

Roditelji prigovaraju da provodim previše vremena na društvenim mrežama	Mladići	Djevojke	Ukupno
Jako se slažem	22,5	30,9	26,5
Djelomično se slažem	21,4	25,1	23,1
Niti se slažem niti se ne slažem	19,5	18,0	18,8
Djelomično se ne slažem	12,5	12,4	12,5
Jako se ne slažem	24,1	13,7	19,2
Ukupno	100,0	100,0	100,0

Roditeljska reakcija uporabe društvenih mreža učenika sudionika ESPAD istraživanja prikazana je u Tablici 23. Učenici su procjenjivali u kojoj se mjeri slažu s tvrdnjom da im roditelji prigovaraju zbog količine vremena provedenog u korištenju društvenih mreža i igranja igrica. Tako 49,6 % učenika navodi da se jako ili djelomično slaže s tvrdnjom da im roditelji prigovaraju zbog društvenih mreža, što je znatno manji udio u odnosu na podatke o vremenu koje učenici provode na društvenim mrežama radnim danom i vikendom (Tablica 20.). Udio od 73,1 % učenika koji na društvenim mrežama provedu više od 2 sata radnim danom i 81,1 % učenika koji to čine vikendom i slaganje s tvrdnjom o roditeljskom prigovaranju upućuje da roditelji vrijeme koji učenici provedu na društvenim mrežama ne prepoznaju kao značajan problem.

5.2. Vrijeme provedeno u igranju videoigara

Moderno je društvo do te mjere osiromašilo dječje igranje da se danas mnoga djeca ni ne znaju igrati bez „uređaja“. Uz vrijeme koje mladi provode na društvenim mrežama dodatno vrijeme provode i u igranju videoigara putem raznih konzola ili u *online* okruženju. Kućne videoigre često postaju zamjena za bezbrižno dječje igranje u dvorištima i gotovo epidemijaska zaraza djece na svim kontinentima. Vrlo su realne slike dječjih igrališta na kojima djeca umjesto da se igraju, sjede i igraju videoigre na nekom uređaju. Videoigre su popularne i među adolescentima. Igrajući, oni gube osjećaj za vrijeme ili osjećaj za realnost zanemarujući druge obveze (51). Mnogi navode da ih koriste kao način opuštanja, što nije rijetko i u odrasloj dobi.

U ESPAD istraživanju učenike smo pitali koliko su vremena proveli u igranju videoigara radnim danom i vikendom u posljednjih 30 dana (Tablica 24.). Podaci nam govore da polovica (50,0 %) 16-godišnjaka radnim danom ne igra videoigre ili to čini rjeđe od pola sata dnevno te da djevojke u većoj mjeri ne provode svoje slobodno vrijeme na taj način (79,5 %) u odnosu na mladiće (32,6 %). Udio učenika koji vikendom igraju videoigre je veći, tako sat i više u igranju videoigri provede 60,8 % učenika, od toga više mladića (77,0 %) u odnosu na djevojke (42,6 %).

Tablica 24. Igranje videoigara u posljednjih 30 dana radnim danom i vikendom po spolu (%)

Igranje videoigara u posljednjih 30 dana: RADNI DAN	Mladići	Djevojke	Ukupno
Ništa	21,8	49,0	34,6
Pola sata ili manje	10,8	20,5	15,4
Oko 1 sat	22,8	16,3	19,7
2-3 sata	26,0	9,9	18,4
4-5 sati	9,7	2,2	6,2
6 sati ili više	8,9	2,1	5,7
Ukupno	100,0	100,0	100,0
Igranje videoigara u posljednjih 30 dana: VIKEND	Mladići	Djevojke	Ukupno
Ništa	15,0	42,1	27,8
Pola sata ili manje	8,1	15,3	11,5
Oko 1 sat	12,8	16,0	14,3
2-3 sata	25,3	16,0	20,9
4-5 sati	20,8	5,9	13,8
6 sati ili više	18,1	4,7	11,8
Ukupno	100,0	100,0	100,0

U Tablici 25. prikazan je doživljaj količine provedenog vremena u igri videoigrica učenika sudionika ESPAD istraživanja. Učenici su u potpunosti svjesni vremena provedenog u igri. Među učenicima koji igraju videoigre više od 2-3 sata dnevno 41,1 % se djelomično ili jako slažu s tvrdnjom da provode previše vremena igrajući videoigre. Čak 51,8 % učenika koji su izjavili da radnim danom u igri videoigara provedu šest i više sati se djelomično ili jako slažu s tvrdnjom da previše vremena provode u takvom obliku igre. Zabrinjava podatak o udjelu od 22,8 % učenika koji u igri videoigrica provedu šest i više sati dnevno i ne smatraju da je to previše vremena.

Tablica 25. Odnos vremena provedenog u igri videoigara i percepcija vremena provedenog u igri (%)

Vrijeme provedeno u igri videoigara RADNIM DANOM	Mislim da provodim puno previše vremena igrajući videoigre					Ukupno
	Jako se slažem	Djelomično se slažem	Niti se slažem niti se ne slažem	Djelomično se ne slažem	Jako se ne slažem	
Ništa	11,3	6,4	6,4	6,9	69,9	100,0
pola sata	6,5	9,8	12,4	15,7	55,7	100,0
oko 1 sat	8,6	19,5	21,5	16,4	34,0	100,0
2-3 sata	11,6	29,5	29,3	13,4	16,3	100,0
4-5 sata	20,0	30,8	22,7	7,6	18,9	100,0
6+ sati	29,8	22,2	16,4	8,8	22,8	100,0

Tablica 26. Loše raspoloženje zbog neigranja videoigara po spolu (%)

Loše raspoloženje bez igranja videoigara	Mladići	Djevojke	Ukupno
Jako se slažem	8,3	3,8	6,2
Djelomično se slažem	10,9	4,5	7,9
Niti se slažem niti se ne slažem	15,9	9,1	12,7
Djelomično se ne slažem	16,2	9,7	13,1
Jako se ne slažem	48,7	72,9	60,1
Ukupno	100,0	100,0	100,0

Loše raspoloženje kao posljedica neigranja videoigara predstavlja jedan od pokazatelja štetnog utjecaja ili ovisnosti o njima. Podaci o učenicima koji navode da se loše osjećaju ako ne mogu igrati videoigre prikazana je u Tablici 26. Tek 14,1 % učenika potvrđuje tvrdnju da se loše osjećaju kad nisu u mogućnosti igrati videoigre. Djelomično i jako neslaganje, odnosno mišljenje da neigranje videoigara ne utječe na njihovo raspoloženje, navodi 73,2 % učenika.

Tablica 27. Roditeljsko prigovaranje zbog vremena provedenog u igranju videoigara po spolu (%)

Roditeljsko prigovaranje zbog vremena provedenog u igranju videoigara	Mladići	Djevojke	Ukupno
Jako se slažem	17,6	6,6	12,5
Djelomično se slažem	15,9	5,3	10,9
Niti se slažem niti se ne slažem	17,3	7,7	12,8
Djelomično se ne slažem	13,6	9,2	11,5
Jako se ne slažem	35,6	71,1	52,3
Ukupno	100,0	100,0	100,0

Roditeljsko prigovaranje zbog vremena provedenog u igri videoigara je realno u odnosu na vrijeme provedeno u igranju radnim danom. Tako 23,4 % učenika navodi da se jako ili djelomično slaže s tvrdnjom, što je podjednako udjelu učenika koji su izjavili da radnim danom provede više od 2 sata u igranju videoigara 30,3 % (Tablica 24.). Prikazana usporedba može ukazivati na to da roditelji problem igranja videoigri doživljavaju značajnijim u odnosu na problem pretjeranog korištenja društvenih mreža.

Stručnjaci koji rade s djecom sve su svjesniji štetnih posljedica korištenja interneta, *smartphonea*, društvenih mreža. Roditelji su također zabrinuti. Vrlo je teško pronaći ravnotežu i postaviti granice u kojima korištenje suvremene tehnologije donosi samo benefite. No i dalje je pitanje koliko smo kao društvo i odrasli svjesni negativnih posljedica koje pretjerano korištenje digitalnih tehnologija ostavlja na djecu i mlade. Podaci o obrascima korištenja interneta u *online* okruženju, korištenje društvenih mreža ili igranje videoigara pokazuju da je potrebno djelovati kao zajednica i kroz javne politike kako bismo promijenili postojeće stanje.

5.3. Učestalost igranja igara na sreću

Svaka igra u kojoj se za uplatu određenog iznosa sudionicima pruža mogućnost stjecanja dobitka u novcu, stvarima, uslugama ili pravima, pri čemu dobitak ili gubitak ovisi pretežito o slučaju ili nekom drugom neizvjesnom događaju (52), smatra se kockanjem. U Hrvatskoj su svi legalni oblici kockanja regulirani Zakonom o igrama na sreću i pripadajućim pravilnicima, a sve igre na sreću zabranjene su maloljetnim osobama, odnosno osobama mlađim od 18 godina.

Razvoj problema koje vežemo uz kockanje i klađenje često ostaje neprimijećen jer ih je teško mjeriti i zapaziti (53). Delinkvencija i kriminalno ponašanje, loš akademski uspjeh, rano napuštanje škole, poremećeni odnosi u obitelji i među vršnjacima, samoubojstva, anksioznost i depresija, zlouporaba alkohola i drugih droga vežu se uz probleme kockanja i klađenja među adolescentima (53, 54).

Za razliku od alkohola, duhana i ostalih droga, kockanje i klađenje nema vidljivih i lako uočljivih znakova intoksikacije ili konzumacije. Nadalje, problematično kockanje i klađenje ostaje društveno nevidljivo i prikriveno popularnim zabludama. Štoviše, reklamiranje i masovni mediji uspjeli su u destigmatizaciji kockanja i klađenja (55).

Igre na sreću su podijeljene u nekoliko kategorija: lutrijske igre (loto, bingo, ekspres lutrija, sportske prognoze i slično), igre u kasinima (igre koje se priređuju isključivo u prostorima kasina koje igrači igraju na stolovima za igru s kuglicama, kartama ili kockicama), igre klađenja (sportsko klađenje, klađenje na utrke pasa ili konja) te igre na sreću na automatima (igre koje se igraju na programski upravljanim elektromehaničkim ili elektroničkim uređajima) (50).

Bez obzira na brojne zakonske odredbe, mladi se i dalje uspijevaju uključiti u igre na sreću, posebice kad je riječ o sportskom klađenju kod mladića.

Sve veća rasprostranjenost igara na sreću nastavlja se i danas, važno je naglasiti da je kroz živote sadašnje generacije mladih kockanje „legalno“, društveno prihvatljivo i sve popularnije kao jedan od načina rekreacije i provođenja slobodnog vremena (52).

Tablica 28. Kockanje u posljednjih 12 mjeseci po spolu (%)

Kockanje u posljednjih 12 mjeseci	Mladići	Djevojke	Ukupno
Nisam kockao/la za novac u posljednjih 12 mjeseci	69,0	95,6	81,5
Jednom mjesečno ili manje	14,8	3,1	9,3
2-4 puta na mjesec	8,3	0,7	4,7
2-3 puta tjedno	7,9	0,7	4,5
Ukupno	100,0	100,0	100,0

Podaci o učestalosti kockanja (Tablica 28.) u posljednjih 12 mjeseci govore nam da 81,5 % učenika nije kockalo za novac u posljednjih 12 mjeseci, od toga očekivano više djevojaka (95,6 %) u odnosu na mladiće (69,0 %). Jednom mjesečno ili manje kockalo je 14,8 %, 2-4 puta na mjesec 8,3 %, a **2-3 puta tjedno 7,9 % mladića**. Udio djevojaka koje su u posljednjih 12 mjeseci kockale za novac u različitim vremenskim okvirima iznosi 4,5 %.

Tablica 29. Igranje igara na sreću u posljednjih 12 mjeseci prema tipu igre (%)

Igranje igara na sreću	Automati	Kartaške igre	Lutrija	Klađenje
Nisam igrao/la takve igre u posljednjih 12 mjeseci	92,3	92,7	89,7	84,2
Jednom mjesečno ili manje	3,9	4,2	5,5	7,4
2-4 puta na mjesec	1,8	1,5	2,9	3,7
2-3 puta tjedno	2,0	1,7	2,0	4,7
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0

Kao što je ranije navedeno, igre na sreću su raspoređene u nekoliko kategorija te smo učenike pitali koji tip igara na sreću su igrali u posljednjih 12 mjeseci. Prema njihovim izjavama (Tablica 29.) najmanje učenika je igrao igre na sreću u automat klubovima 7,7 %, slijede kartaške igre 7,4 %, lutrijske igre s udjelom od 10,4 % učenika koji su uplaćivali lutrijske listiće te klađenje u kladionicama s udjelom od 15,8 % učenika. Zabrinjava podatak da je 16-godišnjacima omogućen ulazak u prostore automat klubova i kladionica, iako prema Zakonu o igrama na sreću mladima od 18 godina nije dozvoljen ulaz u takve prostore.

Tablica 30. Igranje igara na sreću u posljednjih 12 mjeseci prema tipu igre i spolu, **udio učenika koji su izjavili da su u posljednjih 12 mjeseci igrali igre na sreću (%)**

Igranje igara na sreću	Spol	Nisam igrao/la takve igre u posljednjih 12 mjeseci	Jednom mjesečno ili manje	2-4 puta na mjesec	2-3 puta tjedno	Ukupno
Automati	M	62,4	17,9	8,8	10,9	100,0
	Ž	63,3	15,0	15,0	6,7	100,0
	UK	62,5	17,6	9,5	10,4	100,0
Kartaške igre	M	70,9	14,6	5,3	9,3	100,0
	Ž	69,0	24,1	5,2	1,7	100,0
	UK	70,6	15,7	5,3	8,4	100,0
Lutrija	M	57,4	18,3	13,5	10,7	100,0
	Ž	56,7	23,3	15,0	5,0	100,0
	UK	57,3	18,9	13,7	10,0	100,0
Klađenje	M	24,6	30,5	19,7	25,2	100,0
	Ž	57,4	24,6	6,6	11,5	100,0
	UK	28,3	29,8	18,2	23,6	100,0

S ciljem dodatne provjere zastupljenosti pojedinih igara na sreću analizirali smo podatke samo za one učenike koji su izjavili da su u posljednjih 12 mjeseci igrali igre na sreću (Tablica 30.). Usporedbom različitih igara na sreću među onima koji su u posljednjih 12 mjeseci igrali neku od navedenih igara, najviše se kladilo (71,7 %), od toga očekivano više mladića (75,4 %) u odnosu na djevojke (42,7 %). Slijede svi oblici lutrijskih igara s udjelom od 42,7 % učenika, igre na automatima (37,5 %) te kartaške igre s udjelom učenika od 29,4 %. Usporedbom učestalosti igranja različitih igara na sreću među onima koji su u posljednjih 12 mjeseci igrali neku od navedenih igara, najizraženija je učestalost od jednom mjesečno ili manje, osim za kategoriju klađenja gdje su udjeli kod mladića podjednaki. Tako 29,8 % mladića izjavljuje da se kladi jednom mjesečno ili manje, 18,2 % 2-4 puta na mjesec, a čak 23,6 % njih to čini 2-4 puta tjedno.

U Tablici 31. prikazano je u kojoj mjeri učenici koriste internet za svoje igranje igara na sreću. S obzirom na to da je igranje igara na sreću zakonski zabranjeno u fizičkom obliku, očekivano je da će mladi više koristiti

online okruženje u kojem su i kontrole slabije. Podaci nam govore da je trećina učenika koji su izjavili da su se kockali u posljednjih 12 mjeseci koristila online okruženje za tu aktivnost, osim za klađenje gdje udio učenika koji koriste online okruženje za klađenje iznosi 71,7 %.

Tablica 31. Kockanje na internetu u posljednjih 12 mjeseci prema tipu igre i po spolu, **udio učenika koji su izjavili da su u posljednjih 12 mjeseci kockali (%)**

Igranje igara na sreću online	Spol	Nisam igrao/la takve igre u posljednjih 12 mjeseci	Jednom mjesečno ili manje	2-4 puta na mjesec	2-3 puta tjedno	Ukupno
Automati	M	62,4	17,9	8,8	10,9	100,0
	Ž	63,3	15,0	15,0	6,7	100,0
	UK	62,5	17,6	9,5	10,4	100,0
Kartaške igre	M	70,9	14,6	5,3	9,3	100,0
	Ž	69,0	24,1	5,2	1,7	100,0
	UK	70,6	15,7	5,3	8,4	100,0
Lutrija	M	57,4	18,3	13,5	10,7	100,0
	Ž	56,7	23,3	15,0	5,0	100,0
	UK	57,3	18,9	13,7	10,0	100,0
Klađenje	M	24,6	30,5	19,7	25,2	100,0
	Ž	57,4	24,6	6,6	11,5	100,0
	UK	28,3	29,8	18,2	23,6	100,0

Tablica 32. Kockanje dulje od dva sata u jednoj prilici u posljednjih 12 mjeseci - **udio za učenike koji su kockali u životu (%)**

Kockanje dulje od 2 sata u jednoj prilici	%
Nikada	54,1
Nisam kockao/la u posljednjih 12 mjeseci	18,5
Manje od jednom mjesečno	9,6
Jednom mjesečno	5,0
Jednom tjedno	6,9
Svaki ili gotovo svaki dan	5,9
Ukupno	100,0

Vrijeme provedeno u kockanju jedan je od čimbenika koji mogu utjecati na razvoj ovisnosti. Podaci prikazani u Tablici 32. pokazuju da je 12,8 % učenika koji su izjavili da su u životu kockali u takvoj aktivnosti provelo dulje od dva sata u jednoj prilici jednom tjedno, svaki ili gotovo svaki dan.

Tablica 33. Udio učenika koji su izjavili da su ulagali sve više novca i koji su lagali svojim bližnjima o kockanju - u uzorku učenika koji su kockali u životu (%)

Kockanje za sve više novca	%	Laganje koliko kockaš	%
Ne	64,0	Ne	75,7
Da	36,0	Da	24,3
Ukupno	100	Ukupno	100

Značajan rizik za razvoj ovisnosti podrazumijeva ponašanje kada osoba sve više novca ulaže, kako bi povratila izgubljeni novac. Stručnjaci snažnim ekstrinzičnim motivom koji predstavlja značajan rizik za razvoj i održavanje ovisnosti o kockanju smatraju takozvani „lov gubitka“. Javlja se nakon velikog broja gubitaka, a podrazumijeva ulaganje sve više novaca iako se gubitci nagomilavaju. Ovakav trend javlja se kod gotovo svih osoba koje pripadaju populaciji problematičnih kockara. Također, navedeno ponašanje predstavlja temelj za razvoj brojnih problema povezanih s kockanjem, kako financijskih, tako i psiholoških i socijalnih (56).

Prema izjavama učenika koji su u posljednjih 12 mjeseci kockali 36,0 % ili njih 193 je navelo da su osjećali potrebu za ulaganjem sve više i više novca dok su kockali, a 24,3 % učenika ili njih 131 je lagalo svojim bližnjima ili okolini o aktivnostima kockanja (Tablica 33.).

5.4. Ukratko o pokazateljima ponašajnih ovisnosti

- Više od dva sata dnevno radnim danom u *online* komunikaciji na društvenim mrežama provede 71,1 % učenika, od toga 80,5 % djevojaka i 62,3 % mladića. Podaci o utrošenom vremenu vikendom su još učestaliji, tako 70,7 % mladića i 88,0 % djevojaka izjavljuje da u *online* komunikaciji provede više od dva sata.
- Više od polovice (56,8 %) 16-godišnjaka radnim danom ne igra igrice ili to čini rijede od pola sata dnevno. Djevojke u većoj mjeri ne provode svoje slobodno vrijeme na taj način (78,4 %) u odnosu na mladiće (36,6 %).
- 26,7 % učenika izjavljuje da se loše osjećaju kada im nisu dostupne društvene mreže, a 16,3 % učenika potvrđuje tvrdnju da se loše osjećaju kad nisu u mogućnosti igrati igrice.
- 82,8 % učenika izjavljuje da u posljednjih 12 mjeseci nije kockalo za novac, od toga očekivano više djevojaka (95,4 %) u odnosu na mladiće (70,9 %).
- Najviše učenika koji su u posljednjih 12 mjeseci igrali neku od igara na sreću se kladilo (71,7 %), slijede svi oblici lutrijskih igara s udjelom od 42,7 % učenika, zatim igre na automatima (37,5 %) te kartaške igre s udjelom učenika od 29,4 %

6. Zaključni osvrt

Rezultati ESPAD 2024. istraživanja nam govore da je Hrvatska i u 2024. godini iznad prosjeka ESPAD-a za većinu prikazanih pokazatelja. Analizom podataka trendova promatranih pokazatelja situacija je stabilna, svi promatrani pokazatelji osim uporabe e-cigareta i pušenja cigareta u posljednjih mjesec dana nastavili su silazni trend u odnosu na prošle valove istraživanja.

Pušenje cigareta i e-cigareta

Hrvatski učenici puše više od svojih europskih vršnjaka. Gotovo polovica učenika pušila je cigarete u životu (43,5 %), a 32,1 % njih su trenutačni pušači (pušili su u posljednjih 30 dana). Svakodnevno je u posljednjih 30 dana cigarete pušio gotovo svaki peti učenik (20,0 %).

Rezultati o uporabi e-cigareta upozoravaju na uzbunu. Kao i u većini ESPAD zemalja u odnosu na protekli val istraživanja u 2019. godini bilježimo rast u prevalencijama. E-cigarete je u životu pušilo 52,7 % učenika, u posljednjih 12 mjeseci 44,3 %, dok je 32,7 % učenika izjavilo da je pušilo e-cigarete u posljednjih 30 dana. Djevojke češće u odnosu na mladiće puše e-cigarete.

Pijenje alkohola

Većina šesnaestogodišnjaka u Hrvatskoj je u životu pila alkohol, podjednako mladići i djevojke.

Devet od deset učenika (87,2 %) je pilo alkohol u životu. Više od polovice učenika je to činilo u posljednjih 30 dana (55,6 %) – podjednako mladići i djevojke. Prema vrsti pića mladići u najvećoj mjeri piju pivo, njih 48,4 %, a djevojke žestoka pića, njih 45,3 %. Ekscesivno pijenje, odnosno pijenje 5 ili više alkoholnih pića u jednoj prigodi u posljednjih 30 dana je i dalje u značajnoj mjeri zastupljeno kao prisutan obrazac pijenja, jednako kod mladića (42,3 %) i djevojaka (42,0 %). Barem jednom u životu opilo se 43,8 % učenika u Hrvatskoj, više mladića u odnosu na djevojke. Najčešći motivi za pijenje su osobno zadovoljstvo i motivi ugone, a ne utjecaj vršnjaka.

Korištenje droga

Kanabis je i dalje najčešće korištena psihoaktivna droga u Hrvatskoj kao i prosječno u zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD.

U Hrvatskoj je u 2024. godine 16,0 % učenika probalo neku od psihoaktivnih droga (uključujući kanabis). Životna prevalencija (konzumacija barem jednom u životu) uzimanja psihoaktivnih droga iznosila je: kanabis 14,8 %, trankvilizatori bez liječničkog recepta 4,2 %, ecstasy 2,1 %, inhalanti 10,6 %, nove psihoaktivne tvari/droge 4,1 %, ostale droge (izuzev kanabisa) 5,3 %. Prevalencija visokorizičnih korisnika kanabisa u Hrvatskoj je viša među mladićima (5,6 %) nego među djevojkama (4,7 %) (ukupno 5,2 %).

Ponašajne ovisnosti

Ponašajne ovisnosti predstavljaju novi izazov za sve uključene u rad s mladima. *Online* svijet i komunikacija u značajnoj mjeri utječu na život mladih.

Prema rezultatima istraživanja 71,1 % učenika navodi da na društvenim mrežama provede 2 i više sati radnim danom, a vikendom su ti udjeli i veći. Djevojke na društvenim mrežama provode više vremena u odnosu na mladiće.

Igranje igrica je očekivano zastupljenije kod mladića, 43,2 % mladića navodi da dnevno radnim danom igra više od pola sata.

Loše raspoloženje zbog nedostupnosti *online* sadržaja, bilo društvenih mreža (26,7 %) ili igrica (16,3 %) predstavlja jedan od pokazatelja štetnog utjecaja ili ovisnosti o njima.

Udio učenika koji izjavljuje da u posljednjih 12 mjeseci nisu kockali za novac iznosi 82,8 %, od toga očekivano više djevojaka (95,4 %) u odnosu na mladiće (70,9 %). Najviše učenika koji su u posljednjih 12 mjeseci igrali neku od igara na sreću se kladilo (80,9 %), slijede svi oblici lutrijskih igara s udjelom od 39,9 % učenika, zatim kartaške igre s udjelom učenika od 27,3 % te igre na automatima (26,7 %).

Prevalencija najčešće korištenih sredstava ovisnosti	2024.	2019.
Cigarete u životu	43 %	↓
Cigarete u posljednjih 30 dana	32 %	↑
Cigarete svakodnevno u posljednjih 30 dana	20 %	↑
E-cigarete u životu	53 %	↑
E-cigarete u posljednjih 30 dana	32 %	↑
Alkohol u životu	87 %	↓
Alkohol u posljednjih 12 mjeseci	78 %	↓
Alkohol u posljednjih 30 dana	56 %	↓
5 ili više alkoholnih pića u jednoj prigodi u posljednjih 30 dana	45 %	↓
Ilegalne droge izuzev kanabisa Hrvatska u posljednjih 12 mjeseci	5,3 %	↓
Ilegalne droge Hrvatska u posljednjih 12 mjeseci	16 %	↓
Kanabis u životu	15 %	↓
Kanabis u posljednjih 12 mjeseci	13 %	↓
Kanabis u posljednjih 30 dana	6,5 %	↓
Inhalanati u životu	11 %	↓

Kontinuirana provedba istraživanja ESPAD pruža nam izuzetno važne podatke o pokazateljima uporabe cigareta i e-cigareta, pijenja alkohola te obrascima i motivima pijenja alkohola, korištenja psihoaktivnih droga te nekim drugim bihevioralnim i društvenim odrednicama korištenja sredstava ovisnosti kao što su rizična ponašanja, mjesta pijenja, okolnosti pijenja, rano korištenje, dostupnost i percepcija vršnjačkog okruženja.

Iako je prema rezultatima istraživanja Hrvatska u većini promatranih parametara iznad europskog prosjeka, bitno je naglasiti da je u svim tim parametrima zabilježen pad udjela učenika koji su koristili sredstva ovisnosti kako na europskom tako i na hrvatskom nivou. U zemljama prosjeka ESPAD-a taj pad je značajan u odnosu na Hrvatsku. Ti su nam podaci smjernice za daljnje kreiranje preventivnih programa i aktivnosti kako bi i u budućnosti održali postojeći pad prevalencije sredstava ovisnosti.

7. Popis slika

Slika 1. Tijek uzorkovanja.....	12
Slika 2: Životne prevalencije uporabe sredstava ovisnosti, po spolu i ukupno (%).....	16
Slika 3. Životna prevalencija, prevalencija u posljednjih 12 mjeseci, prevalencija u posljednjih 30 dana i prevalencija svakodnevnog pušenja cigareta u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%).....	17
Slika 4. Prevalencija pušenja cigareta u životu, u posljednjih 30 dana i svakodnevnog pušenja cigareta u posljednjih 30 dana u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)	18
Slika 5. Životna prevalencija, prevalencija u posljednjih 12 mjeseci i prevalencija korištenja e-cigareta u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)	19
Slika 6. Dob pušenja prve cigarete, po spolu i ukupno (%).....	20
Slika 7. Dob početka pušenja e-cigareta, po spolu i ukupno (%).....	21
Slika 8. Prevalencija svakodnevnog pušenja cigareta s 13 godina ili ranije u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)	22
Slika 9. Pijenje alkohola u životu, u posljednjih 12 mjeseci, u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%).....	24
Slika 10. Životna prevalencija i prevalencija pijenja alkohola u posljednjih 30 dana u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)	26
Slika 11. Dob početka pijenja alkohola, po spolu i ukupno (%)	26
Slika 12. Prevalencija pijenja 5 ili više alkoholnih pića u jednoj prigodi u posljednjih 30 dana u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)	27
Slika 13. Prevalencija pijenja 5 ili više alkoholnih pića u jednoj prigodi u posljednjih 30 dana prema broju prilika, po spolu i ukupno (%)	28
Slika 14. Dob početka opijanja, po spolu i ukupno (%).....	29
Slika 15. Prevalencije pijenja energetske pića: u životu, u posljednjih 12 mjeseci i posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)	30
Slika 16. Prevalencije pijenja energetske pića i alkohola u istoj prilici: u životu, u posljednjih 12 mjeseci i posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)	30
Slika 17. Motivi pijenja alkohola u posljednjih 12 mjeseci, po spolu (%)	31
Slika 18. Mjesto posljednje konzumacije alkohola, po spolu (%)	32
Slika 19. Životna prevalencija korištenja psihoaktivnih droga i korištenja psihoaktivnih droga izuzev kanabisa u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%).....	35

Slika 20. Životna prevalencija, prevalencija u posljednjih 12 mjeseci i prevalencija korištenja kanabisa u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)	35
Slika 21. Prevalencija korištenja kanabisa u životu i u posljednjih 3 0 dana u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%).....	36
Slika 22. Dob početka prvog korištenja kanabisa, po spolu (%).....	37
Slika 23. Prevalencija ranog korištenja kanabisa u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%).....	38
Slika 24. Životna prevalencija korištenja trankvilizatora ili sedativa bez liječničkog recepta u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%).....	40
Slika 25. Životna prevalencija pijenja alkohola u kombinaciji s tabletama u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%).....	40
Slika 26. Prevalencija korištenja inhalanata u životu, u posljednjih 12 mjeseci, u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%).....	41
Slika 27. Životna prevalencija korištenja inhalanata u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka.....	42
Slika 28. Rano korištenje najraširenijih sredstava ovisnosti, usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka, 2024. (%)	46
Slika 29. Prevalencija cjeloživotne apstinencije najraširenijih sredstava ovisnosti u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%).....	46
Slika 30. Rizična ponašanja mladića pod utjecajem alkohola u posljednjih 12 mjeseci (%).....	47
Slika 31. Rizična ponašanja djevojaka pod utjecajem alkohola u posljednjih 12 mjeseci (%)	48
Slika 32. Dostupnost sredstava ovisnosti, usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%).....	49
Slika 33. Percepcija dostupnosti kanabisa u razdoblju 1995.-2024., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)	50

8. Popis tablica

Tablica 1. Broj škola i razreda koji su sudjelovali u istraživanju prema vrsti obrazovnog programa	12
Tablica 2. Opis uzorka po spolu	13
Tablica 3. Životna prevalencija i prevalencija korištenja e-cigareta u posljednjih 30 dana, usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka po spolu i ukupno	20
Tablica 4. Dob početka svakodnevnog pušenja cigareta učenika koji su izjavili da su svakodnevno pušili cigarete u posljednjih 30 dana, ukupno (%)	21
Tablica 5. Pijenje alkoholnih pića prema vrsti, usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a (%)	24
Tablica 6. Pijenje alkoholnih pića u posljednjih 30 dana, po vrsti pića i spolu (%)	25
Tablica 7. Prevalencija opijanja u životu, u posljednjih 12 mjeseci, u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)	28
Tablica 8. Životna prevalencija korištenja različitih psihoaktivnih droga, usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a 2024. godine (%)	34
Tablica 9. Prevalencija visokorizičnih korisnika kanabisa na ukupnom uzorku, po spolu, usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)	37
Tablica 10. Prevalencije korištenja odabranih supstanci barem jednom u životu – usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a 2024. godine (%)	38
Tablica 11. Životna prevalencija uporabe lijekova, po spolu i ukupno (%)	39
Tablica 12: Prevalencija korištenja novih psihoaktivnih tvari u životu i u posljednjih 12 mjeseci, po spolu i ukupno (%)	43
Tablica 13. Izgled korištenih novih psihoaktivnih tvari u posljednjih 12 mjeseci, usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a	43
Tablica 14. Percepcija dostupnosti alkohola po vrsti pića (%)	49
Tablica 15. Percepcija navika prijatelja (%)	51
Tablica 16. Sudjelovanje u preventivnim aktivnostima u posljednje dvije godine	52
Tablica 17. Tip preventivne aktivnosti	53
Tablica 18. Provoditelji aktivnosti	53
Tablica 19. Mjesto provedbe preventivne aktivnosti	53
Tablica 20. Korištenje društvenih mreža radnim danom i vikendom po spolu (%)	55

Tablica 21. Odnos vremena provedenog na društvenim mrežama radnim danom s doživljajem vremena provedenog na društvenim mrežama (%).....	56
Tablica 22. Loše raspoloženje uslijed nedostupnosti društvenih mreža (%).....	56
Tablica 23. Roditeljsko prigovaranje zbog vremena provedenog na društvenim mrežama po spolu (%).....	57
Tablica 24. Igranje igrica u posljednjih 30 dana radnim danom i vikendom po spolu (%).....	58
Tablica 25. Odnos vremena provedenog u igri igrica i percepcija vremena provedenog u igri (%).....	59
Tablica 26. Loše raspoloženje zbog neigranja igrica po spolu (%)	59
Tablica 27. Roditeljsko prigovaranje zbog vremena provedenog u igranju igrica po spolu (%).....	60
Tablica 28. Kockanje u posljednjih 12 mjeseci po spolu (%)	61
Tablica 29. Igranje igara na sreću u posljednjih 12 mjeseci prema tipu igre (%)	61
Tablica 30. Igranje igara na sreću u posljednjih 12 mjeseci prema tipu igre i spolu, udio učenika koji su izjavili da su u posljednjih 12 mjeseci igrali igre na sreću (%).....	62
Tablica 31. Kockanje na internetu u posljednjih 12 mjeseci prema tipu igre i po spolu, udio učenika koji su izjavili da su u posljednjih 12 mjeseci kockali (%).....	63
Tablica 32. Kockanje dulje od dva sata u jednoj prilici u posljednjih 12 mjeseci - udio za učenike koji su kockali u životu (%).....	63
Tablica 33. Udio učenika koji su izjavili da su ulagali sve više novca i koji su lagali svojim bližnjima o kockanju - u uzorku učenika koji su kockali u životu (%).....	64

9. Popis kratica

ESPAD - Europsko istraživanje o pušenju, pijenju alkohola i uzimanju droga među učenicima (engl. European School Survey Project on Alcohol and Other Drug)

EMCDDA - Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (eng. European Monitoring Centre for Drug and Drug Addiction)

EUDA - Agencija Europske unije za droge (eng. European Union Drugs Agency)

RH - Republika Hrvatska

NN - Narodne Novine

LSD - Lizergid (engl. lysergic acid diethylamide)

GHB - Gamahidroksibutirat

CAST - Skala probira na visokorizičnu uporabu kanabisa (eng. Cannabis Abuse Screening Test)

10. Literatura

1. ESPAD Group (2025). ESPAD Report 2024: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, EUDA Joint Publications, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
2. ESPAD Group (2021). ESPAD 2019 Methodology: Methodology of the 2019 European School Survey Project on Alcohol and other Drugs. EMCDDA Joint Publications, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
3. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. (2022). Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2021. [Internet]. [pristupljeno 29.05.2023.]. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29032>
4. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. (2023). Osnovne škole kraj šk. g. 2021./2022. i početak šk. g. 2022./2023 [Internet]. [pristupljeno 29.05.2023.]. Dostupno na: https://podaci.dzs.hr/media/fb2nszmy/obr-2023-2-1-osnovne-%C5%A1kole-kraj-%C5%A1k-g-2021-_2022-i-po%C4%8Detak-%C5%A1k-g-2022-_2023.pdf
5. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. (2024). Srednje škole kraj šk. g. 2021./2022. i početak šk. g. 2022./2023. [Internet] [pristupljeno 07.08.2023.]. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58235>
6. de Vries, P.G. (1986). Stratified Random Sampling In: Sampling Theory for Forest Inventory. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-71581-5_2
7. Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske: Etički kodeks istraživanja s djecom. Dulčić A, Ajduković M, Kolesarić V, ur. (2003). Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. [Internet]. [pristupljeno 17.02.2020.]. Dostupno na: <https://www.ufzg.unizg.hr/wp-content/uploads/2020/02/Eticki-kodeks-istrazivanja-s-djecom.pdf>
8. Faeh, D., Viswanathan, B., Chioleri, A., Warren, W. i Bovet, P. (2006). Clustering of smoking, alcohol drinking and cannabis use in adolescents in a rapidly developing country. *BMC public health*, 6(1), 1-8.
9. ESPAD Group (2016). ESPAD Report 2015: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
10. Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlstrom, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A. i Kraus, L. (2012) The 2011 ESPAD report: substance use among students in 36 European countries. Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs, Stockholm.
11. Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A. i Kraus, L. (2009). The 2007 ESPAD report. Substance use among students in 35 European countries. Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs, Stockholm.
12. Hibell, B., Andersson, B., Bjarnason, T., Ahlström, S., Balakireva, O., Kokkevi, A. i Morgan, M. (2004). The 2003 ESPAD Report: Alcohol and Other Drug Use Among Students in 35 European Countries. The Swedish Council for Information on Alcohol Other Drugs, CAN, Council of Europe, Pompidou Group.

13. Hibell, B., Andersson, B., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A. i Morgan, M. (2000). The 1999 ESPAD Report: Alcohol and Other Drug Use Among Students in 30 European Countries. The Swedish Council for Information on Alcohol Other Drugs, CAN, Council of Europe, Pompidou Group.
14. Hibell, B. i sur. (1997). The 1995 ESPAD Report: Alcohol and Other Drug Use Among Students in 26 European countries. The Swedish Council for Information on Alcohol Other Drugs, CAN, Council of Europe, Cooperation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (Pompidou Group).
15. ESPAD Group. (2020). ESPAD Report 2019: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. EMCDDA Joint Publications, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
16. Čorak, D., Krnić, D. i Modrić, I. (2014). Droga i mladi. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Ravnateljstvo policije.
17. Breslau, N., N. Fenn & E. L. Peterson. (1993). Early smoking initiation and nicotine dependence in a cohort of young adults. *Drug Alcohol Depend*, 33(2), 129-137.
18. Republika Hrvatska. Hrvatski sabor. Zakon o ograničavanju uporabe duhanskih i srodnih proizvoda (NN 128/1999, 55/2000, 125/2008, 55/2009 – ispravak, 119/2009, 94/13, 114/18, 98/25) [Internet]. [pristupljeno 16.09.2025.]. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/909/zakon-o-ogranicavanju-uporabe-duhanskih-i-srodnih-proizvoda>
19. Wasowicz, A., Feleszko, W. i Goniewicz, M. (2015). E-Cigarette use among children and young people: the need for regulation. *Expert Review of Respiratory Medicine*, 9:5, 507-509.
20. IARC. (2012). Personal Habits and Indoor Combustions. IARC Monogr Eva, Carcinog Risks Hum, 100E, 1-575. PMID:23193840. [Internet]. [pristupljeno 14.12.2020.]. Dostupno na: <http://publications.iarc.fr/122>
21. Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2008). Results from the 2007 National Survey on Drug Use and Health: National Findings. Rockville, MD.
22. Gilpin, NW. i Roberto, M. (2012). Neuropeptide modulation of central amygdala neuroplasticity is a key mediator of alcohol dependence. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 36(2), 873-888.
23. Jovičić Burić, D., Muslić, Lj., Krašić, S., Markelić, M., Pejnović Franelić, I. i Musić Milanović, S. (2012). Gender Differences in the Prediction of Alcohol Intoxication among Adolescents. *Substance use & misuse*, 56, 7, 1024-1034.
24. Republika Hrvatska. Hrvatski sabor. Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti (NN 85/15, 121/16, 99/18, 25/19, 98/19, 32/20, 42/20, 126/21, 152/24) [Internet]. [pristupljeno 16.09.2025.]. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/151/zakon-o-ugostiteljskoj-djelatnosti>
25. Republika Hrvatska. Hrvatski sabor. Zakon o trgovini (NN 87/08, 96/08, 116/08, 76/09, 114/11, 68/13, 30/14, 32/19, 98/19, 32/20, 33/23) [Internet]. [pristupljeno 16.09.2025.]. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/175/zakon-o-trgovini>
26. Spear, LP. (2015). Adolescent alcohol exposure: Are there separable vulnerable periods within adolescence?. *Physiology & Behavior*, 148, 122-30.

27. Grant, BF. i Dawson, DA. (1997). Age at onset of alcohol use and its association with DSM-IV alcohol abuse and dependence: results from the National Longitudinal Alcohol Epidemiologic Survey. *Journal of substance abuse*, 9,103-10.
28. Lerma-Cabrera, JM., Carvajal, F., Alcaraz-Iborra, M., de la Fuente, L., Navarro, M., Thiele, TE. i Cubero, I. (2013). Adolescent binge-like ethanol exposure reduces basal α -MSH expression in the hypothalamus and the amygdala of adult rats. *Pharmacology, Biochemistry and Behavior*, 110, 66-74.
29. Pavić Šimetin, I., Žehaček Živković, M. i Belavić, A. (2020). Health Behaviour In School-aged Children- HBSC 2017/2018. Basic indicators of health and wellbeing of male and female students in Croatia 2017/2018. Croatian Institute of Public Health.
30. Hrvatski zavod za javno zdravstvo. (2013). Energetska pića s kofeinom i miješanje s alkoholom [Internet]. [pristupljeno 26.10.2021.]. Dostupno na: <https://www.hzjz.hr/sluzba-zdravstvena-ekologija/energetska-pica-s-koferinom-i-mijesanje-s-alkoholom/>
31. Alsunni, AA. (2015). Energy drink consumption: beneficial and adverse health effects. *International journal of health sciences*, 9.4 , 468.
32. Al-Shaar, L., Vercammen, K., Lu, C., Richardson, S., Tamez, M. i Mattei, J. (2017). Health Effects and Public Health Concerns of Energy Drink Consumption in the United States: A Mini-Review. *Frontiers in Public Health*, 5, 1 – 6.
33. Marczyński, CA. i Mark T Fillmore, MT. (2014). Energy drinks mixed with alcohol: what are the risks?. *Nutrition Reviews*, Volume 72, Issue suppl 1, 98–107.
34. Cooper, M. L. (1994). Motivations for alcohol use among adolescents: Development and validation of a four-factor-model. *Psychological Assessment*, 6(2), 117–128.
35. Cox, W. M., i Klinger, E. (1988). A motivational model of alcohol use. *Journal of Abnormal Psychology*, 97(2), 168–180.
36. Jovičić Burić, D., Raguž, B., Muslić, Lj., Musić Milanović, S. (2020). Motives of Alcohol Drinking in Different Age Groups of Adults in Croatia. Zagreb: Better Future of Healthy Ageing 2020 (BFHA 2020).
37. Kuntsche, E., Gabhainn, S. N., Roberts, C., Windlin, B., Vieno, A., Bendtsen, P., ... & Wicki, M. (2014). Drinking motives and links to alcohol use in 13 European countries. *Journal of studies on alcohol and drugs*, 75(3), 428-437.
38. Ali, M. M., & Dwyer, D. S. (2010). Social network effects in alcohol consumption among adolescents. *Addictive Behaviors*, 35(4), 337– 342. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2009.12.002>
39. Filaković, P. i sur. (2014). Psihijatrija. Medicinski fakultet Osijek.
40. Legleye, S., Karila, L., Beck, F. i Reynaud, M. (2007). Validation of the CAST, a general population Cannabis Abuse Screening Test. *Journal of Substance Use*, 12 (4), 233-242.
41. Hotujac, Lj. i sur. (2006). Psihijatrija. Medicinska naklada, Zagreb.

42. McCabe, S. E., West, B. T., Veliz, P., McCabe, V. V., Stoddard, S. A. i Boyd, C. J. (2017). Trends in medical and nonmedical use of prescription opioids among US adolescents: 1976-2015. *Pediatrics* 139 (4), p. e20162387.
43. NIDA. (2020). Inhalants DrugFacts. [Internet]. [pristupljeno 25.10.2021.]. Dostupno na: <https://www.drugabuse.gov/publications/drugfacts/inhalants>
44. European Union Drugs Agency (2025), European Drug Report 2025: Trends and Developments, [Internet]. [pristupljeno 16.10.2025.]. Dostupno na: https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2025_en
45. S Redmond, S. i Devaney, E. (2010). *Youth Studies Ireland*, VOL. 5 NO. 1 SPRING/SUMMER, 34-48.
46. Greenhalgh, EM, Scollo, MM i Winstanley, MH. *Tobacco in Australia: Facts and issues*. Melbourne: Cancer Council Victoria; 2021.
47. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (11th ed.,; ICD-11; World Health Organization, 2019). American Psychiatric Association's (2013) *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.,; DSM-5). World Health Organization (2019).
48. Dodig Hundrić, D., Ricijaš, N. i Vlček, M. (2018). Mladi i ovisnost o internetu – pregled suvremenih spoznaja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 54(1), 123-137.
49. Republika Hrvatska. Hrvatski sabor. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 05/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20, 151/22, 155/23, 156/23 [Internet]. [pristupljeno 01.10.2025.]. Dostupno na:
50. <https://www.zakon.hr/z/317/zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-skoli>
51. Blažeka Kokorić, S. (2020). Influence of New Information and Communication Technologies on Family Life. *Medijske studije*, 11(22), 81-101.
52. Zuckerman Itković, Z., Petranović, D. *Ovisnosti suvremenog doba –Strast i muka*. Zagreb: Školska knjiga; 2009.
53. Zakon o igrama na sreću NN 87/09, 35/13,158/13,41/14,143/14,114/22. Preuzeto 03.10.2022. s <https://www.zakon.hr/z/315/Zakon-o-igrاما-na-sre%4%87u>.
54. Hardoon, K., Gupta, R., Derevensky, J. L. Psychosocial Variables Associated With Adolescent Gambling. *Psychology of Addictive Behaviors*. 2004;18(2):170-9.
55. Messerlian, C., Derevensky, J. L., Gupta, R. Youth gambling problems: A public health perspective. *Health promotion International*. 2005;Vol.20 No.1.
56. Pejnović Franelić, Iva; *Sklonost studenata prve godine sveučilišnih studija prema kockanju I klađenju*, disertacija Zagreb 2013.
57. Dodig, D., Ricijaš, N. i Rajić-Stojanović, A. (2014). Sportsko klađenje studenata u Zagrebu – doprinos uvjerenja o kockanju, motivacije i iskustva u igrama na sreću. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(2), 215 – 242.

HZJZ
HRVATSKI ZAVOD ZA
JAVNO ZDRAVSTVO